

tv-15 naš TOVARIS

Št. 9
5. marca 1987
Leto XXV

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Ženska je ogledalo vsega prebivalstva

Ni ošabno pa tudi ne prenapeto, če rečemo, da je ženska v vsaki, pa tudi naši družbi, ogledalo celotnega prebivalstva. Kajti, cel sklop vprašanj, ki izhajajo iz tako imenovanega ženskega vprašanja, vpliva neposredno na družino in torej – na vse člane družbe. Tega se na Svetu za družbeno ekonomski položaj žensk pri RK SZDL dobro zavedajo, ko hočejo nekatera od vprašanj (problemov) spraviti na dnevne rede sej te naše najširše frontne organizacije.

»Če bi hoteli biti dosledni, potem bi morali žensko vprašanje obravnavati skoraj pri vsaki stvari,« pravi sekretarka omenjenega sveta Daša Bole-Kosmač, »saj je jasno, da pride vselej, ko nanese beseda o dnevnih človeških problemih, beseda tudi na ženske.«

Kam bi z očitki, da je žensko vprašanje umetno in da je to le eno od sklopa vprašanj razrednega socialističnega razvoja? »Naša družba je toliko socialistična, kolikor je v njej vreden človek«, pravi Boletova, »torej tudi toliko, kolikor v njej velja ženska!« In koliko velja?

Vojna ji je dala svoje nesporno častno mesto, saj se je potrdila v njej kot mati, žena, borka, aktivistka... Po vojni je slovenska ženska »startala« s to novo priznano človeško podobo, ostala je mati, žena, borka za boljšo socialistično prihodnost, pridna delavka... »Danes pa se spričo razmer marsikaj, kar smo v štiridesetih letih dosegli, osipa. Pravimo, da ni možnosti, da ni denarja za celo vrsto stvari. Toda, kje pa je bil denar leta 1945? Res je sicer, da smo dosegli v zaščiti matere in otroka zavidanja visoko raven tudi v primerjavi z razvitimi državami v svetu, temu pa je takoj treba dodati ta čas najbolj aktualno vprašanje na področju zdravstva.

Od konca vojne smo znižali smrtnost novorojenčkov za 75 odstotkov, zdaj pa že beležimo naraščanje njihove smrtnosti, kar je delno posledica osiromašenja okolja, delno pa posledica več drugih vzrokov.« Tako nam je nizala podatke Daša Boletova in podobi ženskega vprašanja dodala še mednarodno dimenzijo, ko je opozorila, da je bila pred desetletji v svetovni organizaciji prav Jugoslavija pobudnica za reševanje ženskega vprašanja, ki je potem intenzivneje doživelo svoje potrditve v desetletju akcije OZN za ženske. Celó v izrazito konzervativno usmerjenih državah niso šli mimo tega, zlasti pa je bila akcija koristna deželam v razvoju. Na svetu (in tudi pri nas) je namreč še vedno kopica neplačanega ženskega dela, ki ne najde svojih finančnih odrazov v družbenem proizvodu in narodnem dohodku. Gospodinjstvo in vsa druga domača opravila nimajo prave cene in to ima za ženske tragične posledice, ki so vzrok zapostavljanju, slabšim možnostim tehničnega napredovanja, zaposlovanja... Vse to se odraža v velikanski izgubi energije, zdravja... Nove pobude svetovne organizacije so marsikje prav v teh vprašanjih spodbudile nove poglede in nove prijeme, ki temeljijo na tako imenovanem razvojnem principu ženskega vprašanja. Nekateri sicer trdijo, da je to politizacija ženskega vprašanja, vendar danes že večina sveta ta razvojni princip sprejema in uveljavlja.

Mi v Jugoslaviji, ki smo bili takorekoč pobudniki na mednarodni ravni, v zadnjem času pri reševanju ženskih vprašanj stagniramo in torej – nazadujemo.

Spričo vseh drugih težav v družbi je ta čas reševanju ženskih vprašanj manj naklonjen, zato,

pravi Daša Bole, je vsaka, še tako majhna pobuda in akcija vredna tem večje pozornosti. Ni zamenljivo delo, ki si ga je na tej poti zadala mladinska organizacija in njena sekcija Lilit pri Študentskem kulturnem in umetniškem centru. Pri njihovem delu je zlasti spodbudno raziskovanje ženskih gibanj v svetu, ki v marsičem pomeni tudi poglobljanje marksizma, ta pa sega s pogledi daleč v prihodnost.

Sam Svet za družbeno ekonomski položaj žensk pri SZDL je ob pregledu svojega dela ugotovil, da bo še največ storjenega, če se bodo spričo izredne širine problematike vsakič sproti spravili k posamičnim problemom, ki jih bodo usmerili na ustrezne naslove, spremljali njihovo reševanje in uspehe. Zaenkrat je še vedno tako, da se posamezna vprašanja na različnih področjih rešujejo (premaknejo z izhodišča) le, če je svet poleg...

»Danes pogledi na žensko kot podpiralko treh družinskih vogalov ne zdržijo več nobene kritike. Vendar se še vedno najdejo številna neproduktivna »ženska dela«, ki jo v bistvu odpravljajo od razvoja ter na minimum krčijo njen čas za neposredne človeške odnose v družini in družbi. Perpsektive pa v tem ni. Ta je drugje! Še vedno nismo uspeli žensk razbremeniti vseh rutinskih nalog in ji dati dovolj »prostora« za njen razvojni razmah... dogaja pa se že celo to, da ženske na določenih delovnih mestih pri razpisih odklanjajo. To je nesporno tudi odraz naše dodelno neusklajene družbe – med službo in prostim časom...«

Cela vrsta problemov je, v katere bomo slej ko prej morali »ugrizniti«, vse od večje fleksibilnosti delovnega časa, urejenega porodniškega staleža, skrajševa-

Čestitamo ob dnevu žena!

nja delovnega časa in dejstva, da bodo morale dobivati v družbi delavke več ugodnosti takrat, ko imajo majhne otroke in, da bomo morali najti več variantnih možnosti za te ugodnosti... Šele tako bo ženska lahko dala od sebe tisto, kar si želi in kar dejansko zmore.

Nalog, ki nam jih je Daša Bole-Kosmač našela na področju dela njihovega sveta pri SZDL, je neizmerno veliko, začeni od področja otroškega varstva naprej. Tu gre za dopolnjevanje vsebin vzgojno varstvenega dela, za podaljšanje varstvenega časa, gre za predloge varstva napol bolnih in bolnih otrok... O tem bomo pisali še kdaj drugič.

Končajmo pa ta (osmomarčevski) uvodnik s predstavitev ene

novih (kaže, da uspešnih) akcij mladine, ki se je lotila ustanavljanja varstvenega servisa. Mladi strokovnjaki so pripravili strokovno podlago za realizacijo prvotne ideje in morda ne bo več daleč dan, ko si bodo lahko kdaj pa kdaj utrujene, zgarane in vsaj koščka kulturnih dobrin željne mamice privoščile miren odhod v gledališče, saj jim bo doma varovala otročičke študentka...

Daleč je že partizanski čas in marsikatera nekdanja borka bo rekla, »me smo morale pa vse same in vendar je šlo«. Že, že, toda priznati je treba, da vendarle vsak čas nosi svoje in da so na pleča današnje zaposlene ženske naložena številna bremena, ki jih še mla mla ne bi zmogla...

B. Ž. J.

Interventni zakoni za omejevanje porabe

»Nekaj je bilo vsekakor treba storiti!« Tako so poudarjali mnogi že ob prvih glasovih o tem, da Zvezni izvršni svet pripravlja interventne ukrepe, s katerimi naj bi poskušali speljati tokove porabe na »spodobnejši« obseg. Prav vse oblike tekoče porabe so namreč v preteklih mesecih zabeležile še nadaljnji pospešek pri stopnjah rasti. Stopnja rasti osebnih dohodkov je v Jugoslaviji v zadnjem trimesečju lanskega leta znašala 112,9%, samo v decembru pa so se osebni dohodki v povprečju glede na november povečali za 22%. Tudi prvi podatki, na podlagi katerih je bilo mogoče sklepati o gibanjih v začetku leta 1987, so pokazali, da dinamika rasti osebnih dohodkov, merjena s stopnjami v primerjavi z enakimi meseci preteklega leta, ne popušča. Marsikaj k temu prispeva strah pred tem, da bi inflacija nagrizla realno vrednost osebnih dohodkov in drugih prejemkov, nekaj pa tudi napovedovane restrikcije za porabo, ki imajo v naših razmerah zadnja leta vselej »psihološki« efekt – povečan nagib k trošenju.

Tudi ostale oblike porabe beležijo visoke, celo višje stopnje rasti. Prilivi sredstev za skupno porabo so bili v januarju v vsej Jugoslaviji za 140% večji, kot v enakem mesecu preteklega leta, v Sloveniji pa 173%. V teh okvirih so največja povečanja pri sredstvih za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Tudi pri prilivih sredstev za splošno, proračunsko porabo smo zabeležili dokaj visoke stopnje rasti.

Tako so pred nami štirje interventni zakoni, ki jih je na predlog Zveznega izvršnega sveta prejšnji teden sprejela Skupščina Jugoslavije: dva se nanašata na osebne dohodke,

eden na sredstva za skupno in splošno porabo in eden na negospodarske in neproizvodne naložbe.

Predpis, ki bo za vse leto 1987 interveniral pri razpolaganju z družbenimi sredstvi za osebne dohodke in skupno potrošnjo delavcev, začasno prepoveduje razpolaganje s sredstvi za osebne dohodke in skupno potrošnjo delavcev nad rastjo produktivnosti. Izjema so edino le znanstveno-raziskovalne dejavnosti ter tiste dejavnosti, ki jim drugi od obeh zakonov s področja osebnih dohodkov še bolj posega v delitev osebnih dohodkov, saj bankam, zavarovalnicam, združenjem OZD in SIS za pol leta zamrzuje osebne dohodke na ravni povprečnih iz zadnjega trimesečja lanskega leta, s pristavkom, da je pri tem za to, lansko izhodišče, terjana skladnost z zakonom, ki je lani intervencijsko posegal na področje osebnih dohodkov.

Tudi zdaj, ko je prvi interventni zakon o osebnih dohodkih za letos sprejet, je največ ugibanja o tem, kaj razumeti pod »omejitvenim« pojmom – produktivnostjo dela. Zgornji limit za povečanje osebnih dohodkov je, v skladu s črko zakona, stopnja povečanja dohodka na delavca v prejšnjem obračunskem obdobju. Za prve tri mesece leta je torej izhodišče oziroma zgornji limit rasti osebnih dohodkov stopnja povečanja povprečnega dohodka na delavca v zadnjem lanskem četrtletju. Ker je z letošnjim letom spremenjen obračunski sistem, privedel pa bo do nižjega dohodka, se utegne zgoditi, da bodo zato največji »preskoki«, ki bodo pomenili dejansko krčenje osebnih dohodkov, šele po ugotavljanju poslovnih rezultatov za prvo trimesečje leta 1987. Zakon

terja, da uporabnik družbenih sredstev, ki je izplačeval višje čiste osebne dohodke na delavca, kot pa bi bilo skladno z osnovno zahtevo zakona (ali pa če je to storil že za leto 1986) v naslednjem trimesečju izplača manjše osebne dohodke, tako, da vsak mesec vrne tretjino previsoko izplačanega zneska.

Tako pri opisanih nekaterih rešitvah tega zakona, kot tudi pri ostalih treh interventnih zakonih velja povedati, da je za sicer dokaj preprosto besedo zakonskih členov precej zapletena tehnika in da bo prav od tehnike izvedbe ter nekaterih pozakonskih rešitev te vrste precej odvisno, kakšna bo dejanska izvedba in kakšni neposredni učinki za posamezne porabnike družbenih sredstev. Skratka – ta trenutek je še dosti vprašaje.

Glede na to, da smo v Sloveniji v lanskem letu opravili določeno usklajevanje osebnih dohodkov zaposlenih v negospodarstvu, zlasti v družbenih dejavnostih, z osebnimi dohodki v gospodarstvu (to je bila opredelitev iz slovenske resolucije ter srednjeročnega družbenega plana) bo v naslednjem obdobju, kot kaže, bolj boleče udaril interventni zakon, ki sicer začasno prepoveduje razpolaganje z delom družbenih sredstev družbenopolitičnih skupnosti in samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti (torej s sredstvi za izobraževanje, zdravstvo, otroško varstvo, kulturo itd.). Ima namreč določen retrogradni učinek tudi za preteklo leto, s tem ko opredeljuje osnovo – izhodišče za razpolaganje s sredstvi za te oblike potrošnje v letu 1987 in terja poravnavo presežkov drugače, kot je to implicitno vgrajeno v republiško resolucijo za leto 1987.

(nadaljevanje na 2. strani)

(nadaljevanje s 1. strani)

Izjeme, ki jih ta omejitveni zakon ne zadeva, so prispevki republik in avtonomnih pokrajin za proračun federaciji, in za pokrivanje kurznih razlik, sredstva proračuna federacije za JLA, za gospodarsko manj razvite republike in SAP Kosovo, invalidsko-borčevsko zaščito, vojne pokojnine, obveze po mednarodnih pogodbah. Zakonske izjeme so tudi tisti prispevki iz proračuna republik in avtonomnih pokrajin, ki so namenjeni za regres za umetna gnojila, zaščitna sredstva, semena, za del stroškov obresti za selektivne kredite kmetijstvu, prispevku za odpravljanje posledic elementarnih nesreč, sredstva za borčevsko in invalidsko zaščito v proračunih družbenopolitičnih skupnosti, sredstva za

pokojsinsko in invalidsko zavarovanje, namensko proizvodnjo, znanstveno raziskovalno dejavnost in sredstva iz davkov in prispevkov občanov. Za tista sredstva, za katera zakon velja, je za prvo trimesečje letošnjega leta limit višina po zvezni resoluciji dovoljene potrošnje v zadnjem četrtletju lanskega leta. V republiki in avtonomni pokrajini zakon dopušča diferencirano rast sredstev za financiranje splošnih družbenih in skupnih potreb po posameznih namenih, vendar celoten znesek teh sredstev naj ne bi smel biti večji od osnovnega zahtevanega okvirja, ki ga zakon predpisuje. Služba družbenega knjigovodstva bo po določenem obrazcu ugotavljala presežke prilivov za vsakega uporabnika teh družbenih sredstev. Presežki bodo blokirani. Tako je tudi tu

še precej odvisno od tehničnih, operativnih rešitev pozakon-skih predpisov. Slaba stran interventnih zakonov kot je ta, ki se nanaša samo na omejevanje sredstev, je seveda, da ne upošteva vsebinskih rešitev in razmer na terenu, ki jih opredeljujejo druge, sistemske rešitve ter življenjski problemi. Resnih institucionalnih sprememb – če bi jih sprejeli – omogočale tudi dejansko krčenje realnega obsega skupne in splošne porabe, ni. Prek krčenja denarja za te namene pa je mogoče vplivati bolj na sprotno, tekočo porabo in manj na dolgoročnejske učinke.

Na osnovi interventnih zakonov naj bi tedaj pričakovali umirjanje porabe. Preveč pa bi bilo, če bi si samo od tega obetali bistveno umirjanje inflacije.

Nina Prešern

S sedme seje predsedstva RO ZZB NOV Slovenije Zgodovinopisje, zgodovinski spomin in – Nova revija

Na sedmi seji predsedstva RO ZZB NOV Slovenije, ki je bila minulo sredo, so obravnavali tudi točko dnevnega reda, katere prvi del je bil posvečen problemom pisanja zgodovine o NOB in revolucije, izdajanju knjig s to tematiko in ugotavljanju o odnosu družbe do tega dela, ki se kaže nenazadnje tudi v tem, koliko sredstev odmerja v ta namen.

V razpravi o poteku pisanja prispevkov k zgodovini NOB na Slovenskem smo slišali že zdavnaj ugotovljene resnice: da premore borčevska generacija v svojih vrstah kar nekaj piscev, ki so se odlično izurili v tem delu, čeravno niso poklicni zgodovinarji; njihovo delo pa zvečine ostaja še vedno, (razen ustrelnih pohval in priznanj za dobro strokovno delo) zelo slabo stimulirano, honorarji za avtorsko polo so sramotno nizki, pogoji za delo (v izredno slabo opremljenih arhivih) so slabi, (saj je na primer računalniška obdelava podatkov v teh ustanovah še vedno le sanja) in nena-zadnje se v založbah pri izdajanju knjig iz že zdavnaj začrtanih programov močno zatika. Pri tem so ugotavljali, da še po štiridesetih letih v Sloveniji niso do konca izšla nekatera temeljna dela, kot na primer zbornik dokumentov o NOB in zbornik foto dokumentov. Gradiva za izdajo teh knjig so že zdavnaj pripravljena, zatika pa se pri založbi, ki je prisiljena tudi ta dela skoraj brez olajšav izdajati po vseh tržnih zakonitostih.

Borci so v razpravi z ilustracijami opozorili, da je prišlo že tako daleč, da bi morali začeti za hitrejšo izdajanje teh del, če ne bo v širši raz-

pravi, tudi v SZDL, prišlo do ustreznih rešitev, s kakšno akcijo »podarim-dobim«. Težave bo treba reševati morda tudi s samozaložništvom. Seveda so to prav skrajne pobude, nikomur pri srcu, ki pa bodo morale postati stvarnost, če družba ne bo kaj ukrenila. Pri vsem tem so na seji predsedstva RO ZZB NOV Slovenije ugotavljali, da naša družba najde sredstva in financira marsikaj takega, kar ni tako nujno in neodložljivo kot so prispevki k zgodovini (pa tudi leposlovje na temo NOB) oziroma, da včasih prej najde sredstva celo za stvari, ki so vsaj vprašljive, če že ne izrazito družbeno negativne. Borci so postregli tudi s podatkom, da so odbori enot in služb NOV in POS samo za letošnje leto za dokončanje nekaterih načrtovanih ali že začelih zgodovinskih monografij in kronik zaprosili pri RO ZZB NOV za finančno pomoč v višini 1,5 milijarde starih dinarjev, medtem ko je v ta namen razpoložljivih sredstev le 350 milijonov starih din. Skupaj s predstavniki obeh založb, katerih ustanoviteljica je ZZB NOV, so ugotavljali, da ostaja knjiga, še posebej pa izrazito družbeno pomembna knjiga, navađen tržni artikel. To dejstvo v marsičem prispeva k

zamudam v izdajanju zgodovinskih del na temo NOB, prispevkov k širšemu programu zgodovine Slovencev, hkrati pa, so menili borci, postavlja širše družbeno vprašanje o tem, kako uravnavati tokove financiranja izdajanja knjig, ki so postale (spricho vrtoglavih proizvodnih stroškov) izjemno drage in kupcem že skoraj nedosegljive.

Od prvega dela te točke dnevnega reda so prešli k drugemu, kjer so obravnavali 57. številko Nove revije in vsebino njenih člankov, med katerimi nekateri obravnavajo vprašanja narodnoosvobodilnega boja, narodovega izdajstva ter vloge in pomena KPJ in KPS v ljudski vstaji. Borci so bili nad nekaterimi formulacijami, ki naravnost zanikajo pomen narodnoosvobodilnega boja, vlogo partije, konstituiranje nove Jugoslavije in posameznih njenih republik, ogorčeni. Menili so, da gre (pod plaščem znanstvenega pristopa) za zavajanje javnosti s trditvami, ki jih je navsezadnje ovrgla že vsa svetovna zgodovina.

Predsedstvo RO ZZB NOV Slovenije je ob koncu obravnavanja te točke dnevnega reda strnilo povedano v razpravi:

»Predsedstvo Republiškega odbora ZZB NOV Slovenije je na današnji seji obravnavalo nekatera vprašanja zgodovinopisja NOB in ljudske revolucije v Sloveniji in podprlo

predloge za hitrejšo izdajanje del in s tem uresničevanje predloženega programa. V razpravi je bilo dano posebno priznanje številnim piscem, zgodovinarjem, udeležencem NOB, znanstveno-raziskovalnim organizacijam, založbam, samoupravnim interesnim skupnostim in drugim nosilcem aktivnosti, še posebej mlajšim zgodovinarjem za njihove prispevke k dosedanjemu proučevanju in zbiranju dokumentov ter pisanju zgodovine NOB in ljudske revolucije.

Ob tej razpravi so člani predsedstva ostro obsodili vse bolj prisotne pojave vnašanja v javnost nezgodovinskih, protikomunističnih, protisamoupravnih tez in ocen, povezanih z zgodovino NOB, nastajanjem in ureditvijo nove Jugoslavije. To se je zgodilo tudi s prispevki nekaterih avtorjev v 57. številki Nove revije. Za opravičevanjem, da so v tej številki objavljene filozofske in sociološke razprave in eseji, ki se ukvarjajo s problematiko slovenskega naroda, pa predstavlja objavljeni prispevki tako politično dejavnost, ki odkrito nasprotuje naši socialistični, samoupravni in federativni družbeni ureditvi.

Udeleženci NOB zato že nekaj časa opozarjamo na te pojave in zahtevamo odločno aktivnost, tako politično kot v delegatskem sistemu, proti pojavom, ki samo še slabijo našo spo-

sobnost, da se hitreje izvlečemo iz obstoječih težav.

V ospredju napada nekaterih piscev je vloga komunistov in vseh naprednih sil slovenskega naroda med vojno in po osvoboditvi. Vse dosežke slovenskega naroda v novejši zgodovini, pri katerih so sodelovali komunisti ali imeli pri tem vodilno vlogo, nekateri pisci postavljajo pod vprašaj ali jih zanikujejo. Tako postavljajo pod vprašanje celo pravico slovenskega naroda, da se je ob okupaciji leta 1941 organiziral v Osvobodilno fronto. Po tej isti logiki OF in njeni organi naj ne bi imeli v razmerah tuje vojaške okupacije pooblastila sprejemati kakršenkoli program o družbeni ali gospodarski ureditvi.

Narodu in njegovi komunistični partiji nadalje odrežemo pravico, da se je združen v OF kot tvorbi vseh njegovih demokratičnih sil, v okviru borbe za svobodo odločil tudi za revolucijo, to je tudi za pravico delovnih ljudi, da razbijejo staro razredno izkoriščevalsko družbo in na njenih ruševinah zgradijo novo družbo. Odrekaajo legitimnost ljudske oblasti, nastale med vojno, s tem tudi legitimnost naših delegatov na zasedanju AVNOJ-a, kjer smo se že sredi borbe odločili za federativno ureditev Jugoslavije.

Odpiranje dvomov o upravičenosti obstoja nekaterih republik in pokrajin v naši federaciji pomeni nesprejemljiv napad na bratstvo in sožitje narodov in narodnosti Jugoslavije.

Objave neresnic, ki so lastna sicer manjšim sku-

pinam ljudi, so prišle še bolj do izraza predvsem zaradi najavljenih želja, da na takih sklepanjih oblikujejo nov politični program. Tak program pa lahko izkoristijo samo tiste nacionalistične in pa centralistično-dogmatske sile v Sloveniji in Jugoslaviji, ki stremijo k slabitvi naše slovenske državnosti v okviru federativne skupnosti.

Širjenje neresnic ima tudi svojo mednarodno razsežnost. Ne glede na name-ne nekaterih avtorjev, pa udeleženci NOB na podlagi lastnih izkušenj ugotavljajo, da smo se z enakimi ali podobnimi obtožbami na račun narodnoosvobodilne borbe slovenskega naroda in drugih narodov v Evropi, ki so se borili za osvoboditev izpod nacifšizma, srečevali že v času vojne, ko so jih širili kvilingi in okupatorjevi pomagači. Podobne obtožbe in ideje so nam ponujali po vojni ostanki teh poraženih skupin, prešle so nato v arzenal argumentov, ki so jih v hladni vojni uporabljali tudi proti Federativni socialistični Jugoslaviji.

V predsedstvu ZZB NOV Slovenije zato smatramo, da je tako pisanje in pa delovanje skupin na takih stališčih, neposredno uperjeno proti razvoju in utrjevanju samoupravne skupnosti, federativni ureditvi Jugoslavije in njeni neodvisnosti.

SZDL predlagamo, da pri nadaljnjem ocenjevanju tega in podobnih pojavov upoštevajo tudi ocene in zahteve, izrečene na Predsedstvu ZZB NOV Slovenije.

B. Ž. J.

Razmišljanje o usodi slovenske knjige

Reševanje iz lastnih spon

Istega dne in domala ob isti uri, kot so si pisci zgodovinskih in spominskih knjig na seji slovenskega borčevskega predsedstva zastavljali vprašanja o tem, kako nadaljevati delo, ko pa vidijo, kako težka se založbe odločajo za natis, saj so papir, tiskarne in vse drugo tako neznan-sko dragi, dotacij, ki bi zares štele, ni, zato so cene ponorele in si zavoljo njih zadostnega števila kupcev ni mogoče obetati, (kar vse je postalo za iniciativne odbore, ki spodbujajo nastanek posameznih del, ter za avtorje, ki delo prevzamejo, vse težje breme) domala ob isti uri so se v sejni sobi Centralnega komiteja zbrali na svojem posvetu komunisti iz vrst založnikov.

Kar so si povedali oni, so bili v nekem smislu odgovori na vprašanja piscev zgodovinarjev.

Založniki sicer niso govorili posebej o zgodovinskih in spominskih dokumentarnih delih, ki so samo del celokupne knjižne produkcije. Govorili so o usodi slovenske knjige v teh težkih časih nasploh.

Da so časi zares težki, ni potrebno dvomiti. Zbrani podatki o številu knjig, izdanih na Slovenskem v zadnjih nekaj letih, pričajo o nezadržnem krčenju naklad.

Pri tem se založbam – v večini primerov – izdajanje družboslovnih knjig, preprosto povedano, ne spleča. Dobršen del teh knjig namreč obleži v skladiščih, ker zanje med kupci ni zadostnega zanimanja. (Povsem jasno je, da prenekatero delo zavoljo tega sploh ne izide, naj gre za besedila slovenskih avtorjev ali za prevode iz drugih jezikov.)

Založniki pa so napovedali še težje čase, kot so že. Ko bo sredi letošnjega leta prišel v veljavo novi, strožji način obračunavanja dohodka, vrednost zalog (ki jih bo treba celo vsake tri mesece revalorizirati) ne bo več dovoljeno všteti v dohodek. Založbe se jih bodo torej na vse pretege otepale in bodo trikrat premislile, preden se bodo odločile za izdajo knjige, ki ne bo v celoti vnovčena v kar najkrajšem možnem času.

Na to prav nič rožnato perspektivo se slovenski založniki ozirajo s precejšnjim razburjenjem, saj imajo pred očmi mnoga nedavna, zdajšnja pa tudi in predvsem prihodnja neljuba dejstva.

Poglavitno neljubo dejstvo so finančni predpisi, ki se dosledno ravnaajo po izjavi zveznega sekretarja za finance, podani v oktobru lani, ko je dejal: »Knjiga je blago kot vsako drugo...« Na puntanju zoper takšno pojmovanje knjige in njenega po-

slanstva v družbi je bil intoniran ves takratni potek aktivna komunistov iz vrst slovenskih založnikov.

Toda resnici na ljubo je treba povedati, da »obtoženi« zvezni sekretar za finance svoje izjave s tistim »blago kot vsako drugo« ni končal. Dodal je namreč stavek: »Kdor misli drugače, naj intervenira s sredstvi.«

In prav za to, vsaj v »majhni« Sloveniji, tudi gre. Izdaja knjig na tem našem nevelikem tržišču z omejeno kupno močjo in z ne kdove kako izrazito bralno kulturo brez družbene podpore ni možna. Žal pa je te podpore premalo. Lani je Kulturna skupnost Slovenije knjigam namenila 56 starih milijard, letos jih bo le 83 milijard, dotacij iz drugih virov (iz Izobraževalne, Raziskovalne in še nekaterih skupnosti, ter iz posameznih občin, organizacij in podobno) je razmeroma malo in vsekar premalo. In jih bo moralo biti – če nočemo še bolj nazadovati, kar zadeva pisanje, prevajanje in izdajanje knjig, ki so vselej bile in ostajajo pomembna proizvodna veja – občutno več.

Seveda pa moramo poskrbeti tudi, da se bomo navadili kupovati več knjig in bomo torej v nakup knjig pripravljeni kot ljudje – posamezniki investirati večje deleže svojega osebnega dohodka, kot nam velela dozdašnja navada.

Založbe bodo seveda morale poskrbeti za drugačen, manj tog, manj rutinski način prodaje knjig. (To naj bi se posebej veljalo za knjige, katerih naklada je oble-

žala v skladiščih, a o njih pravzaprav sploh nismo obveščeni, kaj šele, da bi nam jih knjigarnarji in potujoči knjigo-tržci posebej ponujali.)

Nič manj pomembno pa ne bo razmisлити o hitrejšem prehajanju na nove tehnologije tiskanja knjig. Naša doslej edina predstava o knjigi je natis kompletne predvidene naklade, ki jo je potrebno podati, če naj bo kalkulacija pozitivna. Pred očmi imamo založbe z razmeroma veliko režijo in tiskarne, ki so popolni industrijski obrati.

Možnosti, ki jih ponuja sodobna tehnologija priprave teksta na računalniku, narkar lahko s filma ali diska v malih tiskarnah sproti dotiskujemo toliko izvodov knjig, kolikor jih potrebujemo, nam še niso prišle do živga. Prav v tej in takšni tehnologiji pa so mnoge obetavne možnosti. Izid knjige bo precej cenejši, kot je bil v dosedanjem sistemu »velikega« založništva, ves potek proizvodnje bo hitrejši in bolj smotrni, predvsem pa bo lahko izšlo več knjižnih del – po potrebi avtorjev in po potrebi bralcev.

Če misel sklenemo s tem, s čimer smo se vanjo zapčili: pisci zgodovine in spominov našega narodnoosvobodilnega boja bodo nemara po tej poti dočkali izide svojih del, ne da bi jim bilo treba misliti na »izid« vseskozi »težaške« kalkulacije založniških projektov na dozdašnji (togi in preživeli) proizvodni način.

Viktor Konjar

Pogovor z Manco Štok

Vrednote odmerja družba, šola lahko le pomaga

Praksa, neposreden stik z otroci, pouk zgodovine – stroka in vzgoja – vse to so razlogi, zaradi katerih smo tokrat o vprašanih moralnoetičnih vrednot nasploh in o vprašanju izročil NOB, spregovorili s predmetno učiteljico Manco Štokovo, ki uči na ljubljanski osnovni šoli Milana Šušteršiča zgodovino. Sem hodiv širšem pomenu besede tudi domovinska vzgoja.

Tovarišica Štokova, najprej bi vas rada predstavila bralcem.

Sem Korošica, z Raven. V Ljubljani sem dokončala prvo stopnjo študija na Filozofski fakulteti in se po polletnem iskanju najprej zaposlila v šolskem varstvu. Mislim, da je to že kar običajna pot za učitelje in profesorje. Najprej sem učila zgodovino na osnovni šoli Mirana Jarca, ko pa je bila v sosednji krajevni skupnosti sezidana nova šola Milana Šušteršiča, sem prišla tja in še danes učim tam zgodovino. Ker ste mi poslali vprašanja na temo moralno-etične vzgoje in domovinske vzgoje, ne kaže v tem kontekstu posebej omenjati pomen in vloge učitelja v naši družbi.

Pa vendar za medklic postavim vprašanje o tem, kaj menite na »glasove iz ljudstva« čes, da gredo dandanes v profesuro le še tisti, ki se ne morejo drugje zaposliti?

Ni res! Drži sicer, da nenehno poudarjanje v zadnjem času, da smo profesorji in učitelji končno po nagrajevanju izenačeni z delavci v gospodarstvu, navidezno daje podobo urejenosti. Vendar je sistem nagrajevanja do kraja nestimulativen. Tem bolj po zadnjih spremembah. Solniki imamo takorekoč edino perspektivo v upokojitvi, se pravi potem, ko odslužimo svoja leta dela. Vendar v pogovoru o teh problemih ne bova prišli do vrednot.

Pa vendar, če je tako, kot ste povedali, je še tembolj

jasno, da dober učitelj, oziroma pedagog ne more biti in ni kdorkoli. Ali pač?

To je res. Osnovno in nepogrešljivo pravilo je, da učitelj učence spoštuje. In, če hoče biti pravi učitelj, jih mora imeti tudi vsaj malo rad. To pa pomeni, da ni vse brezkompromisno povezano le z denarjem, s plačo.

Torej sva že prispeli do vrednot. Moralno-etično sprevržen človek najbrž ne bi niti zdržal v pedagoškem poklicu?

Ne bi! Kar pa zadeva naše, torej učitelje vzgoje, privzgoje vrednot otrokom, bi rada takoj na začetku povedala osnovno ugotovitev, iz katere izhajam: vzgoja družbenih vrednot ni stvar šole, oziroma le šole. To je stvar celotne družbe. Če teh vrednot v družbi ni, je zaman pričakovati, da jih bomo privzgojili otrokom in še tako dobremu pedagogu se to ne more posrečiti.

Kako pa je s temi vrednotami skozi učno snov? Se odražajo na straneh učbenikov?

Mislim, da v učbenikih niso eksplicitno predvajane, če pa bi bile, bi bile pridigarske.

Koliko pa je učitelj – profesor na osnovnošolski stopnji »prostih rok« in »zraka«, da, upoštevajoč učno snov, njeno količino in čas, v razredu z otroci dela tudi individualno, da jim da tisto osebno noto, ki po človekuje učno snov in ki papirnato znanje spreminja v vrednote?

Snov in njen obseg sta res

predpisana. Zelo pomembno pa je, čemu da učitelj znotraj tega okvira poudarek. Predavam zgodovino, torej tudi novejšo zgodovino, ki vključuje narodnoosvobodilni boj. Pri tem učenju se mi zdi pomembno poudariti to, da moralno-etični vrednoti narodnoosvobodilnega boja ne pojmujem kot nekaj, kar je ograjeno v svojem času in prostoru. Te vrednote razumem dosti širše: zame je vrednota tudi odnos do zemlje, odnos do varstva narave, do kmečkega dela, če hočete... Glavna vrednota je to-

pozoren. Otroci zelo hitro razpoznajo razkorak med besedami in dejanji... če jim na primer ponudimo maksimum o delavcu po socialistični revoluciji, ki razpolaga s presežkom vrednosti.

Vaše šolsko delo zajema tudi delo v zgodovinarskem krožku. Kakšno je pravzaprav to delo? Je obvezno za vse učitelje, je med otroci veliko zanimanja?

Vedno tekmu-jemo tudi z raziskovalnimi nalogami, ki jih razpisuje Zveza prijateljev mladine. Za to delo, ki ga imajo otroci

Manca Štok je z učenci zgodovinskega krožka, ki ga vodi, že štirikrat osvojila zlato plaketo za raziskovalno nalogo na republiških srečanjih pionirjev-zgodovinarjev.

rej vzgojiti humanega človeka, ki bo vedel, se znal opredeliti za pravo stvar, se zanjo boriti... ki bo skozi zgodovino spoznal, da je skozi vso človeško preteklost prevladoval in prevladuje princip spreminjanja skozi boj med nazadnjaškim in naprednim. Menim, da so bile še naši generaciji vse te občečloveške norme preveč grobo indoktrinirane.

Kaj pa mladi in NOB?

O tej temi se na predmetni stopnji učimo v osmem razredu, ko otroci gledajo svet že bolj razumsko in tudi kritično. Treba je biti zelo

izredno radi, ki jih navaja k samostojnemu raziskovanju, pa porabimo še najmanj dvesto ur.

To je torej vaš osebni, lahko bi rekli, prostovoljni prispevek. Delate to zato, da tiste otroke, ki jih predmet zgodovine posebej zanima, posredujete dodatno znanje ali tudi neposredno, iz lastnega veselja?

Oboje mora biti. Veseli me, če vidim, da tudi tisti, ki niso morda briljantni učenci v razredu, v takšni raziskovalni skupnosti najdejo svoje zadovoljstvo ob dobro opravljenem raziskovanju,

Nam lahko za konec poveste še kakšen konkreten primer iz vašega krožarskega dela z otroci?

ob opravljeni nalogi. Poleg tega je v krožku lažje z manjšo skupino otrok razvijati še dodatne oblike dela kot v razredu. Končno pa to delo tudi meni osebno popestri delovne dneve.

V teh zgodovinskih krožkih je pogosta tema raziskovanja prav NOB, njegove vrednote... Tudi vi z otroci raziskujete ta čas...

Da. Pogosto se pogovarjajo z nekdanjimi borci in si pogovore zapisujejo. Med njimi naletimo tudi na takšne nekdanje borce, ki so nad današnjo družbo in dogajanjem razočarani in to tudi odkrito povedo. Mislim, da morajo otroci slišati in spoznati tudi to plat življenja. Najslabše je črno-belo slikanje. Tako pri pouku v razredu kot tudi pri delu v krožku se mi zdi izredno pomembno v otroku vzgajati zmožnosti za oblikovanje lastnega mnenja in izražanja, pa tudi (to je najpomembnejše), da skušajo svoje trditve podkrepiti z argumenti.

Vam to pri delu uspeva?

Prizadevam si, da bi mi uspelo. Mislim, da si je preprosto treba vzeti čas. Na splošno se vse preradi izgovarjamo, da za takšen način dela v šoli sploh ni časa.

Kaj pa se zgodi predavatelju, če na primer zaradi malo bolj individualnega pristopa in poglobljenega dela z otroci da pičice ne predela vso predpisano snov?

Spet je veliko odvisno od dela vsakega posameznika. Pogledaš snov in vidiš, čemu bi kazalo dati večji poudarek in kaj lahko opraviš brez škode bolj na hitro. Že s takšnim delom si znotraj predmetnika urediš malo več prostora. Pa tudi, če na koncu za kakšno uro »zmanjka« čase, se ne podira svet. Seveda, če pride do večjih odstopanj, moraš imeti zanje pedagoške obrazložitve, ki jih moraš zagovarjati.

Nam lahko za konec poveste še kakšen konkreten primer iz vašega krožarskega dela z otroci?

Ni treba seči daleč. Lani smo za tekmovalne ZPM delali nalogo z naslovom življenje treh generacij. Ker pa je soseska, kjer se nahaja naša šola, sredi čisto novega blokovskega naselja, smo se naloge lotili malo po svoje. Pravili smo tudi anketo, s katero smo povprašali starejše občane, kaj jim pomenijo vrednote in te, skupaj zbrane odgovore primerjali z onimi, ki so nam jih na enako vprašanje dali osmošolci. Zanimivo je, kaj so slednji odgovorili na vprašanje, po čem, menijo, da jih sodijo starejši. Menili so, da jih sicer sodijo po znanju, še najbolj pa – po zunanosti! Na vprašanja o njihovem odnosu do narave se je izkazalo, da je večinski odgovor ta: raje se odpovedo delu materialnih dobrin, da bi le obvarovali naravo. Ko smo jih spraševali po njihovih vzorih, niso bili na prvem mestu športniki ali zvezde, ampak – znanstveniki! Tako kaže, da naša sedanja družbeno-gospodarska stiska vpliva tudi na razmišljanje otrok. Logično sklepanje pač pripelje do ugotovitve, da bo znanje reševalo stvari.

Kakšni pa so medsebojni odnosi med vašimi učenci? Med njimi jih je najbrž tudi nekaj iz drugih republik?

Odnosi med otroci so nasploh zapleteni. Vendar pa med seboj iščejo stike predvsem po interesih in sorodnih nagnjenjih. Med vsem tem ne bi mogla reči, da bi bila doslej zaznala kakršnekoli znake izrazite nestrpnosti. Tega res še nisem doživela.

Tudi odnosi med učenci so predmet vzgoje. Med poukom, v krožku...

Vse te vrednote, o katerih govoriva, partizanske, današnje, vse skupaj – to mora pedagog podajati otrokom »med vrsticami«, nevisljivo, z lastnim obnašanjem... Kajti, današnja mladina je zdrava, zvečine dobra, pametna...

Pogovarjala se je in pogovor zapisala Bojana Žokalj-Jesih

Na temo: izzivi z Novo revijo

Zrnje, pleva, strupene kali

Zadnji februarski teden sedemdesetega pobje v zgodovino in v zgodovinski spomin spričo ostrih sunkov v zavest. V trenutku, ko so nam iz »neizprosne« OECD sporočili, da smo v zadnjih dveh letih po poprejšnjih ugodnih znamenjih znova zašli v še globljo gospodarsko zagatnost, hkrati pa naš zvezni izvršni svet zgrožen ugotavlja, da o uresničevanju za letošnje leto zastavljenih ciljev ni ne duha ne sluha, kar zahteva, da začnemo biti pravo plat zvona na način konkretnih ukrepov in sistemskih sprememb, je bruhnil na dan vulkan radikalno neprizanesljivih obtožb na rovaš vsega, kar konstituira naš tu in zdaj v obliki spisov šestnajstih avtorjev na 246 straneh 57. številke Nove revije.

Ne bi kazalo govoriti, da je izid te posebne, tematske številke nenadejan. Zbornik spisov, ki jih je revija sama poimenovala »prispevki za slovenski na-

cionalni program«, je plod uredniškega projekta, ki si je zastavil nalogo, da strne o vzrokih za sedanji »katastrofalni položaj slovenskega naroda«, spričo »potencialne okrnjenosti njegovih razvojnih možnosti«, in to karseda »odprto, svobodno, brez tabujev, prizadeto«. Rezultati tega premisleka naj bi dali misliti tudi drugim.

Očitno izhodišče tega projekta revije in posameznih piscev je bilo: razmisli o vzrokih za sedanji »katastrofalni položaj slovenskega naroda«, spričo »potencialne okrnjenosti njegovih razvojnih možnosti«, in to karseda »odprto, svobodno, brez tabujev, prizadeto«. Rezultati tega premisleka naj bi dali misliti tudi drugim.

57. številka Nove revije je izšla v običajni nakladi 3.500 izvodov. Največji del naklade prejmejo redni naročniki, večidel iz vrst intelektualne in njej sorodne »elite«. Širša javnost na tej in takšni revialni publicistiki domala sploh ne participira.

Tokrat se je zgodilo nekaj povsem neobičajnega. Na vsebino inkriminirane

57. številke so naglo in odločno reagirala vodstva slovenskih družbenopolitičnih organizacij: ZZB NOV, ZKS, SZDL, še preden so jo naročniki sploh dobili v roke, kaj šele, da bi jo bili prebrali. Pač, še prej se je zgodilo nekaj nenavadnega: o izidu provokativne tematske številke Nove revije so napisali nekaj ogorčenih člankov in apelov dopisniki vodilnih jugoslovanskih dnevnikov.

Predsedstva naših organizacij so ton in vsebino zapisanega v Novi reviji označila kot poudarjeno provokacijo, kot zanikovanje vsega, kar oblikuje naš sistem, kot protirazredno in protisamoupravno teorijo, kot zanikovanje vseh naših družbenih dosežkov, kot radikalno razvrednotenje revolucije in narodnoosvobodilnega boja, kot skupek diskvalifikacij, kot šarlatanske teze, stikane iz nemogočih in nesprejemljivih trditev ter povsem neargumentiranih konstrukcij, kot netočno ocenjevanje vloge zveze komunizma in vloge Jugoslovanske ljudske armade in vloge slovenskega naroda v Jugoslaviji, kot podtika, kot razbijaško početje, kot vrhunec nacionalističnih izpadov v Sloveniji, kot

skrajni ekskluzivizem, kot nezrelo in neinteligentno brskiranje konkretnih zgodovinskih dejstev in okoliščin, kot ekshibicionistično razmišljanje o odcepitvi Slovenije iz Jugoslavije, kot oživljanje »klerikalnih okostnjakov« in tako dalje in tako naprej.

Padlo je veliko hudih, ostrih, prizadetih in ogorčenih besed.

Predstavniki Nove revije so se postavili v bran, češ: kar je v teh tekstih napisano, je izraz teženj intelektualcev, ki morajo imeti avtonomno pravico razmišljati o problemih svojega naroda brez vnaprejšnjih omejitev ali zavor. Če mišljenjskemu pluralizmu ni dovoljeno, da bi se izživel, nas čaka edinole stagnacija; če bi zamolčali, kar mislimo, bi bili revnejši. V tem smislu so se govorci v imenu Nove revije uprli obravnavanju objavljenih spisov na političnih forumih, češ: politična moč zavrača in brani svobodo mišljenja; slovenski politiki ne izražajo vitalnih interesov slovenskega naroda; razrednemu dajejo prednost pred nacionalnim, to pa ogroža narodovo bit in nacionalne interese. Člani predsedstev, zbranih k obravnavi novorevjskih tem in tez,

so – nekateri ostreje, drugi strpnije – zavračali trditve urednikov revije, da mora ostati razpravljanje o zapisanem predmet zgolj strokovnih obravnav. Res je seveda, da kar »počez« in »vsefrontno«, kot se je izrazil eden izmed zagovornikov teh teženj, zahtevanih filozofskih, socioloških, psiholoških in podobno koncipiranih besedil ni mogoče razčleniti, kajti »poznati je treba kaj več kot samo delegatska gradiva«, res pa je hkrati tudi to, da sta v prenekatem teh tekstov strokovnost in argumentiranost karseda opravičljivi, kajti v prvi plan so prišle izrazita spolitiziranost, manipulantski odnos do dejstev, neresno zastavljena in povsem neargumentirana razmišljanja, skratka: poudarjene, preračunane politične teze.

Seveda – ne v vsem, kar je ponujeno v branje na teh 246 straneh Nove revije. Teksti so si po tehtnosti in namenih različni. Nekateri so izrazito znanstveno fundirani, nekateri drugi sprožajo v razmislek resna politična vprašanja, kot so neposredne volitve, oblikovanje takomenovane civilne družbe, vlaganje sredstev občanov v proizvodnjo in podobna (kar zahteva de-

mokratsko razpravo), nemalo pa je poudarjeno demagoških »izpeljav«, ki si zaslužijo vse prej naštete in še druge odklonilne prilastke, in nazadnje tudi zahtevo po avtorski in uredniški odgovornosti, saj gre za provokacije, ki prizadevajo, žalijo, demoralizirajo, so kot take v oporo najbolj dogmatskim apetitom, ki čakajo na priložnost, da bi zatrli pluralizem (in ga tudi bodo, če bo zlorabljan, kot je bil v tem primeru), z čno besedo: pisati pomeni biti skrajno odgovoren do resnice.

Politični del slovenske javnosti je ugotovil, da Nova revija tej maksimi s svojo (zagotovo ambiciozno zastavljeno) 57. številko ni bila kos.

Zdaj strokovnjake z različnih relevantnih področij čaka, da tudi oni presodijo, v kolikšni meri je temu tako – pa da tudi pred širšo javnostjo razgrnejo vsa vprašanja in vse odgovore, vso resnico v zvezi z vprašanji, ki so prišla na dan pod pezo teh naših kriznih razmišljanj v obliki »prispevkov k slovenskemu nacionalnemu programu«.

Zrnje moramo ločiti od plev in plev od morebitnih ali dejanskih strupenih kali.

V. K.

Kikljeva mama je umrla

V petindevetdesetem letu je januarja umrla Lucija Kikelj – Kikljeva mama iz Rožne doline v Ljubljani. Ko je praznovala svoj devetdeseti rojstni dan, smo malo več spregovorili o njej, saj je bila splošno znana v Rožni dolini in tudi izven nje po tragediji, ki jo je doživela med vojno. Fašisti so ji ustrelili sina edinca Janeza zaradi koščka Slovenskega poročevalca, ki so ga našli ali pa kar sami podtaknili v zaboju za premog. Iskali so pač žrtev, da bi ustrohalo uporno Rožno dolino.

To se je zgodilo 23. avgusta 1942, dober teden prej je Kikljev Janez, trgovski po-

močnik, praznoval svoj dvajseti rojstni dan, nekaj mesecev prej pa je Cilki po daljši bolezni umrl mož, Janezov oče.

Hiša, v kateri so Kikljevi živeli, je bila last bogate Ljubljanske trgovke Agnolove, pri kateri je Janezov oče delal. Stala je na obsežnem travniku, kateremu smo rekli Agnolova gmajna. Tisto jutro so prihrumeli Italijani, še preden se je zdanilo. Kikljevo hišo so obkolili, ostale v bližini pa zastražili. Preiskovali so samo pri Kikljevih. Iz za zaves na oknih smo videli, kako so Janeza odpeljali proti Rožniku. Šele popoldne smo zvedeli, da so ga

ustrelili na Čadovem travniku nasproti znane gostilne pod Rožnikom. Tam stoji danes spomenik, ki ga je postavila krajevna organizacija ZB NOV.

Morilci so se pijani vrnili, pripeljali bencin in zažgali Kikljev dom. Najprej so hoteli, da bi v njem zgorela tudi mati, šele kasneje so ji dovolili, da je prišla ven in rešila nekaj skromnega imetja. Trikrat so pripeljali bencin, a ni hotelo goreti. Končno je zgorelo le ostreže in stari kostanj, prej tako bujno zelen, je kot v nemi obtožbi dvigal proti nebu svoje zoglenele veje.

Po osvoboditvi je trgovka Agnolova na nekdanjem pogorišču postavila dve skromni hišici – eno za Kikljevo in

drugo za drugega svojega nekdanjega uslužbenca. Te že dolgo ni več, ker je stari par, najprej mož in zatem žena, umrl. Hišico so podrli. Cilka – Kikljeva mama, pa je v svoji hišici živeja vse do letošnjega januarja, ko so jo iznemoglo od let in vsega preživetega odpeljali v Klinični center, kjer se je po štirinajstih dnevih izteklo njeno življenje. Ta hišica je bila njen dom, dom njenih spominov, nanj je bila tako srčno navezana, da si ni mogla in niti hotela pomisliti, da bi šla kam drugam, kjer bi ji bilo udobneje. Vsi, ki so jo poznali, so to vedeli, upoštevali, razumeli. Tudi njena nečakinja, ki je, čeprav v zadnjih letih sama bolehnata, zvesto prihajala k njej in ji pomagala. Visok krvni davek je

dala tudi Rožna dolina v zadnji vojni, veliko mater in žena je dalo svoje najdražje, Kikljeva mama pa je bila ena sama kot nekakšen simbol skupne bolečine, ponosa in upanja. K njej so prihajale te žene, te matere, druga drugi so podajale spomine in vsem je bilo lažje. Skupaj so hodile v hrib po borovnice, po gobe, po dračje. Prihajali so otroci, šolarji. Prinašali so ji rožice, risbice, ji kaj zapeli ali jo prosili; Povejte kaj o Janezu. Njej pa so se oči smejale skozi solze. Večkrat je rekla in se čudila: Le zakaj prihajajo samo k meni, saj jih je toliko mater, ki so v vojni izgubile otroke?

O tem je gotovo razmišljala pri svojem najljubšem delu, ko je pri sosedu v vrtnari-

ji rahljala zemljo, presajala sadike, plela grede. Njene pridne roke so bile vse žuljave in hrupave. A to so bili dobri žulji, in ni čutila, da bi jo boleli.

Čas je tkal mesece in leta. Kako drugačna je danes nekdanja Agnolova gmajna! Vsa zazidana. Kar dve šoli nosi v svojem naročju: biotehniško fakulteto in lesarsko šolo. In vmes se stiska majhna skromna hišica Kikljeve mame, ki je zdaj prazna. V napoto je in jo bodo prav gotovo kmalu podrli. A čeprav! Spomin na Kikljevo mamo bo ostal, saj ga tesno prepleta misel na vse matere in žene iz Rožne doline, pa tudi od vsepovsod ker so v strašnih vojnah izgubile svoje najdražje.

IS

Namesto čestitke za 8. marec

Pred leti, ko je še delala v socialno-zdravstveni komisiji Združenja borcev NOV »Majda Vrhovnik«, je Cita Samec vsako leto pred 8. marcem preskrbela cvetje za obiske starejših in bolnih članic. Nekatero je sama obiskala tudi ob drugih priložnostih. Mi smo jo zadnjikrat obiskali lanskega novembra, ko je še dokaj vedra in zadovoljna praznovala 70. rojstni dan. Letos 11. februarja je nenadoma umrla. Namesto čestitke ženi – borki kratek opis njene življenjske poti. Zaradi aktivnega in organiziranega dela za OF od decembra 1941. leta je italijanska fašistična policija marca 1943. leta Cito Samec aretirala.

Tri dni so jo zasliševali na policiji, nato pa odpeljali v belgijsko vojašnico. Tudi za zaporniški zidovi je hotela okupatorju dokazati svojo nezlomljivost in je za 1. maj

skozi celično lino izobesila rdečo zastavo s srpom in kladivom. Sledila so ponovna, strožja zasliševanja, potem pa so jo odpeljali v sodniške zapore. Italijansko vojaško vojno sodišče jo je obsodilo na 17 let ječe. Že nekaj dni po obsodbi so jo premestili v italijanske zapore. Trnjeva pot politične obsojenke jo je vodila skozi zapore v Kopru, Trstu, Benetkah, Firencih, Bologni in končno je bila do decembra 1943. leta zaprta v ženski kaznilnici v Perugi. Tu je s svojimi sojetnicami, Slovenkami, Hrvatinkami in Črnogorkami, navezala pristne tovariške in prijateljske odnose, ki so se ohranili do današnjega dne. Dekleta in žene, ki so bile zaprte v peruški kaznilnici, se je spominjajo kot disciplinirane, požrtvovalne in borbene tovarišice.

Po vrnitvi iz zapore decembra 1943 se je v Ljubljani

ponovno vključila v delo za NOV. V njenem stanovanju je dobilo zatočišče za krajši ali daljši čas več deklet, ki po vrnitvi iz zapore niso mogle na svoje domove. Mnogim aktivistom, ki so odhajali v partizane, je preskrbela najnujnejša oblačila in obutev. Zaradi njene vsestranske aktivnosti za NOB so jo julija 1944. leta več dni zasliševali na policiji, vendar so jo zaradi pomanjkanja dokazov iz-

pustili. Ponovno pa je bila aretirana in zaprta v prisilni delavnici od februarja 1945 do osvoboditve, torej v času, ko je okupator s pomočjo domačih izdajalcev nad našimi aktivisti izvajal najhujši teror.

Po osvoboditvi si je ustvarila družino in se zaposlila. Poklicno delo in skrb za družino sta jo nekaj let popolnoma prevzeli. Po upokojitvi pa se je kljub slabemu zdravju ponovno začela udeleževati tudi v družbenopolitičnem življenju. Več let je bila članica krajevnega odbora Združenja borcev NOV Majda Vrhovnik in delegat tega odbora pri občinskem odboru Zveze združenj borcev NOV Ljubljana Center. Delala je v socialno-zdravstveni komisiji. Z velikim razumevanjem in humanostjo se je zavzemala za reševanje socialno-zdravstvenih problemov borcev.

Za svoje delo med vojno in v borčevski organizaciji je

dobila več odlikovanj in visokih priznanj.

Poleg tega je bila od leta 1975 pa do lanskega leta članica odbora bivših političnih jetnic iz italijanskih kaznilnic pri republiškem odboru Zveze združenj borcev NOV Slovenije. Sodelovala je pri organizaciji sedmih srečanj: v Ljubljani, Šibeniku, Hercegovnem, Splitu, na Reki, na Bledu in v Beogradu. Njeni spomini na delo med okupacijo so bili objavljeni v knjigi »Slovenke v NOB«. Svoje spomine je napisala tudi za knjigo o življenju jugoslovanskih političnih jetnic v italijanskih kaznilnicah in dala mnoge dragocene podatke. Lani, približno v tem času, ko je bilo več kot desetletno delo poplačano z izidom knjige v srbohrvaščini in slovenščini pod naslovom »Od ječe do ječe«, je na zboru približno stopetdesetih nekdanjih političnih jetnic dala obračun svojega dela in zadnjikrat sodelovala pri or-

ganizaciji prijetnega tovariškega srečanja v klubu delegatov v Ljubljani.

Skozi vse življenjske preizkušnje med vojno in po osvoboditvi je Cita Samec hodila pokončno in pogumno. Bila je nadvse skrbna žena, mati in babica. Široko razgledana, ljubiteljica glasbe in gledališča, je bila idealna družica možu – uglednemu kulturnemu delavcu. Vedno urejena in odločna je vzbujala vtis žene, ki nima posebnih skrbi. Pa ni bilo tako. Dolga leta se je pogumno spoprijemala s težkimi boleznimi. Tudi zaradi naših današnjih težkih gospodarskih in političnih problemov je bila – kot vsi nekdanji borci – globoko prizadeta. Večkrat je zelo trpela, le njen ponos ji ni dovoljeval, da bi tarnala. Vestno je do zadnjega opravljala svoje dolžnosti kot družbenopolitična delavka in kot žena, mati in babica.

ms

Krajčeva hiša – eden od svetilnikov revolucije na Rakeku

Zima se bliža svojemu koncu in kmalu bomo obrnili na koledarju nov list. Tedaj bosta pred nami dva praznična dneva: dan žena in 13. marec kot krajevni praznik Rakeka. Misli se nam bodo povrnila na 13. marec 1942, ko so rakovski SKOJevci in z njimi še nekatere fantje iz bližnjih krajev odšli množično v Ravno goro nad Loško dolino in tam ustanovili znamenito Rakovsko četo. To so bili pogumni fantje, ki se niso ustrašili mrzlih noči, ne lakote, ne boja z mnogo močnejšim in okrutnim okupatorjem. Vse to se je umaknilo zavesti, da se bodo neustrašno borili proti surovemu fašističnemu stroju in da bodo nekoč prišli zmagovito v svobodne domove. To zavest so jim vcepili deloma starši, deloma zavodni učitelji pa seveda Komunistična partija in SKOJ.

Učenci sedanje rakovske šole, ki se nahaja v lepih, svetlih in dobro opremljenih prostorih, se s ponosom spominjamo na vse, ki so se pred 45 leti in celo že prej borili za to, da smo sedaj svobodni in da nam je lepo. Radi slišimo o njihovem nekdanjem življenju in revolucionarnem delu. Letos smo posvetili svoje misli zlasti nekdanji skromni hiši Krajčevih na Rakeku, od koder sta izhajala brata: naš vzornik Jože Krajc, po katerem nosi naša šola svoje ime in njegov brat, prav tak revolucionar, Tone Krajc. Jože Krajc-Zakelj je že v rani mladosti zapustil svoj dom in postal mornar, potem ga je pot zanesla med španske borbe, od tod pa se je vrnil v domovino, se zaposlil v jeseniški železarni, kmalu po prihodu nemških okupatorjev na Jesenice pa se

je vključil v Cankarjev bataljon in se v njeni sestavi boril v znameniti dražgoški bitki, pozneje pa odšel na Primorsko, padel pa kot inštruktor Pokrajinskega komiteja za zahodno Primorsko, ko je ob nočnem prehodu 11. julija 1944 preko Soče utonil v bližini Kanala.

O njegovem bratu – revolucionarju Tonetu Krajcu nam je pripovedovala njegova žena, 86-letna Neža Krajc, ki živi sedaj pri svojem sinu Francetu na Rakeku. Obiskali smo jo na njenem domu. Spraševali smo jo o njeni mladosti, o delu njene moža in nje same pred vojno, v času NOB in še, kako se počuti sedaj.

Najprej smo bili radovedni, kako je bilo tedaj, ko je bila še majhna. O tem nam je pripovedovala takole: »Bila sem rojena v začetku tega stoletja – natančneje 9. januarja 1901. na Uncu pri Rakeku v majhni hiši. Tiste hišice ni več, ker so tam preko doline zgradili nadvoz za moderno avtocesto. Moj oče je bil tesač, mati pa je šivala in, ker je s tem premalo zaslužila, je morala z nami, s številnimi otroki vred hoditi na dnino. Mene je bližnji sosed, graščakov uslužbenec

Meliwa imel zelo rad, zato me je često povabil, da sem šla sadit smrekice in sem tako prislužila nekaj kron.

V moji otroški dobi in v mladosti pa vse do leta 1945 je bilo življenje zelo težko. Kruh je bil v hiši le poredko, prav tako meso, najpogostejše smo jedli zelo slabo zabeležen redek močnik, včasih krompir, zelje, repo in podobno. O boljših jedeh smo lahko samo sanjali. Tudi vode nismo imeli dovolj. Vodovoda na Uncu ni bilo do leta 1911., v vasi so bili le redki vodnjaki in dve lokvi, vendar so te njihovi lastniki skrbno čuvali. Za škaf vode smo morali opraviti enodnevno delo – dnino, prati pa smo smeli, seveda na roke, le ob reki Unici. Do nje smo morali voziti perilo na štirikolesnem vozičku – na »kulčah«, ali pa na dvokolesni »koretci«. Največkrat smo hodili bosi in v zakrpanih oblekah, čevlji in malo boljše obleke so bili le za boljše dni. Spali smo največkrat kar na skednjih. Ko zdaj opazujem življenje okrog sebe, življenje otrok in mladine, se mi kar čudno zdi, da smo mi kljub težkim časom, kljub hudemu pomanjkanju in trpljenju zrastle.

»Ko ste končali šolo na Uncu, ste odšli služiti na Rakek, potem pa ste se poročili.«

»Takoj po dovršeni obvezni šoli na Uncu sem odšla na Rakek. Zaposlila sem se v gostilni pri »Martinovih« (sedaj Poženelova hiša). Tam sem se spoznala s svojim poznejšim možem – Tonetom Krajcem. Z njim sem se poročila, ko sem bila stara 23 let. Tone je bil po srcu zelo dober človek, priden, sposoben delavec in je zelo rad bral. Čeprav je bil navaden de-

lavec – rampar na Kovačevem lesnem skladišču, jes bil zelo razgledan. Delati je moral veliko, zaslužil pa je malo, a je moral potrpeti, saj je takrat že razsajala huda brezposelnost.

»Kdaj ste opazili, da se mož Tone ukvarja s politikom, kako ste to občutili in ali ste tudi vi pri tem kdaj sodelovali?«

»Ko sem se poročila in sem prišla v možev skromni dom, sem spoznala tudi njegovega brata Jožeta. Ta je bil že prežet z naprednimi komunističnimi idejami in, ker je bilo izkoriščanje delavcev s strani njihovih delodajalcev očito, so seveda te ideje našle marsikje plodna tla, čeprav je bilo to takrat prepovedano in nevarno. Tudi Tone se jih je navezal, rad je prebiral knjige Cankarjeve družbe, časopis »Mladi plamen«, »Progres« in podobne časopise. Doma je imel kar celo knjižnico z napredno vsebino. Te sta mu prinašala največ Janez Hribar iz Lože in Strle Franc-Nino iz Viševca. Izposojali pa smo jih številno enako mislečim tovarišem. Seveda smo jih morali spretno skrivati, ker smo morali vedno računati na policijske preiskave. Kadar moža ni bilo doma, sem vso literaturo in moževe somišljenike morala sprejemati jaz; zato me je poučil, komu in kaj lahko zaupam. Tako sem tudi jaz sodelovala pri revolucionarnem delu svojega moža. Tako je bila tudi naša hiša neke vrste »rdeča postojanka«, kamor so prihajali že prekaljeni revolucionarji, pa tudi sovaščani, ki so se podpirali take napredne ideje.

»Kako ste doživeli razpad stare Jugoslavije?«

»Rakek je bil od leta 1920 do

aprila 1941 obmejni kraj med Jugoslavijo in Italijo. Zato so naši ljudje ob pričakovanju italijanskega napada na našo prejšnjo Jugoslavijo ob začetku leta 1941 bili prepričani, da bodo tukaj zelo hudi boji in, da bo kraj doživel težke dneve. Mnogi Rakovčani so zapustili svoje domove in se umaknili deloma proti Ljubljani, deloma proti Dolenjski. Toda bojev tu skorajda ni bilo in italijanski agresorji so tako »zmagovito« brez težav vkorakali preko meje ter zasedli vso našo domovino. Sprva so bili navidezno zelo prijazni, ker so nas hoteli s tem zaslepiti, da so dobri in, da se jim zato ne splača upirati. Kmalu pa so prišli s pravo barvo na dan, zlasti po odhodu rakovskih fantov – SKOJevcev v gozdove. Vse bolj so pritiskali na nas, sledile so številne aretacije, ljudi so zapirali v kletne prostore nekdanje carinarice (sedaj sodišča), odkoder so jih odganjali v koncentracijska taborišča in v zapore. »Vaša hiša je prav gotovo bila med prvimi sodelavci v času NOB?«

»Naša hiša je seveda bila zanesljiva postojanka že od prvih dni italijanske okupacije. Maja 1941 je bil že v naši hiši sestanek OF, ki so se ga na pobudo enega prvih organizatorjev NOG tov. Jožeta Pirca udeležili Tone Bavec-Cene, Tone Kovač, Tone Krajc in še kdo... Tone je bil odgovoren za raznašanje Slovenskega poročevalca, opravljal pa je še druge za tisti čas značilne naloge. Pri tem delu mu je pomagal tudi sin Tone.

»Italijani so ga s sinom vred internirali in potem ni prišel več domov.«

»Italijani so oba – moža in sina Toneta 29. junija 1942 odveli v koncentracijsko taborišče, najprej v Padovo, nato v Renicci in končno v Treviso. Tam sta dočakala kapitulacijo Italije septembra 1943. Žal so takoj nato zasedli taborišče Nemci, internirance naložili na vlak, jih odpeljali preko Avstrije, Madžarske in Zagreba do Ljubljane, kjer so jih odložili na Viču. Ker so bili interniranci slabo zastraženi, jih je precej pobegnilo, med njimi tudi moj mož in sin. Mož je odšel na Gorenjsko in se vključil v 3. bataljon Prešernove brigade, ki je doživel tako žalostno usodo 15. decembra 1943 na Pokljuki in kjer je padel tudi moj Tone. Sin Tone se je vključil v Gradnikovo brigado in doživel v njenih enotah tudi svobodo.

»In kako se počutite sedaj? Kaj bi nam mladim radi svetovali?«

»Danes je vse drugače kot je bilo nekoč. Dovolj je hrane, nihče od nas ne strada, ni videti bosih ljudi, dobro smo oblečeni, gledamo televizijo, tudi na krajše razdalje se vozimo z avtomobili, delo je povsod plačano, delavci so zdravstveno zavarovani, ko ostarijo, dobijo pokojnino pa še veliko drugih ugodnosti je. Vam, mladim, je lepo in tako je prav. Potrebno pa je, da ne bi pozabili nikoli, kako hudo je bilo tedaj, ko smo živeli pod tujimi gospodarji in, ko je človeško življenje tako malo pomenilo.

Želim vam vso srečo!«

Pogovarjali so se članici zgod. krožka na osn. šoli »Jože Krajc, Rakek: Valerija Hren in Dušica Nedić ter mentor za NOB: Roman Gorjan

Stražiški borci ostro o družbenih razmerah Razvrednoten dinar – razvrednotena morala

V soboto, 14. februarja 1987 so se člani ZB v Stražišču v velikem številu zbrali in napolnili dvorano doma krajevne skupnosti. Kljub slabemu vremenu in starosti večine borcev se ti še vedno živo zanimajo za delo svoje organizacije. Pregledali in ocenili so uspehe in neuspehe svojega dela v preteklem obdobju in smernice za bodoče delo. Posebno kritično pa so razpravljali o našem težkem gospodarskem položaju in materialnem položaju velikega števila delovnih ljudi. O tem je odbor organizacije na svoji redni seji pripravil in konferenci predložil resolucijo, ki izraža najbolj kritične pripombe in nezadovoljstvo naših članov.

Takole so nanizali svoja opažanja, kritike in opozorila, ko so obravnavali vprašanje privilegijev:

»...V Sloveniji je uradna trditev, da pravic v smislu privilegijev ni – da je vse določeno s predpisi«.

Ne zatiskajmo si oči pred dejstvi! Kaj je to drugega kot privilegij, če ima lahko nekdo (ali uporablja za osebne koristi) družbena sredstva ali premoženje čezmerno, tudi desetkratno več, kot delovni ljudje, ki ta sredstva ustvarjajo? To so privilegiji, pa naj se imenujejo tako ali drugače, naj so določeni s predpisi ali ne. Mar ni privilegij, da nekdo prejema izjemne pokojnine in dodatke za to in ono, da lahko uporablja družbene vile, gradove in drage avtomobile s šoferji za osebne koristi?

Kaj ni v naši samoupravni družbi vsak državljani dolžan svoje delo opravljati po svojem delovnem mestu in sposobnosti in po svoji tolikokrat poudarjeni komunistični zavesti, pa naj bo na kakršnemkoli delovnem mestu in s katerimkoli priimkom? Temeljno načelo naše revolucije je bilo in je še vedno: enakost, poštenje; da mora biti usoda vodstva enaka usodi ljudstva. Kam so odšli mnogi tisti, ki so nas teh načel učili? Oddaljili so se od delovnega ljudstva, postali so vsevedni, nenadomestljivi funkcionarji, ki so si postavili ali pa kar zasedli vile, si ogradili plaže,

šolali otroke v tujini, stanovali v posebnih ulicah, imajo svoje čuvaje, svoje šoferje, na koncu pa so dobili še izjemne pokojnine, ki niso odraz njihovega dela in uspehov, mnogi od teh pa bi celo morali odgovarjati za današnje gospodarsko stanje države.

Kaj niso zaslužni in sposobni imeli na svojem delovnem mestu že dovolj ugodnosti in privilegijev in si s svojimi visokimi osebnimi dohodki zagotovili dovolj visoko pokojnino? Poleg vsega pa si posamezniki s svojimi izjemnimi pokojninami za posebne zasluge še dobro vnovčujejo svojo predvojno in medvojno revolucionarnost, kot da so revolucijo izpeljali le oni. Deset in deset tisoč padlih in še živčih borcev je izbojevalo revolucijo. Levji delež so pri tem imeli tudi danes ostareli kmetje, ki so s svojim delom hranili borce na položajih. In kako vsi ti revolucionarji živijo danes? V Sloveniji je 71.700 upokojenih borcev. Med temi je 31.200 borcev s spriznanim dvojnimi štetjem pred 9. 9. 1943. Od teh 31.000 jih kar 65 % prejema zajamčeno pokojnino.

Pa se nadalje sprašujemo, zakaj med uživalci izjemnih pokojnin ni nobenega delavca. Do te ne bi prišel niti tolikokratni udarnik Alija Sirotanović. In še pomislimo na tisoče in tisoče takimi imenovanih navadnih upokojencev, ki so žrtvovali vse za sedanjost, ki so svojo delovno dobo pošteno delali, pa zato prejema najnižje, zajamčene pokojnine, to je – socialno podporo, ki jim ob teh cenah komaj zadošča

za goli obstoj.

V našem socialističnem samoupravnem sistemu res ne bi smelo biti vsemogočih privilegijancev. V čast in ponos pa bi si lahko kdo od teh privilegirancev štel, ko bi po vesti poštenja in komunistični zavesti sam zavrnil odločbo o prejemanju izjemne pokojnine. Zahteval bi, da naj ga naša družba izenači z ostalimi državljani naše – Titove Jugoslavije.

Kljub temu, da je vprašanje izjemnih pokojnin za izjemne zasluge urejeno z zakonom, pa se lahko upravičeno sprašujemo, zakaj potem nimamo izjemnih pokojnin za izjemne spodrsiljaje, ki bi morali biti nižje kot po splošnih predpisih. Koliko teh privilegiranih je odgovornih za dobro znane zgrešene naložbe, ki težko bremenijo vse delovne ljudi Jugoslavije, sami pa se z visokimi dohodki mirno sončijo na svojih plažah. V nasprotju z višjimi bi taki morali prejemati izjemne zmanjšane pokojnine.

Posebno poglavje pa je izvajanje naše stabilizacije, ki teče že več let, pa smo še vedno na začetku ali pa še bolj pri dnu. Ugotavljamo, da s takim izvajanjem ne bomo stabilizirali našega gospodarstva, neposredno s tem pa tudi ne političnega stanja. Po toliko letih skoraj vse breme stabilizacije nosijo samo nižji sloji, to je delovno ljudstvo. V nasprotju s tem pa luksuzno živijo in zapravljajo družbeno premoženje mnogi tisti na vodilnih mestih z visokimi dohodki, oni so pojedli in popili milijarde reprezentančnega denarja.

Korupcija in birokracija se nezadržno bohotita ter grozita uničiti revolucionarne dosežke, pridobljene s 1.700.000 žrtvami.

Tovariš Tito je 1. avgusta 1937. leta v svojem govoru na ustanovni konferenci KP Hrvatske rekel: »Pred sodišče s korupcionaši vseh barv, pred sodišče z

zapravljivci narodnega premoženja«.

In leta 1941 je v svojem govoru poudaril: »Člani komunistične partije morajo biti drugim za vzgled v disciplini, tovarštvu in požrtvovalnosti«. V govoru 26. junija 1950 v Beogradu pa je dejal: »Birokratizem spada med najhujše sovražnike socializma prav zaradi tega, ker se neopazno vtihotaplja v vse pore družbene dejavnosti. Izmišlja si razne funkcije in ustanove, v katerih se gnete zmerom več nepotrebnih in neproduktivnih ljudi in tako pride do papirna-

Sposojena karikatura

ttega birokratskega upravljanja, ki postaja samo sebi namen. In to, na kar nas je Tito opozarjal že davno, vse to in še več imamo danes.

Med toliko tisoč zakoni, kolikor smo jih izdali, ga ni, ki bi urejal odgovornost vodilnih ljudi. Komunistična zavest in morala sta zdrknili na zelo nizko stopnjo. Birokratizmu pa smo na široko odprli vrata. Od šest in pol milijona, kolikor je zaposlenih v Jugoslaviji, jih v proizvodnji dela le 2.300.000. Kje so vsi ostali? V neproizvodnih, družbenih in političnih ustanovah, v vsemogočni birokraciji in na tisočih vodilnih mestih! Kaj ni to sramota, da v naši družbi, ki jo povzdiguje med najpopol-

nejšo na svetu, le ena tretjina zaposlenih proizvaja sredstva, da jih vsi drugi uporabljajo, izrabljajo in zapravljajo? Kaj ni sramota, da so prav ti proizvodni delavci, ki sredstva ustvarjajo, čisto na dnu življenjskega standarda? Pri vsem tem pa na široko govorimo o socialističnem delavskem samoupravljanju. Po vseh statistikah in golih dejstvih prihajamo do ugotovitve, da v naši socialistični družbi proizvodni delavci nimajo ne ugleda, ne bogastva in ne oblasti. Vse, prav vse si je prilastila birokracija. Kaj ni absurd, da si od ustvarjenih sredstev najprej in največji delež odreže birokracija in prav nazadnje, če kaj ostane, si sme najmanjši del razdeliti proizvajalec? Saj

mogočih delegacij raznih organizacij po celem svetu, brez haska, brez poročil o uspehih teh potovanj? Največkrat je to vir deviznih dnevnic potujočih delegatov. Marsikdo bo rekel, da je to potrebno za ugled naše države v svetu. V takem stanju nam ugled v svetu že dolgo upada – po naši krivdi. Dvignili pa ga bomo samo z dobrim gospodarstvom, štednjo in poštenjstvom. Vse to pa smo spravili na zelo nizko stopnjo.

Zakaj in komu so v tej zadolženosti potrebne družbene vile in gradovi, pa črede konj na Brdu, ko imamo že dovolj kobilarno v Lipici? Mar to služi za razvedrilo nekaj privilegirancev? Grad Brdo in druge take zgradbe je treba izročiti družbenemu sektorju v uporabo, naj služi vsem državljanom. S tem se bomo izognili visokim stroškom vzdrževanja. Zemljo pa izročiti v obdelovanje, da se proizvaja prepotrebno hrano.

V Beogradu je odbor za oznamovanje in zaščito Titovega imena in njegovega dela. Mar ni najhujši napad na Titovo delo takšno vodenje gospodarstva, zadolževanje v tujini, zgrešene naložbe, gradnja Fenija, Obrovca, ki neposredno spodkopava temelje naše povojne graditve?

Ni nam vseeno, kam to pelje, in pogosto je slišati iz ust starih borcev, da se zato nismo borili, da se nismo borili za družbo, ki ne zna opraviti s krivicami in nepoštenostjo.

Zato smo borci izredno kritični. Nismo razočarani le s posamezniki, nismo razočarani toliko, kolikor želimo vedno boljše, kot se na nekaterih mestih omenja.

Razočarani smo nad krivicami, nad deformacijami v naši družbi, nad zapravljanjem družbenega imetja in rušenjem ugleda v svetu, zaradi česar drsimo v grozečo revščino. Zato zahtevamo, da se s takimi ekscesni preneha, zahtevamo, da se brezpogojno ukinejo izjemno visoke pokojnine in privilegiji in se krivice za sedanje stanje kliče na odgovornost. Zahtevamo, da se poimensko objavi spisak prejemnikov takih pokojnin in privilegijev na račun družbe in delovnih ljudi, ter objavo višine zneskov prejemkov in dodatkov.

Eden glavnih ciljev naše revolucije je bilo oblikovanje pravične, brezrazredne družbe, brez privilegijev in brez ekscesov, z geslom »DELU ČAST IN OBLAST«. Pravica in dolžnost nosilcev funkcij pa je, da krivice in ekscese odpravljajo.

Boleče je zlasti to, da je kriza čedalje bolj pričela najedati moralne vrednote naše revolucije in našega narodno-osvobodilnega boja. Ponekod se nam vrača prav to, proti čemur smo se borili. Skrajni čas je, da trezno premislimo in se zavemo razkroja morale in preteče nevarnosti, ki nam grozi uničiti možnosti dostojne eksistence v naši skupni domovini – Titovi Jugoslaviji.

(Tako borci na letni konferenci Združenja borcev NOV Stražišče pri Kranju 14. februarja 1987.)

Iz borčevskega tiska

Pozitivni poskusi se spotikajo ob formalnostih

Kaj so sporočili s sestanka ZB NOV Kosova s kosovskimi borci, ki živijo izven pokrajine

Predsedstvo pokrajinskega odbora ZB NOV Kosova je dalo na koncu svoje decembrske seje v javnost sporočilo, ki pravi: »Ker se zavedamo, da je zelo težko in občutljivo od približno 1200 borcev s Kosova, ki sedaj živijo izven pokrajine, odbrati vsega 40 ali 50, smo poskušali postaviti nekakšne kriterije. Menili smo, da bi bilo najboljše in najbolj prav, da na tak pogovor pokličemo določeno število borcev s Kosova, ki so po vojni dlje časa delali na različnih odgovornih funkcijah in tudi dlje časa živeli na Kosovem; tiste, ki so potem, zlasti pa po kontrarevolucionarnih dogodkih leta 1981, ko nam je bila pomoč najbolj potrebna, prihajali in prihajajo še danes

na Kosovo, ohranjajo vezi s pokrajinskim odborom ZB NOV in z občinskimi odbori, z domicili njihovih brigad iz NOB.

Izhajajoč iz tega smo pripravili spisak udeležencev pogovora. Nespornost je nastal v tem, da je bil v Beogradu narejen drug spisak, vendar pa sta bila spiska v glavnem enaka. Na beograjskem spisku so pripisali šest imen, ki jih na spisku ZB NOV Kosova ni bilo. Nismo se strinjali s temi povabljenici iz teh razlogov: v prvi vrsti je šlo za nekatere ljudi, ki so že zdavnaj odšli s Kosova in že več kot dvajset let niso prihajali na Kosovo ali se angažirali v borčevski organizaciji (niso ustrezali kriterijem, ki smo si jih postavili);

nekateri med njimi sploh niso s Kosova in so v našem okolju povsem neznan (za ime enega od teh smo izvedeli na primer šele, ko se je prek časopisov javno in odkrito uprl, da bi na nekem partizanskem spomeniku v eni kosovskih občin poleg srbohrvskega postavili tudi napis v albanščini). Tretji borci s Kosovega, ki živijo v Beogradu, pa so negodovali nad tem, kako so se ta imena znašla na spisku.

Končno pa, kar je najpomembnejše, od vseh 1200 borcev teh šest res ni najzaslužnejših, da bi se znašli na omenjenem seznamu. Prav nasprotno, bilo je precej bolj zaslužnih, ki preprosto niso prišli na seznam, ker to zaradi, žal, omejenega števila ni

bilo mogoče. Ko upoštevamo vse povedano, res ni jasno, s čim bi teh šest lahko prispevalo k večjemu sodelovanju in večji angažiranosti borcev za nadaljnjo stabilizacijo stanja na Kosovem... Res nam ni jasno, kako so spotike in nesporazumi okrog teh šestih imen mogle postati razlog in motiv za izostanek nekaterih povabljenih borcev na pogovor v Prištino, saj je bil vsebinsko poln, odkrit, tovariški in koristen.

(povzeto po Četrtem juliju)

Naš komentarček

Očitno je, da je v še tako dobronamerni pobudi, ki stremi k izboljševanju stanja v tej naši državi, lahko najti jabolko, če pa ne jabolka, pa vsaj pečko spora, ki pa vsem dobronamernim krade energijo in dobro voljo, povzroča brezplodne lamentacije in prerekanja in – pušča ob strani jedro ali, kakor temu borci radi pravijo, »glavni udar«.

Branivoj Majcen 19.652 ur letenja

5. marca – na današnji dan – slavi sedemdesetletnico. »Menda ja ne boste tega obešali na veliki zvon,« pravi, ko seveda k pogovoru, ki bodi vsaj glede na motiv, jubilejno priložnost. Slavij in fanfar ne mara in ne potrebuje. »Najbolj uživam, če se lahko samotarsko sprehajam kje ob morju, ali pa brskam tu zadaj za hišo na svojem vrtu.«

Vse, kar je v življenju izkusil in storil in o čemer vendarle rad pripoveduje (to svojo »zgodbo« bo nemara tudi zapisal), pa je seveda vse prej kot sprehajalska ali vrtičkarska umirjenost.

Branivoj Majcen ima za seboj 39-letno letalsko-pilotsko kariero, v njej evidentiranih 19.625 ur letenja in v teh dolgih, mnogokdaj dramatičnih urah preletenih prek sedem milijonov kilometrov.

Kot rečeno: te dni slavi sedemdeseti rojstni dan. Natančno pred desetimi leti, 3. marca 1977, ko je dopolnil šest desetletij življenja, pa je imel svoj zadnji let.

Motiv več za razgrnitev bogate in tvorne življenjske poti – iz časovne razdalje, ki videva dogodke, si zastavlja vprašanja in si daje odgovore pretehtano in s polno mero notranjega človeškega miru. Zapisovalcu tega pogovora (tudi ta mali izliv počutja v tej zvezi ne more biti odveč) je bil večer z Branivojem Majcnom pri njem doma, v njegovi delovni sobi, v Ljubljani, pod Šišenskim hribom, ob prelistavanju skrbno urejenih spominskih in dokumentacijskih albumov, tudi sam po sebi lepo in dragočeno doživetje.

Človek obrača, življenje obrne

»Nisem imel namena, da bi postal poklicni pilot,« razlaga svojo življenjsko pot, čeprav mu – tudi o tem ni nobenega dvoma – ni niti najmanj žal, da je vse svoje življenje preživel v letalstvu. Odločala in odločila so različna naključja, nekatera tudi povsem objektivna in neizogibna. Študenta so ga poklicali na nabor, pa je, povprašan, ali ima kakšno željo, odgovoril: »Zanimala bi me aviacija.« Imel je sicer povsem določen načrt: pred odhodom na služenje vojnega roka je sklenil narediti prvi državni izpit. Vpoklicali pa so ga prej, kot je pričakoval, zato izpita takrat ni šel delat, po vrnitvi od vojakov, kjer je naredil pilotsko šolo, pa se mu je študij zavlekel, pri čemer so tudi vsakoletne pilotske vežbe terjale svoje – in je kot tak, razpet med pravom in pilotiranjem, tudi dočkal mobilizacijo pred izbruhom vojne.

»Odtlej so se mi stvari dogajale v glavnem mimo moje volje... Nemci so moji enoti stolkli in požgali letala na letališču v Tuzli, še preden smo se tisto jutro pognali pod nebo... Ni nam preostalo drugega, kot da smo se podali peš v beg proti Sarajevu. A so nas zajeli. Znašel sem se v nemškem vojnem ujetništvu, od koder pa so me – z drugimi slovenskimi piloti vred – konec enainštiridesetega odpustili. Zvedel sem, da mojih domačih ni več v Celju, saj so jih sredi leta izselili na Hrvaško. V Celje bi se tako in tako ne mogel vrniti, saj so me imeli zaradi predvojnih spopadov s tamkajšnjimi nemškutarji,

ki so prišli tedaj na oblast, zaznamovanega. Imel sem srečo: izdali so mi dovolilnico za odhod na Hrvaško. V Zagrebu sem se sicer moral prijaviti na domobranskem ministrstvu obrambe, a sem se mobilizaciji v endehajevsko aviacijo srečno in spretno izognil, prebil zatem nekaj tednov pri svojih v Grubiškem polju in si naposled poiskal službo in prebivališ-

B-flight commander med vojno

če v Zagrebu. Bil sem ves čas povezan s tamkajšnjimi Slovenci, pripadniki OF. Včasih so se pri meni doma tudi sestajali in z njihovo pomočjo sem konec triinštiridesetega tudi zvedel za poziv vrhovnega štaba oziroma vrhovnega komandanta Tita, naj se piloti prijavijo v I. letalsko bazo NOV. Prijavil sem se in sredi novembra še z enim tovarišem ter kurirjem, ki naju je vodil, odšel na Otočac, kjer je bilo zbranih več letalcev, med njimi precej Slovencev, odondot pa nas je vrhovni štab poslal v Bengari, na dopolnilno letalsko šolanje k Angležem... »Zgodba je dolga kot roman.

»Prvo polovico štiriinštiridesetega sem preživel na šolanju in uvajanju v bojno letenje, v začetku julija pa sta bila v okviru britanskih letalskih sil ustanovljena dva YU-squadrona. Sami našiš... s poveljniškim kadrom, piloti in mehaniki vred... na angleških hurricanih... le obveščevalni oficir je bil Anglež. Poimenovali so nas BAF – Balkan Air Force... leteli smo izključno nad jugoslovanskim ozemljem... včasih skupaj z britanskimi squadroni, največkrat sami... pogosto ali kar najpogosteje na zahtevo naših partizanskih štabov, ki so prek britanskih častnikov sporočali v britanski letalski štab, kdaj in kje naj napademo.«

On sam je kot flight commander, ki mu je pripadal angleški majorski čin, opravil do konca vojne že omenjenih enainšestdeset bojnih poletov.

»Angleži so nas imeli zelo v čislju. Ko je neki britanski novinar vprašal komandanta prvega squadrona, kako mu uspe motivirati može, da so tako pogumni, je dobil odgovor: »Nič jih ne motiviram... držati jih moram nazaj!« Res,

sprva smo bili celo preveč drzni. V silni želji, da bi potolkli Nemce, smo šli v napad po štirikrat, petkrat zaporedoma, pri čemer se je nemška protiletalska artilerija na naše četrte ali pete napade, že kar dobro pripravila in nam prizadejala precej izgub, zlasti, kadar smo leteli brez lovske zaščite. Kajti nebo je bilo sicer res naše, zato pa se je nemška protiletalska artilerija kar krepko držala. Naš prvi squadron je utrpel osem izgub, moj, drugi, tri... Potem nas je naš komandant Cenić poučil, naj napademo samo enkrat, kar bo najbolj zaleglo. Poslej smo res ostajali brez izgub. Na vsako akcijo pa smo se seveda tudi dobro pripravili. Pa tudi zveze z našimi enotami na tleh so začele sčasoma bolje delovati. Na

ni štab odpoklical letalce obeh squadronov – z letali vred. Poslej smo se imenovali I. lovski polk. Jeseni petinštiridesetega smo se preselili v Sombor in s hurricanov presedlali na sovjetske petljakove... Sam sem postal pozneje pomočnik komandanta IV. bombarderske divizije, odgovoren za tehniko pilotiranja. Ves čas pa me je vlekel v civilno življenje...«

Ja, in?

»Nekaj mesecev po ustanovitvi JAT-a v letu 1947 se mi je želja izpolnila. Bil sem eden prvih pilotov – kapetanov v tej naši letalski kampanji. Hkrati sem poskusil končati študij na beograjski pravni fakulteti, a se je izkazalo, da na dveh stolih ni mogoče sedeti. Torej sem se definitivno odločil za letalski poklic – v nasprotju s poprejšnjimi cilji, ki sem si jih zastavljal v življenju.«

In vam ni žal?

»Ne, ni mi žal. Čeprav je bilo marsikdaj težko. Jatovi začetki so bili skromni. Imeli smo le nekaj letal DC-3. Leteli smo v glavnem doma, le kdaj pa kdaj v Prago. Oprema letal in letališč je bila skrajno slaba, zveze sila komplicirane, vzletne steze veidel travnate. A smo te težke okoliščine obvladali in se jih navadili ter v očeh drugih zasloveli kot zelo sposobni piloti... Le zelo počasi so se razmere in tehnika izboljševali...«

»Takrat je Slovenija ustanovila svoje letalsko podjetje Adria aviopromet, kupila štiri rabljena letala DC-6B, namenjena za polete po vsem svetu, in me poklicala, naj pridem v ožjo domovino – kot eden najbolj izkušenih pilotov, saj sem imel za seboj celo vrsto dobrih letalskih šol – angleško v vojnem času, Arsenijevićovo v JATu, ameriško ob nakupih Convairjev, rusko ob nakupih IL-14, šolo KLM ob nakupih DC-6 in Douglasovo šolo ob nakupih DC-6B, pa tudi velikanse izkušnje. S seboj iz JAT-a sem pripeljal sedmero dobrih pilotov in postal šef pilotov v novoustanovljeni Adrii. »Izdajstvo« so mi v JAT-u hudo zamerili in mi ga še do današnjih dni niso oprostili.«

Leteli ste po vsem svetu?

»Zastavili smo velikopotezno in z velikimi ambicijami. Sprva smo imeli bazo v Zagrebu, nato smo se štiriinštiridesetega preselili na novo zgrajeni Brnik. Izšolali smo – pri KLM – petero po-

S Titom v Asmari, 3. februarja 1959

sadk, leteli smo na vse celine... finančni efekti pa žal niso bili spodbudni... pa se je slovensko vodstvo osemindesetega odločilo, da Adriinih rdečih števk ne bo pokrivalo. Adria je morala v stečaj. Takratnemu predsedniku izvršnega sveta sem na pogovoru sicer izrekel ohte: »Vi mečete skozi okno... nakar bomo pobirali črepinje, a ni nič pomagalo. Tudi sam sem moral dati slovo podjetju, ki sem ga pomagal ustanavljati in sem vanj investiriral svoje najboljše moči. S štiridesetimi leti delovne dobe sem se, primerno prizadet, upokojil.«

Niste pa odnehali?

»Dve leti sem se vdinjal holandski kampanji, nakar sem se lahko vrnil, kajti časi so se spet zasukali, po zaslugi beograjskega Inexa se je Adria obnovila, čeprav v manjšem obsegu in z manjšo ekipo. Na stara leta sem se priučil pilotiranja na DC-9 in letel z njo do svojega šestdesetega rojstnega dne v letu 1977. Čeprav zdrav in v polni kondiciji sem sklenil dati zgled in odnehati.«

Dejanja, na katera je ponosen

...Na 61-ih bojnih poletih, ki jih je kot komandir »B-flighta« v pristojnosti pilota-lovca opravil nad jugoslovansko (okupirano) domovino v času od julija štiriinštiridesetega do aprila petinštiridesetega.

...Na svoj prisilni pristonek z gorečim Jatovim letalom 8. junija 1951. v bližini Münchna, ko je zavoljo svojih izkušenj in hladnokrvnosti rešil smrti potnike in posadko.

...Na prve pristanke s kamim jugoslovanskim letalom na letališčih v Afriki, Aziji, v obeh Amerikah – v Bangkoku, Hongkongu, Tokiu, Osa-ki, Manili in še marsikje.

...Na svoja pilotiranja letal, ki so vodila predsednika Tita na njegove prve povojne državniške obiske v Sudan, v Abesinijo, v Indijo in Indonezijo, v Egipt in še mnogokam.

...In še... in še...

Velikih in vrednih priznanj na tej dolgi in uspešni letalski poti ni manjkalo: dvakrat je prejel Red za hrabrost, prav tako dvakrat Red zaslug za narod (za čas, ki ga je prebil v vojnem letalstvu, in za svoje zasluge v razvoju našega civilnega letalstva), kar pa še ni vse, saj ima v svojem »arhivu« tudi Red partizanske zvezde ter Red dela, Red dela z rdečo zastavo in Medeljo dela, ki jo je »za izredne uspehe, dosežene z dolgoletnim delom v zvezi z razvojem civilnega letalstva, s čimer je prispeval k temu, da si je Inex Adria aviopromet pridobil mednarodni ugled, za prispevek k strokovnemu usposabljanju mladih pilotov ter za aktivnost v zvezi z razvojem samoupravnih socialističnih odnosov« prejel kot prvi letalec v Jugoslaviji.

Bili ste – ne enkrat: v vojnem času na samem začetku razvoja poti našega civilnega letalstva in na naslednjih razvojnih etapah – eden pionirjev naše zračne flote. Kaj porečete o zdajšnjem razvoju letalstva... v svetu in pri nas?

»Namen imam napisati knjigo, ki bo imela naslov 'Od lesenega do reaktivnega letala'. Reaktivna letala pa seveda niso ne vrh ne konec razvojne poti. Naslednja stopnja je supersonično letenje. Aviacija ne pozna meja.«

Vse, kar je v teh sežetih odgovorih povedal in izpovedal je skrbno shranjeno v njegovem arhivu, v urejenih fotografskih albumih v letalskih dnevnikih, v fasciklih z izrezki člankov, ki so jih na različnih etapah njegove letalske poti pisali o njem in njegovih dejanjih.

19.652 ur letenja... sedem milijonov kilometrov... in cela dolga vrsta ljudi, ki se ga spominjajo kot zanesljivega krmarja zračnih ladij, kot ustvarjalnega spiritus agensa in ne nazadnje kot dobrega, strogega, skrbnega učitelja, inštruktorja.

Viktor Konjar

»Flight Nr. 536 – Date 27. 09. 74 from Split to Hamburg«

Je na obzorju nov sporazum?

Sovjetski partijski voditelj Mihail Gorbačov je pred sovjetsko in svetovno javnostjo znova nastopil s še enim izmed mirovnih predlogov za izboljšanje odnosov med veslesilama in stanja v mednarodnih odnosih nasploh. Nasprotni strani je namreč predložil, da bi problem raket srednjega dosega rešili ločeno in da bi v prihodnjih petih letih iz evropskih tal umaknili vse takšne projekte. Sovjetska stran bi zmanjšala število svojih raket in sicer z upoštevanjem temeljnega predpogoja, da tako Moskva kot Washington ne bi imela več kot sto bojnih glav, Sovjetska zveza v azijskem delu, Američani pa na svojem ozemlju.

Uvodoma je treba poudariti, da gre, kar zadeva omejevanje, za temeljit zasuk s strani Sovjetske zveze, kajti na sestanku Reagana in Gorbačova v Reykjaviku so sovjetski pogajalci, z Mihailom Gorbačovem na čelu vztrajali, da tega problema, ki je del celovite oboroževalne problematike, ne gre nikakor reševati ločeno od drugih vprašanj. Pri tem so imeli zlasti v mislih ameriško oziroma Reaganovo strateško pobudo, t. i. vojno vezd. Trdili so namreč, da v primeru ameriškega nadaljnjega razvoja »vojne zvezd« nikakor ne morejo pristati na delno uničenje svojih raket srednjega dosega z evropskih tal. V nasprotnem primeru, v primeru dvostranskega sporazuma z ZDA bi Moskva, skladno z dogovori zaveznikov, Madžarsko, Českoslovaško in Nemško demokratično republiko, umaknila

rakete srednjega dosega, ki so jih, kot vemo, postavili kot protiidarec ameriški postavitvi raket vrste pershing na ozemljih zaveznic v okviru pakta NATO.

O najnovejši ponudbi sovjetskega partijskega voditelja se bo nedvomno še pisalo; vsekakor je zanimivo, da jo je Mihail Gorbačov naznanil le nekaj dni po novi sovjetski jedrski eksploziji po prekinitvi moratorija na jedrske poskuse. Prav tako pa ne gre prezreti, da sovjetski voditelj nadaljuje z dinamično politično taktiko v času, ko se ameriški predsednik ukvarja z nadvse neprijetnimi zadevami, ki letijo na račun njegovega ugleda in na račun ameriške zunanje politike. Neposredno po predlogu Mihaila Gorbačova so zatoorej opazovalci pohiteli z ugibanji, ali želi sovjetski voditelj Ronalda Reagana spraviti v še bolj kočljiv položaj, ali pa mu želi z novimi predlogi nemara celo pomagati, da se na račun kreativne zunanje politike, vsaj kar zadeva ameriško-sovjetske odnose, ponovno kot ptič feniks dvigne iz pepela. Dejstvo je, da so v Beli hiši, ne glede na raznovrstne hipoteze, nemudoma pozdravili predlog Mihaila Gorbačova. Še več; že ta teden se utegne predlog najti na pogajalski mizi v Ženevi, naslednji korak pa utegne biti celo obisk državnega sekretarja Georga Schultza v Moskvi.

Ob tem pa seveda ne gre prezreti še nekaterih drugih možnih zasukov v igri med Belo hišo in Krmeljem. Vemo namreč, da sta SZ in ZDA načelno v preteklosti

že dosegli soglasje o vseh bistvenih elementih sporazuma glede raket srednjega dosega, vemo pa, da do zgodovinskega sporazuma v Reykjaviku ni prišlo prav zaradi t. i. vojne zvezd. Vsaj za zdaj se dozdeva, da utegne sovjetska stran kot pogoj za pogajanja v Ženevi postaviti znova vprašanje »vojne zvezd«, se pravi, da se poleg obilice besed in političnih špekulacij znova nič ne bi spremenilo. Spomniti se velja, da sta bili obe strani prav med vrhom v Reykjaviku zelo blizu sporazuma za umik raket srednjega dosega iz stare celine. Sovjetska zveza bi po tem sporazumu potemtakem zadržala 100 izstrelkov na azijskih tleh, ZDA prav tako na lastnem ozemlju. Taktični jedrski izstrelki z dosegom manjšim od 1000 kilometrov bi se zmanjšali na količino izpred leta 1983, strateški jedrski arzenali pa bi se zmanjšali prav tako za polovico, s tem, da bi jih popolnoma odpravili v nadaljnjih desetih letih. Obe strani bi spoštovale tudi dogovor ABM, o »abstinenca« od nadaljnjega razvoja in namestitve protiraketnega obrambnega sistema. Prav ti dogovori so se na minivruhu na islamskih tleh razblinili zaradi temeljnega jabolka spora »vojne zvezd«, od katere, kot kaže, ZDA ne nameravajo odstopiti, pa čeprav je Mihail Gorbačov pristal celo na njihove laboratorijske poskuse. Če bo sovjetska stran, to se zdi zelo verjetno, na dnevni red v Ženevi znova pognila »vojno zvezd«, potem bo padel v vodo tudi najnovejši predlog o ločenem

sporazumu glede raket srednjega dometa. Ne gre namreč prezreti, da je Mihail Gorbačov, sicer ob koncu sporočila poudaril, da sporazuma o umiku raket srednjega dosega ne bo, če bo nasprotna stran nadaljevala z militarizacijo vesolja.

Ob najnovejšem predlogu Moskve torej drži, da je Gorbačov ponudil nekaj, na kar v Reykjaviku nikakor ni mogel pristati. Prav tako tudi drži, da si je v primeru, da nasprotna stran nadaljuje s programom SDI, pustil dovolj, manevrskega prostora. Sovjetska zveza, kot kaže, nima namena razvijati svojega programa »vojne zvezd«, temveč ima pripravljen učinkovit odgovor v obliki modernizacije raket srednjega dosega, ki je mnogo cenejša od »vojne zvezd«. Modernizacija bi pomenila, da bi na vsak ameriški prestreznik v vesolju, v Sovjetski zvezi izdelali nekaj novih raket srednjega dosega, prav te raket pa so trn v peti vesoljskemu ščitu, kajti letijo lahko zelo nizko in bi jih bilo težko prestreči iz vesolja.

Obe velisili sta se, kot kaže, sočasno znašli v fazi zelo specifičnih notranje-političnih in gospodarskih problemov. Ti so si na nek način podobni, vendar globoko različni, prav gotovo pa vplivajo na dvostranske politične vzajemne odnose med Sovjetsko zvezo in Združenimi državami. Kot kaže, si je Mihail Gorbačov z novim predlogom pridobil nove točke v merjenju moči z nasprotnikom. Če ne drugega, je Ronaldu Reaganu vrgel rokavico, nastopil z novo pobudo, čeprav ostaja na dlani, da bo pot do sporazuma dolga in trnova.

Miha Lamprecht

Slovenci v zamejstvu

»Odpiranje« slovenske problematike v italijanski prostor

Položaj slovenske skupnosti v Italiji, ki seveda uživa podporo zlasti v italijanski levici, kaže, da se je začelo ponekod premikati, čeprav je glavno vprašanje ostalo: zakon o globalni zaščiti Slovencev še ni bil sprejet, razprave o njem pa so dolgovazne in ne napovedujejo bližnje rešitve. Glavni premik pa je v tem, da so se začeli Slovenci vse bolj pogumno »odpirati« v italijanski prostor, kar je navsezadnje poglavitno v njihovih naporih za resnično enakopravnost.

Prva potrditev »odpiranja« je na primer sodelovanje devinsko-nabrežinske občine na sloviti razstavi »100 občin – sto stvarnosti«, ki so jo odprli pred dnevi v Rimu, na njej pa je govoril dosedanj predstnik vlade Craxi. To je pravzaprav edina slovenska občina v Italiji, ki je navzoča na razstavi (iz dežele Furlanije-Juljske krajine jih je četvero), predstavlja pa se kajpak z znanim nabrežinskim kamnom, ki je navsezadnje tudi simbol Slovencev na Tržaškem krasu. V tej občini so lani imeli vrsto proslav ob 2000. obletnici uporabe kraškega kamna, ki je že pred stoletji zaslovel po vsej Evropi in je bil, na primer, glavni gradbeni element nekdanjih Benetk.

Primer »odpiranja« je bilo tudi srečanje med predstavniki slovenske skupnosti in člani delegacije italijanske KP v poslanski zbornici. Slednje je vodil Zangheri, ki je vodja poslanske skupine KP, bil pa je skoraj desetletje župan Bologne. Na srečanju so kajpak pregledali in preučili zlasti stanje v zvezi z globalnim zakonom, pri čemer so predstavniki KP priporočili čim bolj pospešeno nadaljevanje, pa tudi sklenitev razprave v senatu, kjer žal teče že tretje leto. KP je namreč še zmeraj mnenja, da je razprava v senatu (nato pa seveda v poslanski zbornici) samoumevna, saj problem globalnega zakona sega neposredno v ustavno razsežnost.

V Italiji pa ne gre zanemariti pomembnega takorekoč pravnega dogodka, ki pa vsebuje dragocene življenjske segmente. Poslanska zbornica je namreč te dni dala vladi navodilo, naj dopolni kazenski pravilnik v smislu, da bodo imeli pripadniki narodnostnih skupnosti pravico spregovoriti v materinem jeziku ter da bo treba v tem primeru tudi ves postopek izvesti v jeziku pripadnika skupnosti. Kakovosten napredek je kajpak v tem, da gre za sodno problematiko in da bo odslej tudi na primer sodišče, ob pravici državljanu, da spregovori v svojem jeziku, dolžno speljati ves postopek dvojezično.

To utemeljeno »odpiranje« problematike slovenske skupnosti je še kako povezano tudi z nekaterimi pozornostmi vrednimi novostmi v ožjem prostoru, na primer v Furlaniji-Juljski krajini. Nekateri novosti imajo nesporne in dragocene politične značilnosti. Pred dnevi je Gorska skupnost Nadiških dolin (gre za Beneške Slovence) sprejela na svoji skupščini in na pobudo KP resolucijo, v kateri je pravzaprav prvič poudarjena »etnično-jezikovna značilnost prebivalstva«. Dejansko je to potrditev, da v teh dolinah žive Slovenci.

A vrtno se h globalnemu zakonu: rahel napredek je, ni pa našalost dovolj otipljiv. Razprava v ustavni komisiji italijanske senata je spet stekla (to je seveda napredek), ni pa znamenj stvarnega razmika. Socialiste, kot trdijo v slovenskih organizacijah, zadržujejo »taktični« pogledi, krščanska demokracija, ki je navsezadnje najpomembnejša stranka v Italiji, pa še zmeraj predlaga omejevalni zakon, ki naj bi na primer izločal Slovence Videmske pokrajine; ob tem pa trdijo, da bi osnutek zakona morala pripraviti predvsem vlada ter da bi šele potem lahko stekel parlamentarni postopek. Na dlani je, da se stališča niso kovekako približala.

Naposled pa še razmišljanje, povezano s potrebo po še večjem prodoru slovenske problematike v italijansko življenje: niso namreč redki v zamejstvu tisti, ki priporočajo nove pobude in poteze, da bi večina še bolj razumela, za kaj gre. Prizadevanja slovenske skupnosti (na primer s pomočjo tako imenovane Enotne slovenske delegacije, skupaj z naprednimi silnicami, so, pravijo hvalevredni, niso pa dovolj učinkoviti. Nemara bi res kazalo razmisliti tudi o kakšnem izvirnejšem, prepričljivejšem in navsezadnje sodobnejšem ter italijanskim razmeram še ustrenejšem postopku.

Miro Kocjan

Od tedna do tedna ■ Od tedna do tedna ■ Od tedna do tedna ■ Od tedna do tedna ■ Od tedna do tedna

Ženeva: Voditelja sovjetske in ameriške delegacije Voroncov in Campelman sta se v začetku tedna sešla v prostorih sovjetske misije, da bi preučila najnovejše predloge sovjetskega voditelja Mihaila Gorbačova za ločen sporazum o raketah srednjega dosega.

Washington: S prihodom nekdanjega ameriškega senatorja Bakerja v Belo hišo, ki je zamenjal dosedanjega šefa kabineta Donalda Regana, kongres in ameriška javnost od ameriškega predsednika pričakujeta nove odločitve pri odpravi posledic iransko-kontraške afere.

Bejrut: Libanonski predsednik Džemal je menda uradno sprejel tri bistvene točke novega načrta za preneha-

nje 12-letne državljanske vojne v Libanonu. Načrt naj bi oblikovali v pogajanjih s Sirijo, v celoti pa odpravlja sistem delitve oblasti med krščansko in muslimansko skupnostjo v Libanonu.

Peking: V kitajskem glavnem mestu se na šestdnevnem uradnem obisku mudi ameriški sekretar George Schultz. Prvi dan obiska je minil malodane simbolično, kajti pred petnajstimi leti je med svojim prvim obiskom na Kitajskem tedanji ameriški predsednik Nixon s premierjem Zhou Enlajem podpisal »šanghajski komunike« kot prvi korak za izboljšanje kitajsko-ameriških odnosov.

Od tedna do tedna ■ Od tedna do tedna ■ Od tedna do tedna ■ Od tedna do tedna ■ Od tedna do tedna

Na zatožni klopi je pozabljenost

Pred jeruzalemskim sodiščem teče proces zoper nacističnega vojnega zločinca, 67-letnega Ivana Demjanjuka, obtoženega zločinov nad interniranci v nacističnem koncentracijskem taborišču Treblinka med 2. svetovno vojno.

V dvorano ni stopil skrušen človek, ki bi ga bremenila teža zločinov. Nasprotno, Demjanjuk je na zunaj zelo dobre volje, okoli 300 navzočih v sodni dvorani je glasno pozdravil z »Boker tov«, kar v hebrejščini pomeni »dobro jutro«. Pri tem je dvigal roko, kot zmagoviti boksar v ringu.

Polnih 25 let po sojenju nacističnemu vojnemu zločincu, pristojnemu za »dokončno rešitev judovskega vprašanja« Adolfu Eichmannu, se je v Izraelu začel drugi proces zoper zakrknjenega vojnega zločinca. Vendar tokrat ne gre za »vražjega pisarja«, kakršen je bil Eich-

mann, temveč za sadističnega SS stražarja, ki so mu jetniki pravili »Ivan Grozni«, po rodu Ukrajinca Ivana (Johna) Demjanjuka. Obtožnica mu očita, da je v letih 1942/43 sodeloval v koncentracijskem taborišču Treblinka na poljskem ozemlju pri uboju s plinom 875.000 Židov. Številne žrtve je prej lastnoročno mučil in moral z železnimi palicami in nožem.

Obtožnica obsega 25 strani, priloženih je okoli 300 dokumentov, zvrstilo pa se bo tudi 59 prič, med njimi devet takšnih, ki so preživele strahote taborišča Treblinka. Obtožen je zločinov proti židovskemu narodu in proti človeštvu. V skladu z določili izraelskega zakona o nacistih in njihovih pomagačih, ga sodišče, če ga bo spoznalo za krivega, lahko obsodi edino na smrt. Za tožilca je proces proti Demjanjuku kljub vsem posebnostim v bistvu neke vrste nadaljeva-

nje procesa proti Eichmannu. Branilci so se potrudili in že na začetku nastopili s stališčem, da gre za »režirano sojenje, kakor v Stalinovih časih«.

Zagovorniki ne priznavajo, da bi se v Treblinki dogajale grozote, o katerih pričajo dokumenti iz obtožnice, da tam ni bilo »hudiča, ki se je zarotil proti človeštvu«, in ki so ga jetniki imenovali »Ivan Grozni«. Tega naj bi namreč 2. avgusta 1943 ubili med vstajo internirancev!

Če je verjeti obrambi, potem obtoženec iz Jeruzalema nikoli ni služboval v kakšnem nacističnem koncentracijskem taborišču. Kot vojak rdeče armade je junija 1942 med bojem na polotoku Krimu prišel v nemško vojno ujetništvo in »pod nečloveškimi pogoji« živel v ujetniškem taborišču v Vzhodni Prusiji. Prijavil se je v vojsko sovjetskega generala Vlasova, ujetnika, ki se je vključil v nemško službo. Demjanjuk je bil v enotah, ki so se zadrževale v bližini Graza,

nato pa na nemško-švicarski meji...

V nasprotju s tem pa izraelski tožilec pravi, da se je ujeti Demjanjuk prostovoljno prijavil v SS, da so ga v vojašnici Travniki izurili in poslali kot stražarja v Treblinko.

Po koncu vojne je Demjanjuk nekaj časa ostal v zahodnih conah Nemčije, leta 1952 pa je odpotoval v ZDA. V Clevelandu je bil zaposlen kot ključavničar v Fordovih tovarnah. Na podlagi ponarejenih dokumentov o svojem poreklu je dobil tudi ameriško državljanstvo. Veliko let kasneje so pri preverjanju podatkov oblasti ugotovile, da gre za prevaro. Vzele so mu ameriško državljanstvo in ga lani deportirale v Izrael. »S tem so nas ZDA priznale kot dediče žrtev holocausta«, je zapisal izraelski publicist Haim Guri.

Pomoč pri sestavljanju obtožnice je dobil izraelski pravnik tudi iz povsem nepričakovane strani: iz SZ. S

posredovanjem ameriškega naftnega mogotca in poznavalca SZ Armanda Hemmerja je Moskva izročila Izraelu izvirnik Demjanjukove službene SS izkaznice št. 1939 iz vojašnice Travniki, kjer so se šolali pazniki za koncentracijska taborišča. Washington je dobil kopijo te izkaznice. Izkaznica dokazuje Demjanjukovo identiteto, saj omenja brazgotino, ki je Demjanjuk kdo ve zakaj nikoli ni poskušal odstraniti. Kljub podatkom o verodostojnosti izkaznice pa Demjanjukov ameriški branilec Mark O'Connor trdi, da gre za potvorbo, da je izkaznico ponaredila sovjetska tajna služba KGB kot maščevanje nekdanjemu vojaku iz enot izdajalskega generala Vlasova.

Obtoženec spremlja proces, ki poteka v treh jezikih (hebrejščini, angleščini in ukrajinščini), izrazito ravno-dušno. »Največkrat niti ne posluša«, pravi prevajalka na ukrajinščino. Celo presunljive izjave prič o največjem pokopališču poljskih Židov

(Treblinka) nanj ne naredijo nobenega vtisa.

Zapisali smo že, da je Demjanjukov branilec drugega državljanstva, ameriški odvetnik Mark O'Connor.

Nenavadno je tudi to, da nek takšen proces spremlja iz prve vrste občinstva neki škof! Navzoč je namreč newyorški knezoškof ukrajinske cerkve Anthony. Obtoženega je obiskoval že tudi v preiskovalnem zaporu. Nenavadno je tudi to, da je zagovornik že prvi teden po začetku procesa izstavil račun za opravljeno delo: 400.000 dolarjev!

Ivan Demjanjuk ne dovoli, da bi proces kakorkoli motil njegov mir. Med odmorom si vedno privoščil prigrizek, pa tudi opoldanskemu dremežu se ne odreče. Optimist je tudi njegov sin John ml. Neke mu televizijskemu reporterju je med prekinitvijo procesa zagotovil: »Videli boste, brez težav se bomo vrnili v ZDA.«

fl-

»Tito – srce gorenjskih žena bije zate!«

Kako je delegatka z Jesenic konec februarja 1945 odpotovala na zborovanje gorenjskih aktivistk v Cerkno

Komandant varnostne policije in varnostne službe na Bledu od julija 1942 do marca 1943 Josef Vogt, v omenjenem obdobju Druschkejev komandant, je v preiskovalnem zaporu leta 1947 v Ljubljani med drugim izjavil:

»Vodja jeseniške izpostave gestapa Clemens Druschke mi je pisno poročal, kako izvrstno ga podpira vodstvo jeseniške železarne. Znano mi je, da je vodstvo železarne nastavilo gestapovske zaupnike kot nameščenice in delavce, da so jih na Jesenicah legalizirali...«

Po decembrski vstaji leta 1941 v Bohinju, na Dovjem in v Mojstrani, je Druschke od železarne dobil spisek vseh delavcev, ki tistega dne in noči niso prišli na delo. Vsi ti so bili osumljeni sodelovanja v vstaji in so se zato kmalu znašli v begunjskem zaporu.

To gestapovsko taktiko so kmalu zapazili sodelavci Osvobodilne fronte. Zanesljivi mojstri so odsotnim delavcem pisali dopust ali bolniško. V zadnjih mesecih vojne pa Druschke ni več natančno vedel, zakaj kdo ni prišel v službo v železarno ali drugam. Primer, ki ga bom opisal, nam to potrjuje.

Od 25. do 27. februarja 1945. leta je bilo na osvobodjenem ozemlju Primorske, v Cerknem, zborovanje gorenjskih aktivistk. Te konference se je udeležilo preko 300 tovarišic iz raznih krajev Gorenjske. Delegatke iz jeseniškega okrožja (Jesenice, Žirovnica, Radovljica, Lesce, Bled, gorjanske vasi, bohinjske vasi) so po raznih poteh prišle v zgornjo bohinjsko dolino. Sekretarka Slovenske protifašistične ženske zveze za jeseniško okrožje je bila od marca 1944 tedaj 23-letna Vida Gantar iz Zirov. Ta je po vojni opravljala razne funkcije. Pred upokožitvijo je bila upraviteljica

zobne poliklinike v Ljubljani.

Vida Gantar se spominja, da je iz Bohinja čez Jelovico z njo šlo v Cerkno 26 delegatk. Vodil jih je kurir, drugega spremstva za zavarovanje ni bilo.

Viktorija Medja z jeseniškega Javornika pa ni šla po tej poti v Cerkno. Sploh je ni nihče obvestil, da je izvoljena za delegatko pokrajinske konference SPZZ. Tedaj je bila stara 32 let, njen mož Milan pa je bil zaprt v taborišču Flossenburg na Bavarskem.

Potovanja v Cerkno se Viktorija spominja takole:

»Po moževi aretaciji marca 1943. leta, ko so gestapovci na Javorniku aretirali okoli 40 oseb, sem se zaposlila v mehanični delavnici železarne na Javorniku; delala sem v skladišču. Nekega februarkega dne leta 1945, ko sem zjutraj odprla vrata skladišča, je na tleh ležalo pismo s štampljko Triglava in ob strani črkami OF. V pismu je bilo sporočilo, da sem izvoljena za delegatko, toda brez pojasnila, za kakšno. V navodilu je bilo le zapisano, kdaj in ob kateri uri naj se z vlakom odpeljem v Podnart, kjer me bo nekdo čakal, dotični pa bo imel robc v roki.

Na železniški postaji v Podnartu zveze ni bilo. Kar na slepo sem jo mahnila po-

ti Kamni Gorici in Kropi. Od doma sem šla v nizkih čevljih in brez vsake druge opreme. V torbici sem imela le kos z zaseko namazanega kruha. Bila sem prepričana, da bo tisti sestanek ali konferenca v Kropi in da se bom zvečer vrnila domov, zato tudi nisem poskrbela za 11-letnega sina.

V Kropi je bilo že več žena, prihajale pa so nove in nove. Tu sem zvedela, da gremo v Cerkno. Na žagi, ki je v bregu nad Kropo, so nam dali prepustnice. Se istega dne smo v spremstvu partizanske patrulje odpotovale naprej čez Jelovico. V vasi Rudno v Selški dolini smo dobile čaj in prenočile. Zju-

Viktorija Medja z jeseniškega Javornika

traj smo šle naprej do Farjega potoka (zdaj Potok), kjer je bilo Gorenjsko vojno področje in nato strmo v hrib in tako pripele na Črni vrh nad Novaki.

V Gorenjih Novakih smo razvile zastavo in v povorki s pesmijo po cesti prikoralake

v Cerkno. Od znancev sem tu najprej zagledala jeseniškega prvoborca Franca Konobla – Slovenka, ki pa mi ni povedla, da je pomočnik politkomisarja partizanske bolnišnice Franja. Nato sem srečala našega okrožnega sekretarja Aleša Jelenca in njegovo sestro Mihaelo.

Za časa tridnevnega zasedanja konference smo spali po hišah. Dan pred zaključkom je bil miting na glavnem trgu, kjer smo potem plesali skoraj vso noč. Za mnoge od nas delegatk je bilo to enkratno doživetje, saj toliko partizanov, funkcionarjev, aktivistk še nismo videli. Med nami so bili tudi uniformirani predstavniki ZSSR, ZDA in Velike Britanije. Konferenco je odprla tovarišica Angela Mahnič, sekretarka SPZZ za Gorenjsko. Navzoči so bili načelnik štaba 9. korpusa Albert Jakopič, Vida Tomšič, Ivan Novak-Očka, Bogdan Osolnik, Julij Beltram in drugi. Tedaj nisem vedela, da je tovarišica, ki nam je govorila o skrbi za ranjence in bolane, zdaj že pokojna zdravnica dr. Franja Bojc-Bidovec. Pravzaprav sem za imena mnogih navzočih zvedela šele več let po vojni.

Delegatke iz raznih krajev so na oder v konferenčni dvorani prinesle darila, ki so jih sredi borbe in težkega dela pripravile za tovariša Tita. Tako so žene iz Železnikov prinesle klekljani podobni partizana in partizanke z napisom: Tito, srce gorenjskih žena bije zate!

Tovarišice iz Bohinja so darovale umetniško, iz lesa izdelano vazo s planikami, ki nosi napis: Gorenjske žene maršalu Titu. Žene jeseniškega okrožja (kamor je sicer spadal tudi Bohinj) pa so podarile album s slikami Gorenjske.

Za požrtvovalno in junško delo je načelnik štaba korpusa A. Jakopič-Kajtimir izročil šestnajstim ženam red hrabrosti, petindvajset žena in deklet pa je bilo odlikovano z znakom hrabrosti. Izvolile smo nov pokrajinski odbor SPZZ in spejele sklepe, da bomo nadaljevale z bojem do osvoboditve, potem pa z obnovo domovine.

Meni se je zaradi sina zelo mudilo nazaj. Do Podlonka v Selški dolini je šla z menoj neka tovarišica iz Kroke. Naprej sem šla z neko partizanko, kurirko, ki me je po uhojeni poti čez zasneženo Jelovico srečno pripeljala na Koprivnik, kjer sva se ustavili v neki hiši, se spočili in najedli. Le kje so gorske kmetije črpale hrano, ki so jo dajale lačnim partizanom vsa leta vojne?

S Koprivnika sva šli s partizanko skupaj do Bohinjske Bistrice, kjer je ona šla po svojih opravkih. Meni so že v Cerknem rekli, naj se v Bohinjski Beli zglašim pri kovaču, ki stanuje blizu železniške postaje. A glej zlomka, pozabila sem geslo. No, on mi je verjel in kupil vozno karto od Jesenic. Svetoval mi je, naj se pojavim na postaji tik pred prihodom vlaka, sicer me lahko legitimirajo in sprašujejo, od kod sem prišla.

Prav tistega dne so nemške enote hajkale v nekaterih gorskih vaseh in s seboj na Bohinjsko Belo pripeljale večje število aretiranih civilistov. Na bohinjski Beli sem vstopila v vagon, v katerega so tudi policisti z aretiranci. V silno natlačenem vagonu sem bila srečna, ker me je ta gneča reševala pred ogledom policistov in vohunov. Na moji pomečkani obleki in umazanih čevljih se je namreč poznalo, da sem prišla iz gozda.

Policisti z aretiranci so izstopili na Bledu, jaz pa v Kočni (na postaji pred Jesenicami). Že na Železniški postaji na bohinjski Beli sem slišala, da so zavezniška letala bombardirala Jesenice. To je bil tudi razlog, da potniški vlaki niso vozili do Jesenic.

S postaje sem zdrvela na Javornik in sina Miloša dobila pri prijateljici Ani Kosmač na Savski cesti. Ves čas moje odsotnosti so mi sodelavci pisali delovne ure, kot da prihajam redno v službo. Za mojo večdnevno odsotnost gestapovci nikoli niso zvedeli.

V trenutku sreče se je vrnila žalost, ko sem zvedela, da je bila med bombardiranjem jeseniške železniške postaje med žrtvami ubita tudi Fani Pavlič, Nočeva z Javornika. Njeno sestro Zofijo so Nemci januarja 1942 ustrelili v Dragi pri Begunjah, čez dvajset dni pa še brata Jožeta. Še vsa izmučena od dolge poti sem se udeležila pogreba.

V naslednjih dneh sem o konferenci poročala teren-skim aktivistom in aktivistkam. V ta namen smo sklicali več sestankov...

Viktorija Medja se je rodila leta 1912 v Gabrovici na Krasu. Med prvo svetovno vojno je bila družina evakuirana nekam v Avstrijo. Stara je bila petnajst let, ko je šla za služkinjo v Trst. Tam se je spoznala s protifašisti. Po streljanju domoljubov, protifašistov v Bazovici septembra 1930. leta se je umaknila v Jugoslavijo. Z možem Milanom sta že pred vojno podpirala napredno delavsko gibanje, prsipevala denar za partijski tisk in pomagala španskim borcev ob vrnitvi. Kmalu po okupaciji sta se vključila v osvobodilni boj.

Jože Vidic

Nekdaj smo bili bogu za hrbtom

Tako nekako, bolj ironično, zavzdihne 56-letna Frančiška Čvan, ko jo v mrzlem dopoldnevu najdemo v topli kuhinji v pogovoru s 64-letno sestro Terezijo.

V prejšnji Jugoslaviji smo bili hribovci grdo zaničevan narod, kakor da smo z nekega drugega sveta, »pripomni sestra Terezija. Dolgo se nam je godila krivica, zelo dolgo...

– »Smo pa zdaj na boljšem,« se nasmehne Frančiška. »Asfalt imamo do hiše, vodovod, elektriko, tudi z davščinami nas ne preganjajo. To pa je tudi nekaj. Da bi sestra vsaj malo podpore dobila! Zdaj pravijo, da smo prebogati. Mogoče bodo funkcionarji tudi to uredili.«

Bržkone je mislila na KS Vransko, mogoče na »socialno oblast« v Žalcu; ljudje usmerjajo misli tja, kjer upajo, da je doma največ srca.

– Kje pa je mož Jože? vprašam, ko vidim, da gošpodarja ni na dvorišču.

»V dolino je moral. Zmeraj je treba kaj urediti.« Oblast pa je v dolini. Pa še marsikaj je v dolini. Čeprav orjemo z voli, imamo tudi precej mehanizacije. Precej pa je treba na roke. Živina in les nas živita. Pregovor pravi, da krava pri gobcu molze. In les tudi ne pridrži sam na dvorišče,« modruje še kar mladostna Frančiška. »24 hektarov je precej, pa kaj, ko je vse tako brežno. Še sreča, da smo zdravi in vajeni trdega dela.«

Mestece Vransko mirno in spokojno leži v dolini. Lepo urejen kraj, poln pisanega življenja. Vse od politične, gospodarske in kulturne dejavnosti. Vredno se je sprehoditi gor in dol, prislusniti možem, ženicam, mladincem, pionirjem, koliko je društev in raznih sekcij! Dolgčasa ne poznajo. Tudi vojnih grozot ni manjkalo. Popotnika opominjajo številna obeležja.

Toda kreniti je treba do Jeronima, do ravnice pod strminami partizanske Črete, do Ropasije. Tukaj so štiri kmetije, pri vsaki je osnovni priimek – Ropas. Odtod tudi beseda – Ropasija.

Frančka in Terezika nadaljujeta: viri pričajo, da je kmetija stara več sto let in da je prvi Ropas bil nek francoski popotnik. Predniki nikakor niso slabo gospodarili. To pričajo bogati gozdovi in dobro očiščene senožeti.

– »Srečni smo bili, ko sta še oče in mati živela, ko sva se z Jožetom poročila; rodila sem štiri otroke, ki so zdaj vsi odrasli, kruh služijo v dolini, pogosto se vračajo in nam pomagajo pri delu. Srečni smo res, nismo pa kakšni veseljaki. Mogoče je delo tisto, ki človeku daje trdoto,« pove Frančiška, ki se venomer zazira skozi okno, če je mogoče, mož že prišel, morda bi tudi on katero rekel.

Prijetno je v kuhinji, prijetno pa je tudi zunaj, saj se je že otopilo.

»Tod so hodili tudi partizani, kajne?«

»So, o seveda so,« se razvnameta sestri.

Povedali ste, da so bili o boju vse premalo poučeni. Politika je pred vojno le malokrat segla v breg. Trezika se spomni razburjivega strankarstva, pa da se oče v to ni preveč poglobljal; oče pa je bil glava družine, ki je bila kar številna: starša in šest otrok.

Frančiška je že zgodaj odšla k tetama na Čreto. Pri Katarini sta imeli posestvo, bili sta razgledani. Temačna in strma je bila pot od doma do tet na Katarini. Že kot otrok jo je Frančiška večkrat v trdi temi prehodila in tako se je tudi straha znebila. Rahlo se nasmehne, ko pove, da so hribovci že od nekdanj manj plašni kot dolinci.

Ja, mogoče zato, ker nikoli nismo imeli pri sebi kaj prida denarja, tako se tudi ravbarjev nismo bali.

Spomini so še kar živi, niso zbledeli. In v pogovoru sta disciplinirani. Ne samo to, da se čuti, kako sta v življenju veliko prebrali, ni pomembno kaj, brali sta. Ko ena govori, druga utihne, preudarja, če je vse prav, kar je sestra povedala. Pa je bilo, ker ni bilo pripomb.

Terezija pove, da so prvi partizani prišli že kar leta 1941. Pravili so jim – »tisti iz hoste«. O banditih niso govorili. Prišli so po mleko, kruh, sadje. Razumljivo, domačija je tik gozda. Tako so

hodili tudi k sosedom. Z nekaterimi so postali že kar pravi znanci.

»Takrat ja,« je razočarano zavzdihnila. »Po vojni pa nič več. O, pač, neka novinarka je prišla, poslušala, pisala, slikala, brali pa nismo nič. Verjetno je našla bolj zanimivo pripovedovanje. Mi smo pač bolj tihi ljudje.«

Frančko sta teti za prvi razred že doma pripravili. Le kako bo tako drobno dekletce premagalo dolgo, strmo, težavno in celo nevarno pot? Začela je kar z 2. razredom.

– Mogoče kot otrok nisem čutila tiste prave groze, ki sem jo videla v tetinih očeh. Na poti v šolo in nazaj sem srečevala »tiste iz hoste« Nemce, vermane. Teti sta me naučili, naj vsakogar pozdravim. In naj bom z vsakomur prijazna, otroku pač ne bodo ničesar žalega storili.

Globoko vdihne, ko se

spomni, kako strašno je bilo leta 1941. Nad hišo so bili partizani, spodaj in ob strani pa Nemci. Takrat ji je bilo 11 let.

– Oh, grozno. Podnevi, ponoči pa še bolj. Zvečer, ko je bilo boja konec, priteče mlad partizan. Povedal je, da je bil zakopan pod snegom. Kam? Pod mojo posteljo! Mlad, visok, povedal je, da je po poklicu krojač, mogoče me malo res zapuščala spomin, da so njihove selili, on pa /da je zbežal k partizanom. Hišo so obkloplili Nemci. Pravili so, da se je sam ustrelil. Ne smem se spomniti teh groznih trenutkov.«

Čez čas nadaljuje.

Pri tetah je služil tudi Mazilov Dani z Vranskega. Mlad, čeden, bister pobič. Nihče ni pomislil, da je parti-zanski kurir. Radi bi vedeli, ali še živi in kje. Da, kako si želimo, da bi nas kdo »tistih

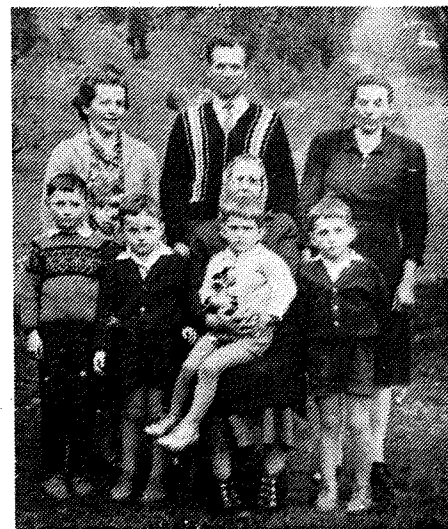
iz hoste« obiskal, pa ne in ne... Na Čreto še gredo, v našo hišo pa nihče ne stopi. V hudih časih smo bili dobri, zdaj pa pozabljeni...

»Pa saj ne samo mi,« se oglasi sestra Terezija. »Saj beremo, slišimo, leta so zbrisala spomin na nas. Tudi mrtve niso pokopali na Čreti, ampak so jih zvlekli na Vransko. Skrivali smo ranjenega partizana, nekje blizu Maribora da je bil doma. Ko si je opomogel, je sklenil, da bo šel z menoj do Žalca. Toda kot strela z jasnega – v Šempetru ga je zmanjkalo. Ali je imel tam kje znanca, sorodnika, ni ga bilo in konec. Skrivali smo tudi bolnega brata Francija, ki je pobegnil iz nemške vojske. Nastradali smo, zdaj nam pa kar velja, samo da je zdravje, Ali ne, Fani?«

»Za dežjem zmeraj sonce posije,« se nasmehne Frančiška. »Dokler bomo lahko delali, bomo tudi jedli!«

Stopimo na dvorišče. Kako se je ta planinski svet zjasnil! Gledamo v mogočne gozdove, v širne senožeti, na dvorišču nobene navlake. Avto, traktor, nekaj priključkov, v hlevu se oglašajo živali, v svinjaku hrkajo prašiči, okoli nas pa polno perjadi. Muca se oglašajo s okenske poličke, pri hlevu renčr kar zajeten štirinožec. Prava kmečka idila, ki pa je bila ustvarjena s tisočimi žulji. Nekdo bi pomislil, da samo v dolini žive srečni in sproščeni ljudje. Ne, tu gori v strminah je tiha sreča doma.

Drago Kumer

To je posnetek Čvanove-Ropasove družine pred 20 leti. Takrat se je tudi ljudem v hri-bih začelo življenje obračati na bolje.

Kako sem postala partizanska bolničarka

Spomini Marice Ravnik-Rosvite iz Bohinjske Bistrice

»Rojena sem bila v vasi pri Bohinjski Bistrici. To je kmečka vas s sedemindvajsetimi hišami. Trideset vaščanov je sodelovalo z narodnoosvobodilno vojsko, od tega jih je dvanaest padlo. Kaj ni to veliko za našo vas?« me je med pripovedovanjem pomenljivo vprašala Marica Ravnik-Rosvita iz Bohinjske Bistrice.

»Stara sem bila petnajst let, ko se je začela vojna. Za našo družino v Polju se je okupacija začela tragično. Kmalu po zasedbi nam je umrla mati, takoj nato pa še sestra z otrokom. Bili smo silno potrti, a kaj naj stori človek, saj življenje kot reka teče dalje?

Leta 1942 sem dobila povz, da moram na obvezno delo v Oberfellach pri Spittallu v Avstriji. Tam sem videla tisto, kar zdaj občasno vidim v nekaterih filmih. Mislim na prizore v filmih, ki kažejo, kako so nekoč na mestnih trgih prodajali sužnje. Na delo v Oberfellach nas je prišlo veliko fantov in deklet različnih starosti. Iz okoliških krajev so prišli kmetje in obrtniki, si nas ogledovali in otipavali ter si sami izbirali delavce in delavke. Najprej so razgrabili močne, potem tiste, ki so ostali. Imela sem občutek, da sem na živinskem sejmu. Joj, kakšno ponižanje smo doživeli!

A glejte, kaj je bilo z menoj. Od vseh na tem sejmu sem bila najmanjša, suha in krhka deklica. Nazadnje sem ostala sama, zadnja, kajti take nihče ni maral. Tedaj sta se mi približala kmet in kmetica, ki sta menda zamudila na ta sejem. Prijela sta me za roko in odpeljala s seboj. Že ob pogledu nanju sem občutila, da sem prišla k dobrim ljudem. Na kmečkem vozu smo se pripeljali na veliko kmetijo, na kateri so poleg članov družine delali hlapec, dekla, dva Francoza, Poljak in Rusinji, v kuhinji pa je bila poklicna kuharica. Ker sem bila za delo na polju ali v hlevu preslabotna, me je kmetica dala teti kuharici v pomoč. Ta kuharica pa ni bila le večja, temveč resnično dobra ženska. Iz dneva v dan me je nevsiljivo učila kuharskih veščin.

V prostem času me je kmetica naučila presti volno in plesti nogavice, rokavice in jopice.

Nekega dne sta me iz rojstne vasi obiskala Franc Soklič-Zuti in njegova sestra Cilka. Žuti je leta 1944 padel na Poreznu; menda je stopil na neko staro mino ali bombo. Tadvda sta mi s takšnim žarom pripovedovala, kako se v Bohinju in drugih krajih Slovenije širi osvobodilni boj, da me je do solza stisnilo domotožje. Ko jima povem, kako živim, sta me nagovorila, naj v tako dobrih okoliščinah naprejem čim več noga-

vic in rokavic za partizane. Naj rečem, da jih za brate. Tu v to nihče ne bo posumil. Naj jih v paketih pošiljam domov, potem jih bodo že dobili gošarji. In tako se je začelo moje delo za NOV in OF.

Decembra 1942. leta sem se vrnila domov. Brat Jože Rozman je že bil partizan. Septembra 1943. leta je z brigado sodeloval v bojih za osvojitve turjaškega gradu, v katerem je bilo preko šesto belogardistov.

Za Jožetom je šel k partizanom še brat Tone; nato jaz, za menoj pa še dva brata. Jeseni 1943. leta nas je več mladini dobilo pozive, da moramo na odsluženje obvezne državne delovne službe (Reicharbeitsdienst); to ni ista služba kot na kmetiji v Oberfellachu. V Oberfellachu smo bili kot civilisti, fantje in dekleta v obvezni državni delovni službi pa so bili v rjavih uniformah s trakom in kljukastim križem na rokavu; formirani so bili v vode. To je bila polvojaška organizacija. Iz te službe so fantje odhajali v nemško vojsko.

Se na misel mi ni prišlo, da bi se kot skojevka in sestra dveh partizanov odzvala na ta poziv. Prvega novembra 1943. leta sem potihoma zapustila dom in odšla v gozd. Snežilo je, jaz pa sem kljub temu odšla zdoma v nizkih čevljih, ker oče ni smel zapaziti ali posumiti, da zapuščam družino. Rad me je imel in bal se je zame.

Pome sta blizu vasi prišla partizana Sašo Rozman-Aleksander in Ludvik Dobravec. Približno v tistem času sta se partizanom priključili Ivanka Pipenbaher, poročena Štrajn in Minka Mencinger - Veljka iz Bohinjske Bistrice. Ivanka Štrajn-Alenka je bila v partizanski bolnišnici v Bohinju kuharica, jaz pa bolničarka.

Rajonski komite SKOJ je taboril v dokaj skriti grapi nad vasjo Polje. Nekega dne zašlejšvo vznemirljivo stražarjevo opozorilo: Svabi! Tako smo bili presenečeni in tako smo se prestrašili, da smo vsi vse pustili in se razbežali. Nekdo je kričal za na-

mi naj se vrnemo, a smo mislili, da je to glas provokatorja. No, nekdo se je le opogumil in šel previdno nazaj pogledat, kdo je tam. V taborišču je zagledal esesovca, toda v tej uniformi je bil naš partizanski junak, vosovec Mirko Ravnik-Slobodan. Iz te družine je bilo pri partizanih pet bratov. Po vojni je šel Slobodan na delo v Francijo, kjer se je leta 1959 smrtno ponesrečil z motornim kolesom. On je bil eden tistih, ki so na premeten in silno drzen način ugrabili bohinskega župana Maksa Weisenbacha (ugrabitve tega župana je pi-

Marica Ravnik-Rosvita

sec tega članka opisal v knjigi Sedem krst za Ronkarjevo družino, str. 98-102).

Slobodan je uniformo dobil pri ubitem esesovcu. Takrat je bil star komaj 17 let. K nam v taborišče je prišel zato, da me odpelje k ranjenemu vosovcu Jožetu Čopu - Iztoku. Temu je po nesreči za pasom eksplodirala bomba, pa je bil hudo ranjen.

Pot je bila zelo naporna. V pekelskem mrazu sva morala gaziti ledenomrzlo Savo. Ves čas je snežilo; do pasu sem se pogrezala v sveži mehki sneg. Ob prihodu še nisem vedela, kakšno delo me čaka, ko pa so me o tem seznanili in sem pogledala gnojno in krvavo ranjenčovo rano, se mi je stemnilo pred očmi. Iztoku sem iz odprte rane pobirala gnoj z navadno žlico (ranjen je bil namreč že pred nekaj dnevi, zato je bila rana še gnojna). Pred vojno sem materi čistila odprte rane na nogi, toda mati je mati. Le malo je manjkalo, da nisem omedlela. Navzoči so me spodbujali, da nekdo pač mora to storiti. Seveda sem bila jaz tista žrtve, ker je tudi njim šlo na bruhanje.

Ta prvi bolniški izpit sem opravila v Jeklarjevi hiši na Koprivniku. V tej hiši

so imeli v senu na skednju skrit bunker. Rekli so mi, da moram odslej skrbeti za ranjenca. Če ni bilo nevarnosti, sva bila v kamri v hiši, sicer sva se skrila v omenjeni bunker. Tako sem po sili razmer postala bolničarka; razen gaze, vate in špirita nisem imela ničesar.

Iz Bohinjske Bistrice smo poklicali zdravnika dr. Boruta Wolfa, našega vseskozi zvestega sodelavca (Dr. Wolf je bil po vojni zdravnik v Ljubljani, kjer je umrl. Pisec teh vrstic doslej ni uspel dobiti naslova njegovih dveh hčerk). Ko si je ogledal ranjenca, se ni ni mogel načuditi, kako je sploh ostal živ in kako to, da ni prišlo do zastrupitve. Ob teh zdravniških pripombah se je Iztok narahlo nasmehnil in dejal: Doktor, saj veste, da kopriva ne pozebe.

Pred odhodom me je dr. Wolf poučil, kako se iz masla in laškega olja pripravi zdravilo za zdravljenje takih ran. S tako pripravljenim mazilom sem Iztoku mazala rano, ki se je izredno hitro zaraščala. Ta Wolfov recept mi je prišel prav po tragičnih dogodkih decembra 1943 pri Lovčevem hotelu na Pokljuki, ko smo reševali življenja redkih preživelih ranjencev.

Trije ranjenci, Alojz Kermavnar iz Laz pri Rakeku (zdaj živi v Idriji), Jože Kovšca iz Cerknice in Branko Brelih so se s pomočjo terenških aktivistov privlekli v Vršičnikovo hišo na Koprivniku. V tej hiši so ranjence lepo sprejeli, posebno pa jim je veliko pomagal mlad fant iz te hiše Janez Korošec-Sokol. On je vedel, da ranjenci v vasi nikoli ne bodo povsem na varnem, zato je pripravil vprežne sani, na katere so on, Slobodan in Jože Ravnikar-Izidor iz Bohinjske Bistrice položili ranjence in odpeljali v pastirsko stajo na Vršiču pri Koprivniku, last kmeta Dobravca s Češnjice. Tako se je samoniklo »rodila« partizanska ambulanta na Pokljuki. Izidor je postal njene upravnik, jaz pa bolničarka.

Zaradi naglice, s katero smo zapustili Koprivnik, smo tam pozabili hrano, zato se je Izidor takoj vrnil v vas, prišel pa je šele zjutraj. To prvo noč sem ostala sama z ranjenci v nezakurjeni in zamenarjeni staji. Nemške patrulje so po Pokljuki še vedno iskale ranjence, zato dva dni nismo smeli zakuriti. Vode ni bilo v bližini, iz varnosti pa prva dva dni tudi sneg nismo smeli topiti na ognju. V torbici sem imela samo nekaj obvez.

Prva noč z ranjenci, ki so stokali in prosili pomoči, vsaj vode, je bila zame doslej

najdaljša v življenju. Smrad od krvi in hudih ran se je širil po koči, da sploh nisem pomislila na hrano. Stiskal me je strah, kaj-bo, če nas najdejo Nemci. Niti jaz niti ranjenci nismo imeli orožja.

Zjutraj sva z Izidorjem začela s previjanjem ran ranjencev. To se ne da opisati, to moraš doživeti, kako junaško so ti borci prenašali grozne bolečine, ko sva jim z Izidorjem amatersko čistila rane. Lojzetu je dumdumka šla skozi gleženj. Rana je bila strašna, zdrobljene kosti so štrlele iz nje. Iz bitke se je na kolenih privlekel do neke staje, pa je imel tudi ozebljena kolena.

Branko je imel prestreljeno roko. Razmesarjeno, da se mu je le malo držala skupaj. Jože Kovšca je imel prestreljena pljuča in mu je ob dihanju piskalo ter špricala kri iz rane. Močne ozebine na nogah se mu niso mogle pozdraviti, pa mu je pozneje dr. Edvard Pohar amputiral prste na nogi.

V tej staji se nismo počutili varni, zato smo se s pomočjo domačinov kmalu preselili v neko pastirsko kočjo. Tu sem čez nekaj dni doživela in preživela hud strah. Izidor in Slobodan sta odšla v vas po hrano in zdravila. Medtem ko sem urejala ranjence, se je v veži razplamtel ogenj, da se je vnela streha. Slabotna kot sem bila, nisem niti poskušala ranjence izvleči ven, sami pa tudi niso mogli. Goreče deske sem začela trgati s strehe in metati v sneg. Obup in strah sta mi dala neverjetno moč. Ranjenci so me s strahom opazovali in ocenjevali, kdo bo hitrejši: ogenj ali jaz.

Partizanom so le redkokdaj pritekale solze, toda takrat, ko sem uspešno pogasila ogenj, so nam od sreče kar lile po licih. V takem stanju so nas zatekli Izidor, Slobodan in dr. Wolf. Zdravnik je pregledal in dal pomoč vsem ranjencem, tudi zdravila proti zastrupitvi. Razložil nam je, kako naj ravnamo z ranjenci. Počasi se jim je zdravje izboljšalo.

Nekaj dni po teh dogodkih je k nam prišla Ivanka Štrajn-Alenka. Delo sva si razdelili in si pomagali ena drugi. Ona je predvsem skrbela za kuhinjo.

Ambulanta se je še večkrat selila, včasih pa smo iz varnosti noč preživeli pod smrekami. Marca 1944 nas je obiskal dr. Edvard Pohar, ki je opravil nekaj nujnih operacij. Takrat je on uradno »krstil« našo sanitetno enoto v Ambulanto E in to oznako je obdržala do konca vojne.

Aprila 1944 se nam je nasmehnila sreča. Iz gestapovskega zapora v Astriji je s pomočjo znane partizanske družine z Gorjuše v bohinske hribe pribežal dr. Ivan Hribernik. Ker si sam nikakor ni mogel izbrati ilegalnega imena, smo mu rekli: Alenko že imamo, le Matjaža ne. In tako je dr. Hribernik postal Matjaž. Z dr. Matjažem je bilo res prijetno delati. Najprej smo se vsi morali znebiti uši.

Junija 1944 smo se preselili v novo leseno barako, katero so pomagali zgraditi zanesljivi terenci, med njimi največ Novakov Jaka in Stare s Koprivnika. Aktivistke iz Podjelj, Koprivnika in še nekaterih bohinskih vasi so nam poslale nove bele rjuhe za vse postelje. Dr. Matjaž je pomagal tudi bolnim domačinom.

Že nekaj dni po vselitvi v novo barako so v ambulanto prinesli Viljema Klemenca, Emila Čuka, Antona Požarja in Ignaca Krivca. Vseh skupaj nas je bilo 19 v baraki. Zdravili smo tudi nemškega vojaka, ki je bil v boju z našimi v Bohinju ranjen v hrbet. A je nam v zahvalo kar naprej hvalil Hitlerja in govoril o nemški zmagi. Ni nam kazalo drugega, izročili smo ga vosovcem.

Pretrajljiv je bil trenutek, ko so k nam pripeljali borca Tončka Svetina s Koroške Bele. Kroga mu je med očmi šla skozi glavo nekaj milimetrov pod možgani, zadaj pa ven. Se zdaj nosi nekaj drobcev v glavi.

Nekega dne so k nam pripeljali dva ranjena borca z zavezanimi očmi. Odvežem prve oči, in glej, z bratom Lojzetom si gledava v obraz. Jeseni 1944 sem šla z našo patruljo v bohinsko Srednjo vas, kjer je bila nemška postojanka. Iz tamkajšnje sirarne smo odnesli veliko hlebov sira. A so nas Nemci zavohali in ob umiku silovito obstreljevali. Srečno smo se vrnili, se vsi preveč najedli sira, da so se nam čreva zamašila. Nekaj dni ni pomagalo nobeno odvajalno sredstvo...

Rosvitine spomine moram skrajšati. Ob koncu vojne je bila nekaj časa v Jeseniško-bohinjskem in nazadnje še v Škofjeloškem odredu. Kmalu po vojni se je poročila z domačinom, s katerim sta bila skupaj v ambulanti, s Sergejem.

»S težavo in odpovedovanjem sva študirala sina in hčer in obenem gradila hišo, ker nismo dobili stipendij, za gradnjo hišo pa le manjši kredit.« mi je zapisala v pismu. »Z morem še vedno ne lenariva. Ukvarjava se s turizmom. Delo je človeška vrednota, delo krepi človeka; ob koncu pa vsaj več, zakaj si živel.« J.V.

Razvoj partije in SKOJ-a v Mislinjski dolini

Pripoveduje Bogdan Žolnir, upokojeni ravnatelj muzeja

Po aretaciji Valentina Franceta-Zdravka je prevzel sekretarske posle slovenjegraški celice Tine Lah. To je bilo v dneh sredi oktobra 1941, ko pokrajinskemu komiteju ni uspelo, da bi obnovil delo partijskih clic v Dravogradu in na Prevaljah, kjer je gestapo odkril komunistično dejavnost in večino njihovih članov ustrelil, oziroma pomoril v Auschwitz. Slovenj Gradec je izgubil skoraj vse komuniste in skojevce, ostali so samo še Tine Lah, Pavle Juvan in v Mislinjski Zdravko Čebular. Preko noči so tudi izginile nekdaj tako zanesljive partijske javke pri Francetu, pri Stiblerju v Samrtnem in javka OF pri Gamsovih v Starem trgu; tako da je v Slovenj Gradcu ostalo le še zadnje shajališče pristašev osvobodilnega gibanja pri Tonetu Britovšku na Celjski cesti, kamor so

prihajali od spomladi Rado Iršič, Zdravko Čebular in Valentin France, Ignac Smeh, Dušan Kveder pa tudi Franc Farčnik-Dušica. Do tedaj so Nemci razbili tudi pokrajinski komitej KPS za severno Slovenijo, ustrelili so njenega sekretarja Slavka Šlandra in Leona Novaka, ki ga je nasledil. Ujet je bil Blaž Röck-Silvo, Miloša Zidanška je CK KPS odpoklical v Ljubljano, da ga Nemci ne bi ujeli. Le skupina OF v Mislinjski pod vodstvom komunističnega Zdravka Čebularja je še živela, to so dokazali 30. novembra 1941, ko so Adi Kolar, Ernest Prevolnik in Franc Zavrl st. po ukazu Zdravka Čebularja razstrelili daljnovo nad Šmiklavžem pod Graško goro. Pogorel je kilometer žice in transformator, tako da je bil mežiški rudnik več dni v zastoju. Francetova zamisel je bila izvršena. Če-

bular je dejal, da so jo opravili v silno težavnih okoliščinah »v čast oktobrske revolucije«.

Po nalogu Čebularja so 1. decembra 1941 razstrelili tudi most onstran Hude luknje. Zaradi nepredvidnosti je ob koncu leta 1941 oziroma prve dni leta 1942 padla tudi mislinjska organizacija Osvobodilne fronte. Čebular, Prevolnik in Kolar so zbežali v ljubljansko pokrajino, kjer so se pridružili partizanom, ostali so padli kot talci.

12. decembra 1941 je prišel zopet v Slovenj Gradec Franc Farčnik-Dušica. Aktivisti so se zbrali pri Ignacu Smehu v hiši Huga Wolfa in se posvetovali o nalogah OF in povezavi z njegovimi zapniki po terenu. Tedaj je Dušica sprejel Adolfa Anko na v partijo. Zadolžen je bil kot organizator trojk na ob-

močju občine.

Gestapo je kmalu zatem Farčnika neznano kje ujel in gazapriv gradu Borlu. Ker so ga Nemci strahovito mučili in zahtevali, da bi jim pojasnil organizacijo slovenskega osvobodilnega gibanja, se je raje sam končal, kot pa bi kot komunist izdal organizacijo.

Vsaj tako je izpovedal na Borlu zaprtem župniku Tinetu Štefanciozi, preden si je z žličko prerezal žile na rokah. Ob koncu leta 1941, ko so ostale nemške armade pred Moskvo in Leningradom, so se zbrali v silvestrski noči pri Tonetu Britovšku preostali člani osvobodilnega gibanja. Prišli so Tine Lah, Rado Ferjan, Pavle Juvan, Britovškova sinova Stanko in Marjan, prišli so sodelavci osvobodilne fronte Karel Tratnik, Karel Rotovnik, Mirko Areh in Ferdo Lužnik-Zagačev iz Smartna. Ob prehodu v novo leto je spregovoril član partije Pavle Juvan, ki je omenil težke čase in nalogo partije (razširiti osvobodilno giba-

nje), spomnil se je vseh dotanjih slovenjegraških članov partije in Skoja, ki so že padli, to je Franja Vrunča, Ferda Januške, Oskarja Slemenika, Ervina Mlekuža, Vinka Zeleznikarja in Rada Iršiča. Zavedali so se, da bo vojna dolga, razšli so se z vero v našo končno zmago.

Tako so se torej oblikovali in rasli slovenjegraški komunisti in skojevci, ki so se udeležili upora v prvem letu okupacije in padli na braniku domovine. Če je trajala okupacija Jugoslavije 1501 dan, okupacija Slovenjegrada pa je 1496 dni in če upoštevamo, da je počila na Slovenskem prva partizanska puška 22. julija 1941, so padli trije nekdanji slovenjegraški skojevci Nemcem v roke že trideset dni pozneje; sekretar pa že 15. oktobra 1941. Ko še niso potekali trije meseci od začetka upora, so nacisti tudi Valentina Franceta-Zdravka zaradi komunistične upornosti maja 1942 v Starem piskru v Celju ubili. Še več! Slovenj Gradec,

posebno Mislinjska dolina, sta dala leta 1941 Franja Vrunča-Celju, Rada Iršiča Mariboru, pokrajinskemu komiteju dve kurirki - Stefko Stiblerjevo in Nado Francetovo. In prav vsi so padli zaradi izdajstva v smrt ali v ječo!

Končno le ne smemo prežeti dejstva, da je komunistična stranka preko osvobodilne fronte v najkrajšem času pridobila v narodno osvobodilno gibanje takorekoč vse najvidnejše delavce nekdanjih Slovenskih fantov iz Mislinjske doline. To so bili Slavko Gams, Albert Čas, Ivan Gašper, Franc Mencinger, Lenka Mrzelova, Ančka Konečnikova, Karel Rotovnik, Stefan Goršek, Ivan Mrzel-Bučinek, Vinko Hartman, Franc Konečnik, Ivan in Niko Vrhnjak, ki so skoraj vsi padli kot partizani in kar predstavlja tedanji enotni nastop ljudstva Mislinjske doline proti nasilnemu okupatorju.

Adolf Ankon

Vse za našo vojsko

Spomini Belokranjice

Leto 1943 je bilo kot neka prelomnica. Zmaga se je vidno nagibala na stran osvobodilnega gibanja v Jugoslaviji. Belokranjci so se bili vsi vključili v razne brigade. 8. septembra 1943 je v Italiji padel fašizem. To je ljudstvo Bele krajine sprejelo z vsesplošnim veseljem in godba se je slišala iz mnogih krajev. Oglašale so se bojne partizanske pesmi.

Borci so se zelo radi zatekali k Ani in njenemu možu. Skoraj ni minil dan, da se ne bi kdo oglašil pri njih. Posebno so tja radi zahajali zato, ker je bil Janez med pomembnejšimi zbiralci hrane in vojnega materiala. Z borci sta imela zelo veliko skupnega. V vas pa so se mnogokrat pritihovali tudi italijanski in belogardijski sovražniki. Velikokrat so hoteli presenetiti partizane in jih poloviti žive. S pomočjo ljudstva pa jim to ni nikoli uspelo.

Nekoč, ko so prikorakali izza cerkve po ozki stezi s puškami, pripravljenimi na strel, so prišli v Anino hišo in jo vso zasedli. Mož je pobegnil po ovinkih v gozd, Ana pa je v hiši trepetala od strahu, da bo morda, nevede za sovražnika, prišel tudi kak partizan. Sovražniki ni mogla sama izgnati iz hiše. Sedela je z njimi za mizo, izza katere pa je ves čas opazovala. Sovražnikom je postavila stole tako, da niso mogli videti ven na cesto.

Kmalu je opazila, da sta namenjena k njim tudi partizan Stevo in še neki drug tovariš. Takrat se je izgovorila pred sovražniki, da jim gre iskat pijače. Hitro je odšla ven. Stevo, ki je bil že na stopnici, ki so vodile v hišo,

je obstal. Tisti drugi pa je hotel naprej v hišo. Ana je mahala z rokami v znak, da naj se vrneta nazaj. Onadva pa nista razumela, kaj to pomeni. Ko pa je Ana nenavadno prebledela, sta se zavedla, da je v hiši mogoče nevarnost. Hitro sta pobegnili mimo hleva proti gozdu. Ravno ko sta že izginila za vogalom, so prišli ven iz hiše vsi sovražniki. Ano so zasliševali: »Zakaj si šla ven? Kdo je bil tu?

Povej po pravici, sicer boš morala z nami na komando mesta!«, so jo hoteli prestrašiti. Ana se ni bala groženj.

Vesela, ker so bili že tovariši na varnem, je mirno, brez strahu, odgovarjala: »Nihče ni bil zaradi vas. Sin je šel iskat krmo za živino, pa sem mu naročila, kam naj jo nameče.« Nato jih je še zmotila s pijačo, da so morali verjeti Aninim besedam. Grozili so ji, da bodo, če kdaj opazijo pri kateri hiši kaj sumljivega, iskali talce. Ana je vprašala: »Ne vem, kaj mislite. Kaj so to talci?« Belogardist ji je ves jezen odgovoril: »Talec boš lahko tudi ti. Če v okolici vaše vasi pade naš vojak, bomo zanj poiskali deset vaših ljudi in jih takoj postreljali!« »Kako to mislite? Šj jaz vendar nimam nič pri tem, kakor ne tudi kak drug nedolžen človek iz vasi?« se je čudila Ana njihovi neumni in zverinski ideji. Ker je Ana poznala nekaj belogardistov, se je nasmehnila in jim odgovorila: »Ali boste svoj narod pobijali? Svoje brate boste tolkli? Ali jih ne zadosti sam sovražnik? Jaz vam sedaj dajem piti, vi pa bi me hoteli imeti potem za talca...«

Nekje na koncu vasi je zapopotalo. V vas so prihajali partizani. Tista dva tovariša sta jih bila obvestila, da so v vasi sovražniki. Prišli so iz gozda, kjer so taborili in napadli sovražnike in domače izdajalce. Takrat se je govorilo, da je imel sovražnik nekaj izgub. Te so partizani sami pokopali, ker je sovražnik pobegnil in pustil mrtve tovariše usodi.

Vaška mladina je imela nalogo legitimirati vsakega človeka, ki je prišel namerno ali nenamerno v vas. Tako se je ujel v zanke marsikateri ovađuh in pozneje izdajalec. Tudi pionirji so bili dobri, v primerih hajk ali ofenziv. Otroci niso bili tako zelo sumljivi in so mnogokrat prenašali pomembna poročila mimo sovražnih zased. Ana je bila zelo iznajdljiva. Mimo njih je nosila košarice z jedjo in drugim, češ da nese možu na polje jesti. Soraj vedno je vse prenesla srečno. Mesec dni je skrivala ranjenega tovariša in ga negovala, da je ozdravil. Pri njih se je počutil kot doma, pri materi.

Silno veselje je takrat zajelo vse ljudstvo, ki si je želelo le še tega, da bi čim prej izginili sovražni Italijani in z njimi vse zlo, ki so ga prinesli in prizadejali ljudem v tej strašni dobi.

Sovražnik je moral pustiti orožje, čeravno se je tega branil. Takrat se ni menil za izdajalce – belogardiste. Prepustil jih je partizanom, da so z njimi obračunali sami.

Takrat sta iskala Ana in Janez tudi svojega sina. Nista ga mogla najti med živimi. Izvedela sta, da je bil ranjen v boju z Italijani, rana se je prisadila in zastrupila. Umrl je v roški bolnišnici in je tam tudi pokopan. Do smrti žalostna Ana je tistikrat izgubila veselje do vsega. Še zelo

Iz spremnega pisma Spoštovani urednik!

Spet vam pošiljam star zapis iz svoje beležnice. Tega gradiva – Utrinkov iz življenja – imam še veliko. Zloženo je v predalu. Spomin imam dober. Med vojno sem si pisala dnevnik. Zdaj pišem nekaj o kmečkem življenju. Morda vam pošljem. Če vas bo pot zanesla v Belo krajino, vas vabim k nam, na Lokvico, da vidite kako je pri nas. Pridna mala gospodarja sta prevzela našo zemljo. Pri nas ne nergamo. Nič nam ne moreta ne inflacija ne stabilizacija. Družno se spopadamo z vsem, kar ni dobro. Moram priznati, da je moja starost mnogo lepša, kot je bila mladost. Vsemu uredništvu lep pozdrav!

Zena iz Bele krajine

dolgo ni bilo opaziti nasmeha na njenem obrazu. Tudi ostala družina je žalovala za Tineto. V vasi je bilo veliko padlih žrtev. Vsi pa so se zavedali, da je treba izgnati še Nemce, ki so bili še bolj krvoločni.

V Beli krajini je bilo od italijanske kapitulacije pa vse do konca vojne že osvobodeno ozemlje. Izjema je bilo nekaj dni med nemško ofenzivo jeseni leta 1943. Tu so se dogajali politični dogodki, ki so ostali pomembni mejniki v zgodovini slovenskega naroda. Potek osvobodilne vojne in enotnost belokranjskega ljudstva sta dajala Beli krajini častno vlogo v razvoju ljudske oblasti in revolucije.

V Črnomlju, Metliki, Semiču, Vinici in Starem trgu so bile komande mest. Te so sodelovale z oblastjo, mobilizirale so nove borce, delale v zaledju in se borile proti sovražniku. Tako je bila Bela krajina že eno široko pokrajinsko osvobodeno ozemlje. V njej se je že takrat začela razvijati ljudska oblast, ki jo je že dolgo tako težko pričakoval in želel tudi Anin mož Janez. Začela se je vidno razvijati že prava državno-pravna oblika. Tako je prehodilo belokranjsko ljudstvo svojo slavno pot do zmage. Bela krajina je takrat že zaživela novo življenje. Pričela se je

nova doba... gradili so ljudsko oblast.

Od 10. do 17. julija je sovražnik napadel Belo krajino. Napadel jo je iz žumberške strani. Za ta pohod si je organiziral nad 8000 različnih vojakov. Med njimi so bili Nemci, ustaši, belogardiisti, vlasovci in čerkezi. Takrat so imeli namen izropati vso Belo krajino. Hoteli so se združiti z Nemci, ki so prodirali iz Novega mesta v Belo krajino. Z njimi v boj so šle enote 15. divizije, belokranjski odred, gojenci oficirske šole in artilerijska brigada. Pomagale so tudi močne hrvaške brigade. Sovražnik je povzročil mnogo gorja in zločinov. Še več jih bi, če ne bi na pomoč prihitele medtem še večje partizanske enote, ki so gnale tisto zločinsko svojat in razbojniško drhal vse do njihovih izhodiščnih položajev v Karlovcu in v Zagrebu. Ta zločinski pohod nemških in najemniških tolpa na Belo krajino je ljudstvo obsodilo za najpodlejše dejanje vseh časov. Takrat so se nemški fašisti izkazali kot prava razbojniška tolpa. Ta dogodek in strašni umori nedolžnih ljudi Metlike so takrat pretresli tudi tiste ljudi, ki se niso imeli namena vmešavati se v vojne dogodke. Župnik Modest Golja se je v imenu ljudstva zahvalil borcem, partizanom, ki so s svo-

jo požrtvovalnostjo in pogumom ubranili Belo krajino pred še večjimi grozodejstvi razdraženih tolpa. Menil je, da je dolžnost vsakega domačina pomagati in podpirati ju-naške borce – partizane. Od takrat se sovražnik ni več upal v Belo krajino in dežela je svobodno zadihala. Zavezniška letala so začela dovažati v Belo krajino vojaški material in tudi hrano. V nekem napetem pričakovanju velikih dogodkov je postalo med belokranjskim ljudstvom zelo živahno. Vsak dan so napeto pričakovali konec vojne.

Končno je prišel tisti težko pričakovani dan osvoboditve in konec vojne. Končno je kapitulirala tudi nemška vojska. Veselju ni bilo konca. Vsi ganjeni so zapuščali Belo krajino borci in aktivisti. Tudi ljudstvo se je od njih poslovilo z njimi, ki so jim dajali zavetišča in pomoč v najtežjih trenutkih. Vsako leto so prihajali na obisk k Ani mnogi borci, ki jim je med vojno nudila pomoč. Največkrat pa jo je obiskal partizan Stevo in še neki tovariš, ki ju je bila Ana rešila gotove smrti. Tako se je tudi izpolnila velika želja Aninega moža. Dočakal je ljudsko oblast in republiko, le zanj je moral žrtvovati svojega prvorojenega sina Tineta.

Marija Nemanič

Ivanka Mastnak

Spomini mladega mitraljezca

Kar preko balkona me je sosed a ogovorila:

»Jutri ima moj mož 60-letnico. Bi hoteli priti? Vsaj za kratek čas?«

Čutim, da je povabilo iskreno, zato sem obljubila, čeprav so mi vsakršna slavlja v zadnjem času odveč, vznemirjajo me.

Drugi dan smo sedeli takole zbrani ob bogato obloženi mizi. On na častnem mestu. Mladosten, srečen zlasti ob svojih vnučkih, ki se jim ves posveča kljub bolezni. Pogovarjamo se to in ono, njegova hčerka potegne z omare album, ga odpre, pa mi pravi:

»No, pogledjte, kako sta si podobna!«

V albumu-fotografija ob fotografiji. Dva mladeniča, dva vojaka, podobna kot jajce jajcu. Le da ima eden mitraljez, drugi ne. Rekla bi – dva Evgena. Evgen je njegov najmlajši sin. A obleka je ena naša vojaška, druga pa...

»Kaj ste to vi?« vprašam boječe, da ga ne bi kaj polomila.

»Seveda.«

»Ste bili pravi partizan?«

»Pravi, pravi, s ta pravim mitraljezom. Le pogledjte!«

Seže po knjigi na knjižni polici, jo odpre in pokaže v njej objavljeno fotografijo iz vojne. Trije mladi partizani pred mikrofonom. Spodaj pa: Mladi mitraljezec Janez govori na radiu OF Slovenije.

On. Zdaj ga prepoznam zagotovo. Lahko si mislite, kako presenečena sem bila in kako sram me je bilo. Takole živimo drug ob drugem, deset in več let, pa se sploh ne poznamo. Dobro jutro... dober dan... kako ste kaj... kako zdravje... danes je lep dan... Komaj kaj več se pogovarjamo.

Vidi mojo zadrego in začudenje. Pa potegne s police še knjigo Ladislava Kianta Na bojni črti Osemnajste divizije in jo odpre na strani 517: »Glejte, tole preberite!«

Berem zaznamovani del:

...Razen krvavih prizorov so ostale očitno v spominu tudi manj tragične reči. Domobranska patrōla je po razkropitvi neke čete 9. brigade ujela osemnajstletnega namestnika četrtega komandirja. Fanta so domobranci sezuli, ga slekli, tako da je ostal v sami srajci. Ko so nato zagledali še nekaj borcev v daljavi, je ujetnik izkoristil trenutno nepazljivost sovražnikov ter jo ucvrl za enotami. Tak, kakršen je bil, bos in v sami srajci, je tudi prispel k svojim daleč tja na Golo. Kmalu za tem so ga postavili za komandirja čete. (Po pripovedovanju Franca Lavriča iz Žužemberka, nekdanjega bataljonskega komisarja v 9. brigadi)...

»Kaj ste bili to vi?«

»Ja. Zdajle vam povem, da so bili tisti trenutki zame

najtežji v vsem vojnem času. Še danes me strese od groze, kadar se spomnim. Zato tudi nikomur ne pripovedujem o tem.

»Pa ni prav,« mu pravim. »Trebalo bi bilo o tem pripovedovati, pisati, da se ne pozabi. Vedno manj vas je, ne bi vam bilo smelo biti vseeno.«

Malo pomisli. Čutim, da mu je malo nerodno, preden spravi iz sebe:

»Ampak veste, da bi res rad, da bi kje pisalo o tem. Ampak sam ne bi zmoget. Pravzaprav si lepšega darila za svojo 60-letnico ne bi mogel želeiti, kot da v našem TV-15 preberem o tem.«

Tako sva se dogovorila, da se dobiva naslednjega dne. Veliko mi je pripovedoval, veliko zanimivega. A dajmo besedo slavljenju, nekdanjemu mitraljezcu in mojemu sosedu Evstahu Janežiču:

»Kot dobrega mitraljezca so me po veliki nemški ofenzivi za nekaj časa iz 9. brigade premestili v 8. Imenovali so me za vodjo težkih bred. Toda pred napadom na viadukt Šmarje, kjer se je vse to zgodilo, sem spet imel svoj mitraljez. Malo pred samim napadom pa mi je komandir rekel:

»Moral boš dati mitraljez svojemu pomočniku, ti boš za to akcijo dobil lahki metalec.«

Kar streslo me je. Z mitraljezom sem se vedno počutil tako varnega. Metalec nisem poznal, še nikoli nisem streljal z njim. A ukaz je ukaz, treba ga je ubogati.

Proti Šmarju smo se pomikali previdno. Izgibali smo se naseljem, ki so bila v glavnem pod sovražnikovo oblastjo. V gozdu blizu Šmarja smo se malo spočili, se razporedili in se ščitili s temno nočjo, začeli približevati predoru.

Okrog polnoči smo z vseh strani zaslišali pokanje. Začelo se je, sem pomislil. A ob enih ponoči še nismo šli v pravi napad. Postali smo vznemirjeni. Kaj se dogaja? Zakaj še ni ukaza za napad? V nas je rasel nemir. Že dani ti se je začelo, jaz pa še nisem smel ustreliti. Končno sem le dobil ukaz, naj grem s pomočnikom v neko globel. Pokazali so mi, kaj naj streljam. Medtem se je že povsem zdanilo.

Pogledal sem navzdol – polno domobrancev. Usekali smo, a kmalu ugotovili, da nimamo več streliva. Ponj sem poslal pomočnika, čakal, čakal, pa ni bilo ne nje-ga, ne streliva. Tako sem ostal sam, brez pomočnika, brez streliva. Kje je moj mitraljez, sem pomislil? Zdaj še pištole nimam...

Začel sem se plaziti v hrib, minometalec sem vlekel s seboj in si mislil:

Nekaj je narobe. Tole se ne bo dobro končalo.

Težko sopeč sem pridihljal do poti, ki je vodila k hiši.

Nikogar ni bilo videti. Zdelo se mi je, da je to smer, kamor je verjetno šla naša enota.

»Moram se prebiti do naših, drugače sem izgubljen,« sem premišljal.

Komaj sem se ustavil in se ozrl, že sem videl: po isti poti, po kateri sem se plazil, so tekli domobranci. Kako jim uiti? Do gozda ne morem več – prevelika čistina je med mano in njim. Počakaj, sem pomislil. Z minometalcem vred sem se zavlekel v gošpodarsko poslopje ob hiši, med neke deske. Pritajeno sem dihal, vsi čuti so bili do kraja napeti. Videl sem domobrance, ki so se približali hiši, gospodinjjo, ki se jim je dobrodušno smehljala, slišal sem nekoga, ki je vprašal: »Je šel tod kak partizan?«

In ona: »Jaz nisem videla nobenega. Ampak ponoči so pa hodili tod. Cela vojska lepo oblečenih. Me je videla in noče povedati, ker je naša?«

Kje pa!

No, zdaj je nevarnost še večja, sem pomislil. Prav tedaj so zagledali partizana, ki je bežal. Stekli so za njim, njihov vodja pa je zaklical: »Ne! Za to so določeni drugi, mi moramo naprej.«

Oddahnil sem si. Morda se bo le rešil, soborec namreč.

A kaj bo z mano? K sreči so beli odšli in za trenutek sem se oddahnil tudi zase. A sem se brž zavedel, da je položaj v resnici težji, kot sem si mislil. Med mano in našimi so beli. Kako se prebiti, kje? Prav nič se nisem znašel v prostoru. A če so beli odšli

proti progi, so naši verjetno na drugi strani, sem razmišljal. Odločil sem se, da do noči ne odidem nikamor. Ker pa se mi je popoldne zdelo, da poka že precej daleč stran, sem se odločil: z minometalcem pretečem čistino, se skrijem za grm in počakam.

Približno tristo metrov od sebe sem zagledal dolgo kolono domobrancev, ki so šli proti železniški progi. Torej proč od proge! Ob njej so gotovo beli. Spet sem prišel na jaso. Pod mano je ležala dolina, v njej majhna vasica. Mahnil sem jo proti njej in se zatekel pod kozolec. Kakšna tesnoba je bila v meni! Popoldne se je nagibalo v večer, jaz pa še vedno nisem vedel, kje so naši. Če bom na kozolcu, do njih ne pridem, oni pa me tudi ne bodo prišli iskat. Torej naprej! Stekel sem navzdol do potoka, se oddejal in previdno tipal ob njem naprej. Nikjer žive duše. Oglašati se je začela še lakota. Kaj, ko bi šel do tiste hiše ob gozdu in dobil kaj za zob? Pa še o naših bi morda kaj zvedel. Ampak z minometalcem je nerodno. Če bom moral bežati, je boljše, da ga za ta čas pustim tukaj. Omahoval sem, saj sem se zavedal, da partizan nikoli ne sme pustiti orožja, a sem se le odločil in ga skril v vodo. Bilo je v neposredni bližini hiše. Lahko bi me kdo opazoval, sem pomislil a drugega mi v taki situaciji ni preostalo.

(se bo nadaljevalo)

Ljubljana – se ni dala ugnati

Z Lojzom Tržanom, zgodovinarjem, ki v okviru občinskega odbora ZZB v Ljubljani – Center zbira dokumente in raziskuje medvojna dogajanja v ožjem središču Ljubljane, smo se dogovorili, da bo pripravil serijo enajstih zapisov o dejavnosti matičnih odborov OF v posameznih ustanovah in službah našega glavnega mesta. Tokrat objavljamo prvi, uvodni prispevek.

Pred drugo svetovno vojno je bila Ljubljana upravno sodišče Dravske banovine. Po razkasanju slovenskega ozemlja so Italijani 3. maja 1941 ustanovili iz novopridobljenih ozemelj Notranjske in Dolenjske upravno enoto, Ljubljansko pokrajino. Prvi visoki komisar, s sedežem v Ljubljani, je bil Emilio Grazioli. Poročen je bil s primorsko Slovenko. Član fašistične stranke je bil od njene ustanovitve dalje. Preden je prevzel vodstvo civilne uprave v Ljubljanski pokrajini, je bil na čelu fašistične organizacije v Trstu. V Ljubljani je izdajal večinoma le omejevalne ukrepe, med drugim policijsko uro; v javnih lokalih so lahko točili od alkoholnih pijač le pivo; obvezni so bili dvojezični napisi. Izdal je odlok o cenzuri tiska, o zaplemi vseh pogonskih maziv in korist italijanske družbe Agip, o prepovedi uporabe svežega mesa,

o zaplemi premoženja družtev, organizacij in ustanov, ki so bile jugoslovansko orientirane itd. Ljubljano je posebno prizadela junijska uvedba živilskih nakaznic. Navedli so obrazložitev, da bo s tem omogočena pravična razdelitev. Ob začetku okupacije pa so se bahali, da je prišla »Italija k svoji najmlajši hčerki, provinci Ljubljani naproti kakor prava mati, z velikim hlebcom kruha.« Ves čas so poudarili, da se Ljubljanska pokrajina sama ne more preživljati in da je Italija tako dobra, da jo preskrbuje. Vedeti pa moramo, da so si Nemci, kot močnejši partner vzeli kmetijsko in industrijsko bogatejše severno zaledje ter postavili mejo v Šentvidu in Črnučah.

Grazioli je avgusta 1941 prvič določeneje govoril o narodno osvobodilnem gibanju in pozval naj »večina prebivalstva nastopi proti tistim, ki sanjajo o nemogočih

zmagah in poskušajo prirediti manifestacije.« V Grazioliji in njegovo upravo ni verjela tudi italijanska vojska na zasedenem ozemlju, ni verjela v »pomirjeno pokrajino«. Zato je septembra 1941 general Mario Robotti naročil svojim enotam: »Bolje je da ta ali oni izmed teh komunističnih elementov plača, četudi ni popolnoma in očitno kriv, kakor da bi morali naši vojaki še nadalje prenašati njihove saboterske akcije.«

Istega meseca je Grazioli izdal uredbi o ustanovitvi izrednega vojaškega sodišča in o konfinaciji nevarnih oseb. Italijani so vedeli, da je »središče, ki ustvarja tak položaj, Ljubljana. Odtod prihaja podpora in tu se izdajajo odredbe itd.« Da bi preprečili narodno osvobodilno gibanje v mestu, so ga februarja 1942 obdali z bodečo žico, aprila istega leta pa sta Grazioli in Robotti skupno

objavila razglas o streljanju talcev. Ti ukrepi niso zalegli, zato so junija 1942 izvedli v omejenem mestu racije. Od 17.075 aretirancev so jih 2663 odvedli v internacijo v Italijo. To je bil hkrati tudi uvod v veliko ofenzivo na osvobodeno ozemlje.

V upravi so Italijani obdržali večino slovenskih uradnikov, ki so jim za šefe dodelili svoje ljudi. Zmotno je bilo njihovo mišljenje, da bo uradništvo kreativno sodelovalo z novimi oblastniki. Na

videz so že, toda večina je bila skrivaj povezana z OF.

Matični odbori OF so bili značilna organizacijska oblika v centru Ljubljane, kjer so bili sedeži upravnih, sodnih, finančnih in zavarovalnih, zdravstvenih, komunikacijskih, športnih in kulturnih ustanov ter šol. Poleg teh je bila na istem območju še množica obrtnih delavnic, trgovin in gostinskih lokalov v zasebni lasti. Po nemški zasedbi Gorenjske in Štajerske ter madžarske Prekmurja, so pribežali v Ljubljano ljudje, ki so jih nameravali izseliti, v skladu z raznarodovalno politiko.

Po ustanovitvi Protiimperalistične fronte slovenskega naroda, ki se je preimenovala v OF so pričeli komunisti in njihovi simpatizerji, predvsem iz sokolskih vrst ustanavljati odbore OF za delavce in uslužbenke vseh zgoraj omenjenih ustanov, dejavnosti in skupin po stanovski liniji.

Z matičnimi odbori OF, ki so jih ustanavljali od maja do avgusta 1941 je OF prodirala predvsem med srednje sloje, inteligenco in uradništvo, pa

tudi med delavce, predvsem v podjetjih Mestne občine Ljubljanske in pri obrtnikih. Organizacijsko so bili vsi ti vezani na mestni odbor OF, imenovan tudi Center. Februarja 1942 je bilo dano navodilo, naj se člani OF začno povezovati z OF na območju kjer živijo, v ulične, terenske in kvartne odbore OF. Povezava ni bila hipna, pač pa je potekala postopoma, do junija ali julija istega leta. Januarja 1942 je bilo na rajon Center vezanih kar 190 različnih odborov OF, julija pa le osem matičnih odborov OF: profesorjev, denarnih zavodov, grafikov, učiteljev, inženirjev, pošte in visokega komisariata. Člani ostalih odborov OF pa so se povezali »na teren«. Konec 1942, oziroma v začetku 1943 so bili vezani na rajon Center le denarni zavodi, visoki komisariat in pošta, na rajon Poljane uslužbenki mestne občine in finančni ter davčni uslužbenki, na rajon Kolodvor pa sodišče. Ti zadnji, iz leta 1943 so se zaradi pomembnosti in specifičnosti dela za OF obdržali do konca vojne, s tem da so bili v letu 1944 povezani v medustanovni odbor OF.

Lojze Tržan

Ob sedemdesetletnici Albina Čotarja-Jaduka

V nedeljo, 15. februarja letos, je v družinskem krogu, med prijatelji in medvojnimi aktivisti praznoval dvojni jubilej – 45. letnico prihoda v Trst kot organizatorja revolucionarnega protifašističnega NO gibanja in 70. rojstni dan – eden izmed redkih še živih prvih organizatorjev NOB na Primorskem in v Trstu Albin ČOTAR-JADUK, poznan med svojimi prvimi sodelavci 1942. leta tudi kot KARLO in PINO ter ANTONIO PERKO.

Naš slavljeneec je po rodu iz Škrbine na Krasu, torej prava kraška »korenina«. Na svet je prišel med 1. svetovno vojno, ko so bili njegovi starši v Hočah pri Mariboru v begunstvu. Otroška leta je preživel doma v Škrbini, kjer je končal osnovno šolo ter postal po uku v Trstu trgovski pomočnik, ko je bil 17 let star, je emigriral v Jugoslavijo. V Zagrebu se je zaradi težavnih življenjskih razmer lotil pekarskega poklica. Italijanska fašistična okupacija Jugoslavije ga je našla v Ljubljani, v rajonu Trnovo, kjer je bil že prej aktivno povezan v naprednem mladinskem delavskem gibanju. Zato je že od začetka intenzivno sodeloval v organizaciji oboroženega upora v trnovskem rajonu ter bil avgusta 1941 sprejet v članstvo KPS. Potlej je bilo njegovo prizadevanje v raznih oblikah aktivne udeležbe v NO gibanju tako bogato in raznovrstno, da ga vsega v tem sestavku ne moremo opisati. Septembra 1941 je bil ustanovljen v Trnovem rajonski komite KPS, Čotar pa je postal skupaj s Francem KIMOVCEM-Žigo in Borsetom njegov član. Hkrati pa je opravljal tudi dolžnost sekretarja rajonskega komiteja SKOJ in člana rajonskega odbora OF v trnovskem rajonu, v katerem sta z njim sodelovala tudi Ertel in Lušček. Medtem in v poznejših mesecih pa je sodeloval tudi

v nekaterih mladinskih skupinah, ki so napadale in razoroževale italijanske vojake, policiste in oficirje v Ljubljani. Razen teh se je Čotar udeleževal tudi mnogih mladinskih propagandnih in borbenih akcij vse do začetka februarja 1942, ko ga je CK KPS zaradi aretacije bratov KOVAČIČ in mnogih drugih aktivistov OF v Trstu sklenil poslati v Trst skupaj z Darkom MARUŠIČEM-Blažem in Stanetom BIDOVCEM, ki pa pozneje zaradi težav z dokumenti ni odpotoval.

Sredi februarja 1942. sta Čotar in Marušič prispela v Trst

Čotar se še sedaj prav dobro spominja, da je prispel v Trst skupaj z Marušičem ravno na svoj 25. rojstni dan – 15. februarja 1942.

Prišla sta iz Ljubljane z jasno in nedvoumno nalogo, da navzlic strahovitemu fašističnemu terorju in iz njega izhajajoči močni razširjenosti psihoze strahu (Bilo je le nekaj tednov po 2. tržaškem procesu decembra 1941 in 9 smrtnimi obsodbam ter aretacijami bratov Kovačičev in njihovih sodelavcev v januarju 1942) nadaljujeta v še širšem obsegu z organizacijo protifašističnega revolucionarnega narodnoosvobodilnega boja med Slovenci in Italijani v Trstu, na Primorskem in v Istri, ker sta tako CK – KPS kot vodstvo slovenskega NOG videla prav v širjenju takšne protifašistične narodnoosvobodilne organizacije in njene oborožene akcije bistveni del svojega revolucionarnega poslanstva v boju proti fašizmu, ko je bil ta na višku svojih moči. Tovariš Boris Kidrič jima je v pripravi za odhod v Trst dejal: »V Trst vas pošiljamo z nalogo, da organizirate revolucijo...«

Kdor se je sredi zime 1941/42 odločil, da pride po narodni ali strankini dolžnosti v Trstu ali na Primorskem kot

organizator NOB, je moral vsekakor pričakovati brezobziren boj s fašističnimi vohuni, agenti policije in pripadniki njihovih oboroženih sil.

Iz spominov jubilaranta Čotarja na revolucionarno delo, nevarnosti in težave, s katerimi se je srečeval in se jim izogibal v najtežjih trenutkih, po aretaciji Oskarja Kovačiča in njegovih tovarišev januarja 1942, ko je fašistična policija nestrno vohljala za slehernim protifašistom, je tako mogoče izluščiti toliko zanimivosti in zgodovinsko pomembnih posameznosti, da bi lahko z njihovim opisom napolnili zajetno knjigo (Upajmo, da se bo jubilarant v naslednjih letih tudi opogumil in nam jih opisal).

Za Čotarjevo in Marušičevo pripravo za odhod v Trst je (najbrž po zadolžitvi v komisiji za Primorsko – op. pisca) skrbel Boris Kraigher, ki jima je dal 5 ali 6 naslovov zaupnih ljudi. Organizacija OF pa jima je priskrbel dokumente. Med temi je bila najpomembnejša družina FERJANČIČ, ki je stanovala v ulici Kapitulina (via Capitulina) in je prvi dan pri njej prespal Darko Marušič – Blaž, medtem ko je Čotar prespal pri svoji sestri Danici v Via Piccolomini. Naslednji dan pa sta se oba napotila na Čotarjev dom na Škrbino in se tam predstavila kot turista ter na domu tudi prespala. Tretji dan pa sta se odločila oditi v Gorico, kjer sta uporabila enako opravilo.

Z Gorice se je Čotar vrnil v Trst in se zgasil pri trgovcu Jožku ŠČUKI v Barkovljah, medtem ko je Marušič ostal nekaj dni v Gorici in se preko Vipave vrnil v Ljubljano.

Ščuka je na Čotarjevo željo sklical sestanek, ki so se ga udeležili – poleg Čotarja in Ščuke še Venček in Pertot ter 5 ali 6 drugih protifašistov. Ta skupina je postala potem jedro bodočega komiteja KPS v Barkovljah. Sestanek je bil v gostilni »NI-

NO« na Greti pri svetilniku.

Po približno petnajstih dneh sta se Čotar in Marušič v skladu s Kraigherjevim naročilom vrnila iz Trsta v Ljubljano, da poročata CK KPS o razmerah in pogojih za delovanje revolucionarne narodnoosvobodilne organizacije na tukajšnjem območju. Malo pozneje (okoli 18. marca 1942) je bil sklican zaradi njunega ponovnega odhoda v Trst poseben sestanek v Kosezah pri Ljubljani. Potem sta se vrnila preko Logatca in mimo Hrušice čez Ajdovščino na Kras k Avgustu DUGULINU. Čotar se je od Dugulina vrnil v Trst in se najprej oglašil pri krojaču KOŠUTI v Via Della Industria. Marušič pa se je zaradi kritičnih razmer v zvezi s prehrano in stanovanjem v Trstu zadržal na Krasu skoraj dva meseca.

Po zvezi s krojačem Košuto se je Čotar srečal s Francem HVALIČEM – Boltejem, sodelavcem Oskarja KOVAČIČA in španskim borbem, ki mu je posredoval zvezo z nekaterimi pristaši NOB-ja, med katerimi je bila najpomembnejša Valerija KOCJANČIČ – Špela in družina delavca GERKA, ki je stanoval na via Costalunga št. 72. Razen naštetih moramo omeniti še za NOB v Trstu zelo zaslužne sodelavce Emila COLJO in Tončka BIDOVEČ ter Angelo Udovič GEC, ki je delovala pri sv. Ivanu. Prav tako so bili zaslužni za razvoj NOB tudi Angela, Milan in Jožko UDOVIČ. Zelo pomemben je bil tudi aktivist Bruno Lapajne, ki je izvedel neuspešnega atentata na tajnega fašističnega vohuna Pirca. Zelo prizadevni so bili zlasti pri oskrbi s hrano JANČARJEVI iz Sv. Jakoba, zlasti je bil prizadeven sin Rudi Jančar, ki je tudi organiziral mladino. Za širjenje revolucionarne organizacije proti Krasu in Brkini je bil zelo pomemben tudi Mičo MALALAN iz Trebč, ki se je kmalu vključil

v NOB z vsemi svojimi družinskimi člani. Za delovanje z mladino so bili pomembni tudi Kodričevi.

Pri zbiranju sodelavcev in oceni njihovega dela pa ne smemo prezreti krojača Premruja, Franca Mezgeca, Sergeja Franuliča iz Škednja in družine Danila Pilato. Za vključevanje Italijanov v revolucionarno organizacijo in njeno širjenje proti Miljam oz. Istri so zlasti zaslužni Anton Šibelja – Stjenka, Bruno Brajnik, Doro Furlanič in skupina Ernesta Furlana (6 ali 7 mož), ki je delovala pri sv. Jakobu in so jo sestavljali sami italijanski delavci iz ladjedelnice sv. Marka in rafinerije nafte v Žavljah.

Med Čotarjevim in Marušičevim delovanjem v Trstu se je vključilo v OF tudi nekaj slovenskih izobražencev, med katerimi velja omeniti zlasti dr. ŠVABA in ing. ČOKA ter učitelja Alojza Udo- viča.

Čotarjeva aretacija in zapor

Navzlic težavam in zaprekam se je organizacija NOB na Primorskem in v Trstu utrjevala in širila. Toda prišel je nesrečni 11. oktober 1942, ko je italijanska policija zaradi izdaje Pertota, ki se je vrnil v OF organizacijo na Krasu, Čotarja aretirala.

Zanj se je začela mučna preiskava in 18-mesečni zapor, ki ga je Čotar – navzlic vsestranskemu prizadevanju fašistične policije – zaradi domiselno spretnih obrambe (Policiji je bil znan pod psevdonimom Pino, ni pa mogla odkriti, da je deloval tudi z imenom Karlo!) srečno prestopal in se 9. aprila 1944 preko Gabrovice v Istri vrnil na Tatre v Brkinih, kjer ga je sprejel Franc HVALIČ – Bolte, ki je bil tedaj že komandant Istrskega vojnega področja.

Čotar pa je prevzel v brkinskem okrožju dolžnost sekretarja okrožnega komiteja SKOJ, ki ga je opravljal le do srede junija, ko je bil premeščen na Kraško okrožje. Tam je do začetka avgusta opravljal dolžnost sekretarja

okrožnega komiteja KPS, nato pa je bil premeščen na enako dolžnost v novoustanovljeno južnoprimorsko okrožje v Brkine, kjer je ostal do februarja 1945, ko ga je nadomestil France Perovšek, on pa je opravljal dolžnost organizacijskega sekretarja do konca vojne.

Čotar kot partizanski »general« v zaporu

Ablin ČOTAR – Jaduk je bil navzlic moralnemu in fizičnemu trpinčenju v zaporu ne le iznajdljiv in pogumen, temveč tudi duhovit in šegav. Tisti, ki ga je izdal, ga je poznal le pod ilegalnim imenom PINO. Ni pa vedel, da je ČOTAR dalj časa uporabljal ime KARLO, pod katerim so ga italijanski policisti mrzlično iskali. Da se skrivata tako PINO kot KARLO v isti osebi, pa policiji ni uspelo odkriti, še manj pa dokazati, čeprav ga je le ta obtoževala tako za nekatera dejanja v Trstu in na Krasu, kot za številne »zločine«, storjene v Ljubljani.

In ko je bil šef policije iz tržaške kvesture že izgubil upanje, da bi razkril celotno Čotarjevo dejavnost, ga je ob neki priložnosti – bolj za šalo kot zares – vprašal, naj mu zaradi njegove osebne radovednosti vendar le pove, kakšen čin oz. funkcijo ima kot dokaj skrivnostna osebnost v partizanskem sistemu (oz. upravnemu mehanizmu?)

ČOTAR pa mu je v šali odgovoril, da je »general«. Ta pa je prav tako v šali povedal vsem svojim podrejenim, naj na partizanskega generala posebno skrbno pazijo. Kmalu so zvedeli tudi vsi kaznjenci, da je postal Albin Čotar – Karlo (pozneje Jaduk) »general«. Ob odhodu na prostost pa je bil »degradiran« in ni mu bilo po »činu« prav nič žal.

Ob zaključku tega sestavka Čotarju iskreno čestitamo za njegov dvojni jubilej ter mu vsi njegovi sodelavci in soborci želimo še veliko zdravih in srečnih let.

Maks Zadnik

Spomini iz partizanske bolnice Spodnji Hrastnik

Štirideset let je za človekovo življenje precej dolga doba, ko se umikajo iz spomina različni dogodki. Tudi odločilni trenutki počasi izginjajo v pozabo, določena obdobja pa se znova in znova oživljajo v že utrjenih človekovih možganih.

Tak čas in dogodki se mi v mojem življenju zdijo tisti pičli mesec v januarju 1945, ki sem ga kot pacient – ranjenec prebil v partizanski bolnici Spodnji Hrastnik v Kočevskem Rogu. O sosedih te bolnice, partizanski bolnici Zgornji Hrastnik, ki je kot spomenik tudi še ohranjena, je bilo že dosti povedanega in napisanega, le malo pa sem slišal ali bral o Spodnjem Hrastniku, ki je vsaj tedaj, ko sem jaz užival njeno gostoljubje in nego, živela in dihala s polnimi pljuči.

Ranjen v obe roki in desno lopatico sem prve dni januarja, pod izredno mero konspiracije prišel z zavezanimi očmi v dolinico, kjer je bila bolnišnična zgradba – lesena brunarica in nekaj prav tako lesenih pomožnih zgradb. Nedaleč, malo v bregu, pa je bila še ena lesena zgradba, ki je služila kot porodnišnica. Velikosti in obseg zgradb takrat, imel sem preveč opravka s samim seboj, nisem dojel, pač pa sem dodobra spoznal življenje in delo zdravnice in bolniškega osebja, ki je bolnikom požrtvovalno nudilo vse, kar se je

v takratnih razmerah v samotnem Rogu ranjencem nuditi dalo.

Bolnišnico je tisti čas vodila nadvse prizadevna zdravnica s partizanskim imenom Mica. Njenega pravega imena še danes ne vem, vendar pa mi je njeno ime še vedno enako milo zveneče, kot mi je bilo pomembno ime moje matere. Skrb tov. Mice za ranjence je bila prav takšna, kot jo skrbna mati posveča svojim otrokom.

Desna roka zdravnice Mice je bil bolničar Andrej. Med osebjem sta bili menda še dve bolničarki, v mojem spominu pa je posebno mesto zasedel še intendant Albin z njegovo spremljevalko srnico, ki se je večkrat sprehajala med bolniškimi posteljami in ovažala ranjence, izredno spretno pa se je zna la izogniti božanju ali drugim dotikom človekove roke.

Zmogljivosti bolnice so bile tisti čas do kraja izkoriščene in skrb zdravnice Mice, ko je nekega dne dobila sporočilo, da bo morala bolnica v kratkem sprejeti 15 novih ranjencev, je bila več kot razumljiva.

Še tisto noč so začeli prihajati, oziroma so prinašali ranjence z različnimi poškodbami med njimi tudi smrtnimi, saj je že tisto jutro umrl mlad Primorec.

Kakšno delo je prihod novih ranjencev predstavljal za

to bolniško ekipo, mi ni treba posebej poudarjati. Operacijska miza, bila je kar v naši bolniški sobi, je bila po cele dneve zasedena. Zanimivo je bilo slišati izjave operirancev, ki so jih dajali, ko so bili pod vplivom narkoze. Te so bile za zdravnico in bolniško osebje nemalo kratki tudi žaljive, za katere pa pacient, ko se je prebudil iz omame, ni nič vedel.

Poseben vtis pa je na vse tiste, ki smo jo slišali, napravila izpoved pacienta po imenu Ivan. Bil je intendant VDV bataljona. V ostrem mrazu je ranjen obležal pred neko hišo na Hinjah. Gospodinja, ki ga je tu našla, je ranjenemu obljubila, da mu bo prinesla toplo juho, ko pa je le-ta odšla, je prišla k Ivanu druga sosedka ter mu pomagala, da se je skril nad neko drvarnico. Zagotovila mu je namreč, da ga bo ona druga izdala ter da je prav gotovo šla iskat privržence belogardistov. Na drvarnici je Ivan prebil dva dni, pri čemer sta mu omrznila obe stopali.

Pred začetkom operacije se je Ivan na vso moč branil narkoze z obrazložitvijo, da le-te ne prenese. Na prigrizanje zdravnice in ko mu je povedala, da bo operacija težka in bo tudi precej dolgo trajala, je v narkozo privolil. Po dajanju narkoze je šel do šest in obmolnil, kar naj bi bilo znak, da je narkoza že

delovala. Operacija stopal je trajala kake pol ure, Ivan pa je mirno ležal vse do tedaj, ko je dr. Mica dala bolničarju Andreju znak, naj ga prebudi. Tedaj se je Ivan, ki so mu opravili močan operativni poseg na obeh stopalih, oglašil, da obujanje ni potrebno, ker je bil ves čas operacije buden. Samo do šest je šel le zato, da ni prejel večjo dozo narkoze. Buden in molče prenašati tako težko in dolgo operacijo je bilo tudi neke vrste junaštvo.

V času mojega zdravljenja v Spodnjem Hrastniku je enkrat bolnišnico obiskal in napravil vizito dr. Peter. Bil je Rus, specialist za kirurgijo. Doktorici Mici je dajal razne napotke in jo včasih tudi pograjal, kot je bilo v mojem primeru zaradi napačnega reza na moji levi roki, ki pa na mojo srečo ni pustil resnih posledic.

Neke noči je na dogovorjenem mestu počil samotni strel, znak kurirja, da želi v bolnišnico. Kurir je prinesel sporočilo, da je treba pripraviti skupino ranjencev za transport. V to skupino je dr. Mica določila tudi mene in tako je bilo končano moje bivanje v partizanski bolnici »Spodnji Hrastnik« v Kočevskem rogu, pričel pa se je dolgi pohod, odnosno dolga vožnja s konjsko vprego s končno postajo Pisarovina. To pa je že druga zgodba.

Ferdo Širca

Podoba bolnišnične barake v postojanki Hrastnik

Najmlajša partizanka – nosilec spomenice 1941

Vojna vihra je v svoj neizprosni vrtnec zajela tudi mlado Milevo Vujović, ki je pogumno stopila v partizanske vrste. Izkusila je vse grozote vojne in se izkazala kot vzoren borec proti fašizmu.

Rodila se je kot osmi otrok v revni družini Vujović v vasi Donji Zagarač pri Danilovgradu v Črni gori leta 1929. Politični aktivisti so julija 1941. vključili dvanajstletno dekletce Milevo v kurirsko akcijo. Prenašala je propagandno-politični material iz okupiranega Danilovgrada do partizanske baze v Lovčenski partizanski odred.

V italijansko-četniški ofenzivi leta 1942 se je družina Vujović vključila v Lovčanski partizanski odred. Očeta in starejšo sestro so zajeli v svoje kremplje izdajalski četniki. Mileva kot pogumni partizanski kurir pripelje v odred iz svoje požgane vasi konja in nekaj koz.

Ko so ustanavljali 4. Črnogorsko brigado, je bila postrojena tudi Mileva – kot najmlajši borec brigade. Takrat je videla Vrhovnega komandanta Tita. Pogumno je sprejela dolžnost četne bolničarke, ko so bili težki boji na Sutjeski in Neretvi in z vso požrtvovalnostjo pomagala ranjenim borcem. Navadila se je na pokanje pušk, mitraljezov in eksplozij bomb in granat, pa strahotnega zavijanja nemških štuk.

»Iz svojih partizanskih spominov Mileva sama tako le pripoveduje:

»V nekem boju sem vodila konja, natovorjenega s strelivom in sanitetnim materialom. Bili smo obkoljeni. Nemci so nas napadali s strahovitim ognjem. Preplašena konja sem vodila preko jase in tekla naravnost, saj so gosto padali izstrelki in sekali veje ter rezali zemljo. Sama nisem bila zadeta. Konja sem pripeljala varno v gozd, kjer sem naletela na bojne tovariše. Bravo, Mileva so mi vzklkali. Rekla sem jim, da me je najbolj skrbelo za konja in sanitetni material, nase nisem pomislila.

Prvi strah sem doživela, ko smo bili več dni v ognjenem obroču v kanjonu Sutjeske. Pokale so letalske bombe, eksplozivne artilerijske granate. Obležalo je veliko mrtvih in ranjenih borcev. Fašistične pošasti so se pripravljale na naskok na naše položaje – hoteli so nas zajeti žive. Pustila sem si zadnji pusk in naboj – da ne padem živa v sovražne roke. Takrat sem doživela resničen strah. Hujša nadloga od strahu pa je bila zaspanost in lakota.

To hudo nadlogo so starejši borci prenašali lažje, za mene, mlado, je bilo hujše. Na pohodu v koloni sem se prišla za rep konja in tako v presledkih na pohodu zaspala.

Na Zelengori sem bila zelo utrujena in zaspana. Zgledala sem votlino debele bukve, se skrila vanjo in stoji zaspala. Prespala sem letalski napad. Ko sem prišla iz bukve, je bilo okrog mene vse tiho. Ozrla sem se in zagledala naokrog veliko mrtvih in ranjenih borcev. Nemci so zopet neusmiljeno streljali, pokalo je strašno. Bila sem ranjena, krogla me je zadela v vrat. Od ranjenih tovarišev sem izvedela, da je bil ranjen tudi naš vrhovni komandant Tito.

Naš dom je bil le gozd. Po noči smo napadli sovražnika, podnevi smo se pred njim umikali. Hrane ni bilo, jedli smo tudi skorjo mlade bukve, želod in mlado listje ter travo kislico. Borci so jedli tudi meso poginjenih konj.

S puško v roki je Mileva pisala partizanske pesmi. Doživljaji v brigadi so jo spodbujali: v svojo poezijo je vtakla tovarštvo, pogum, bolečino, domoljubje in vsa plemenita dejanja v boju za svobodo.

Prvo pesem je posvetila sestri Vasiljki, ki je padla 1942. v boju na Kupresu. Drugo pesem je posvetila sestri Mileni, ki je padla v boju za osvoboditev Livna tudi leta 1942.

Bojna pot jo je vodila kot sanitetnega referenta v 4. Črnogorski brigadi preko Sandžaka, Zlatibora in Beograda do končne svobode.

Na prsih mlade partizanke Mileve Vujović-Novak so zasijala odličja: orden za hrabrost, Orden zasluge za narod, orden bratstva in enotnosti in spomenica 1941.

V želji, da nadaljuje šolanje, je bila leta 1946 demobilizirana v činu mlajšega oficirja.

Udeležila se je mladinske akcije proge Samac – Sarajevo in postala udarnik v brigadi. Danes upokojena tovarišica Mileva Vujović-Novak živi v Beogradu s hčerko in sinom, ki sta oba uspešno končala visokošolski študij. Prvo zbirko svojih pesmi je objavila 1978. leta. Je še vedno aktivna v družbenopolitičnem delu in se posveča vzgoji mladine.

Po pripovedi R. Jovanovića zapisala Angela Prijatelj

Razpis nagrad vstaje slovenskega naroda za leto 1987

Predsedstvo republiškega odbora Zveze združenj borcev NOV Slovenije na podlagi pravilnika za podeljevanje nagrad vstaje slovenskega naroda razpisuje nagrade za najboljše literarne, zgodovinske, memorane, likovne, glasbene, radijske, televizijske, gledališke in filmske stvaritve o revoluciji in narodnoosvobodilnem boju na Slovenskem.

Razpis za nagrade vstaje slovenskega naroda zajema vsa izvirna dela iz omenjenih področij, ki so bila prvič objavljena, razstavljena, izvajana ali prikazana v času med dvema razpisoma, izjemoma pa tudi za življenjsko delo ter za stvaritve, ki so nastajale in bile objavljene skozi več let in kot celota vsebujejo vrednote, ki jih je vredno nagraditi.

Denarnih nagrad je pet. Poleg denarnih nagrad podeljujemo tudi nagrade vstaje v obliki posebnega priznanja, ki ga praviloma dajemo organizacijam, kul-

turnim ustanovam, institucijam oziroma kolektivom. Dela bo ocenjevala posebna žirija, ki jo je imenoval republiški odbor.

Namen nagrad je vzpodbujanje umetniškega in znanstvenega obravnavanja revolucionarne tematike in prizadevanja za doseg čimvečje kakovosti takih stvaritev, ki ohranjajo in razvijajo etične vrednote naše revolucije in jih prenašajo na mlade generacije.

Umetniško in znanstveno delo lahko predlagajo založbe, galerije, umetniška in znanstvena strokovna društva in ustanove, organizacije Zveze borcev, muzeji NOV in posamezniki. Rok za prijavo kandidiranih del je 1. maj 1987.

Predlogu naj predlagatelj predloži delo v 3 izvodih, če je izšlo v knjigi, sicer pa izčrpen prikaz in naj navede, kje si ga žirija lahko ogleda.

padel kot kurir ob prehodu železniške proge, bil deležen vseh pohval, da me je kot takega škoda itd. Peljali so ga celo v župnišče, kjer bi naj dvignil mrliški list in ga poslal svojem v Maribor. Ves obupan nad vsem tem, da me ni več našel živega in da sem že tako mlad moral v smrt, se je obrnil in se vrnil v Ljubljano in bil prepričan, da je bilo vse res, kar so mu vaščani Zdenske vasi povedali. Tudi oni so bili namreč mnenja, da sem kurir, ki je padel v neposredni bližini, bil jaz, saj so prav žrtev identificirali sami. Dolgo ni verjel, da stojim resnično pred njim, kot nekdanji mladinec. Omeniti moram še to, da je prav iz tega mladinskega doma bilo veliko borcev, med njimi narodna heroja Polenčiča.

Niso bile vse zime hude

Bilo je 2. februarja 1944 na Trški gori. Lep sončen dan je bil in snega kakih petindvajset cm, vendar vreme južno in toplo. Bili smo na položaju in čeprav smo vedeli, da domobranci prodirajo iz Novega mesta proti položajem 12. brigade na Trško goro, nas je toplota tako prijetno grela, da se je moja četa odločila sleči se do pasu in uživati v prvih toplih sončnih žarkih. To je bila obenem prava prilika pregledati, če je pri komu kaj neprijetnih živalic »s črnim križem«. To sončenje je trajalo vse do popoldanskih ur, kajti sovražnik je bil v prvih bojnih vrstah že razbit, le tu pa tam je zažvižgala še kakšna visoko merjena krogla, ki se je je ustrašil le tisti, ki ni vedel, da krogla, ki te zadene, ne slišiš. Na splošno je bila zima 1943/44 ena najmilejših, kar se jih spomnim, hujša je bila naslednja; takrat pa sem bil že na Štajerskem. Tam sem delil vse gorje kot »Štajerc« s štajerskimi borci.

Srečko Grašič

Spominska drobca

Nekdanji ravnatelj ob mojem grobu

Leta 1941 sem kot terenec večkrat dobil nalogo, da prinesem iz Ljubljane literaturo in navodila za delo komitejev v Suhi krajini. Vselej sem se oglasil v Mali čolnarski ul., kjer sem prenočeval pri nekdanjem ravnatelju mladinskega doma v Mariboru tovarišu Kutinu. Seveda nisem prišel praznih rok, okrog telesa sem namreč imel vedno ovito nekaj kilogramov slanina, kar sem tu oddal v zamenjavo za razno literaturo. Tu sem imel tudi možnost prenočiti, a brez pogovarjanja o OF, delu na terenu in v partizanskih enotah ni šlo. Kljub letom pa se je ta ravnatelj meni zaobljubil, da spomladi za gotovo pride k meni v Dobropolje din v partizane. Položaj se je iz dneva v dan spreminjal in tako tudi jaz nisem mogel čakati na odhod v hosto. Čisto pa sem pozabil na obljube tovariša Kutina, saj nisem verjel, da bi se v 45. letu starosti kot intelektualec resnično hotel priključiti partizanskim enotam. Po osvoboditvi sem ob prvi priložnosti skočil domov v Maribor k staršem, sorodnikom in tovarišem. Tako se nekega dne srečava na Mladinski cesti v Mariboru jaz in tovariš Kutin. Ustavim ga, pozdravim in vprašam, če me pozna, kajti nisem več bil 18-letni mladinec, temveč star že 22 let in oficir NOV. Gleda me in naenkrat omedli komaj sem ga obdržal na nogah. Ko sem ga spravil spet k sebi, začne s pripovedovanjem, da je spomladi 1942 bil v Zdenski vasi, kjer sem prvotno bil, da je iskal vezo z menoj, da so ga Zdenci sprejeli lepo, da so me poznali in da so ga peljali k Sv. Antonu, mu pokazali grob, češ da sem

Videla je, kako so obesili doktorja Vladimirja Kanteta

Ko je kapitulirala Italija, so mojo sorodnico, ki je bila v zaporu zaradi ilegalnega sodelovanja z NOG, izpustili na svobodo. V njenem stanovanju sem s sinom Smiljanom stanovala potem, ko sem iz Škofljice morala pobegniti pred črno roko. Mojega moža Rada Pušenjaka, ki je bil občasno zaposlen v Škofljici, so pred tem že aretirali in odpeljali v taborišče na Rabu.

Jaz sem svoji sorodnici gosposinjila, da je lahko odhajala v službo. Ko pa so jo kaznovali z zapornim, sem ves čas skrbelo za stanovanje in ji redno nosila v zapor hrano. Za zahvalo pa naju je s sinom sedaj odslovila, češ da naju ne more več vzdrževati in naj si poiščevo zatočišče drugod. Vsa obupana sem se v parku zasmilila Roži Hanžič. Sprejela naju je k sebi v kletno stanovanje. Nekega večera slišimo udarce s puškinih kopitov po večnih vratih. Takoj sem vedela, da velja to meni, ki sem se pravkar vrnila iz svojega ilegalnega pohoda, ko sem raznašala propagandni material. Moj osemletni sin poklekne pred domobrance in jih prosi: Pustite mi mamico, ker nimam očeta. Brezsrčnež ga brene pod mizo, mene pa odpelje.

V samici sodnijskih zaporov so me pretepali in zaslisevali. Soodčili so me z Nedo Grzinič; seveda pa se nisva poznali. Ko niso iz mene mogli izveliči ničesar, so me premestili v zapore v Prisilni delavnici.

Februarja 1945 so nas, zapornice, prisilili, da smo navzoče pri osudnem dejanju. Na dvorišču so bila pripravljena vešala in ob njih krsta. Pripegljali so doktorja Vladimirja Kanteta in videle smo, kako so mu natakneli zanko okoli vratu in ga potegnili na vešalo. Vse srečne smo bile, ko se je vrv

strgala. Videle smo tudi, kako so krvoloki vnovič pripravljali obešenje. Kričaje smo protestirale in zahtevale, da ga po mednarodnem pravu ne smejo vdruživati. Pa vse skupaj ni nič pomagalo. Krščanski izvajalci so se seveda poživljali na mednarodno pravo. Reveža so ponovno obesili in tokrat z uspehom. Dobro se spomnim, kako so obešenemu slekli škornje. Nas pa so nagnali nazaj v zapore; tisti dan nismo več hoteli užiti nobene hrane.

Tisti čas, ko je bila moja sorodnica v zaporu, se mi je pripetilo nekaj neverjetnega. V njenem stanovanju je bila preiskava. Dva domobrance sta premetavala stanovanje; našla sta orožje in propagandni material. Kvesturin, nekakšen policijski uradnik, primorski Slovenec, pa je imel nalogo, da me aretira in zasliši. Ko sem mu dajala podatke, kdo sem in odkod, me je začel pozorno opazovati. Ko sem mu povedala, da sem izgnanka iz Ljutomerja, je zaključil zasliševanje in me naročil za naslednji dan na kvesturo, češ – jaz vas itak poznam. »Med prvo svetovno vojno sem kot begunec s Primorskega delal pri vašem očetu. Ko smo morali s konji v vinograd, mi je dovolil, da sem jahal konja Gidrana, kar je za mene mladega fanta, bil velikanski užitek. Vse, kar sem o vas napisal, bom uničil; vi pa molčite kot grob, ker bova sicer oba ob glavo, je rekel.«

Vse to mi je v Mariboru pripovedovala tovarišica Milka Pušenjak, vdova Rada Pušenjaka, znanega družbenopolitičnega delavca v Ljutomeru in Mariboru.

Rado Pušenjak je bil pred vojno uradnik v Mestni hranilnici v Ljutomeru. 9. maja 1941 so po njega, ženo Milko in pet-

letnega Smiljana prišli gestapovci z domačimi kulturbundovci. Odpeljali so nas v zbirno taborišče v telovadnici meščanske šole v Ljutomeru. Na osebo so dovolili 10 kg prtljage in 500 dinarjev. Od aretiranih so zahtevali, da podpišejo izjavo, da prostovoljno zapuščajo Spodnje Štajersko oziroma nemški rajh, da se odpovedo vsemu svojemu imetju za sebe in svoje pravne naslednike v korist nemškega rajha ter se obvezujejo, da se nikdar več ne vrnejo. V telovadnici je bilo prizorišče velike tragedije, ki jo je povzročil veliki »osvoboditelj« Hitler. V njegovih knjigi Mein Kampf je napisal, da so Slovani gnoj, ki ga je treba pogrti v Sibirijo in da bo tisti Slovan, ki bo vztrajal na svoji zemlji, samo suženj nemških nadljudi. Ženske pa bi bile plemenske kobile za nacistе.

Okrog enajste ure ponoči so nas gestapovci naložili na sedem tovornjakov. Peljali so nas skozi Ormož, Medžimurje v Varaždin. V predmestju so nam gestapovci povedali, da smo sedaj svobodni. Če se pa kateri vrne, bo ustreljen. Prevzela nas je ustaška policija in stlačila v kolodvorsko čakalnico. Vlak nas je odpeljal v Zagreb. Na kolodvoru nam je ustaški policaj zagrozil, da nas bodo postrelili če v dveh urah ne izginemo. Ko je privozil vlak za smer proti Dobrovi, smo se povzpeli nanj. Noč smo prebili v dobovski opuščeni mlekarni, kar na slami. Bila je nedelja, prinesli so nam krompirjevo juho. Dovolili so nam, da se peljemo naprej proti Zalogu pri Ljubljani. Italijani nam niso delali težav, pa smo srečno pripotovali v Ljubljano. Rdeči križ nas je začasno prevzel v oskrbo. Žal je pa ta oskrba počasi prenehala. Vsa čast tistim

Ljutomerčanom, ki so ostali doma, a so nas kljub prejšnjim političnim nasprotjem izdatno podpirali. Končno je Rado dobil priložnostno zaposlitev v opekarni v Škofljici, pa smo se preselili tja. Oba z možem sva takoj začela ilegalno delovati za OF. Žal pa so izdajalci Rada prijavi in ga zvezanega odpeljali v zloglasno taborišče na Rabu. Jaz s sinom pa v Ljubljano k sorodnici.

Rado Pušenjak-Prlek je po kapitulaciji Italije preživel nemško ofenzivo v Rabski brigadi. Udeleževal se je bojev na Krimu in Mokrcu. V Žužemberku in Grosupljem je bil sekretar OK OFF Višnje gore. Oktobra 1944 je bil poslan kot član Okrožnega odbora OF za Ljutomer v Pomurje. Preživel je težke boje z Nemci in vlašci, ki so na konjih ustrahovali prleške aktiviste. V Logarovicah so jih presenetili Kozaki. Kozaki komandant je padel, Rado in soborci so se pa rešili. Po osvoboditvi je imel odgovorne naloge v Mariboru, na ministrstvu v Ljubljani in v Ljutomeru, kjer je bil predsednik občine. Dolga leta je bil skupščinski poslanec. Razdal se je nesebično, vsestransko in ima velike zasluge tudi za regulacijo Ščavnice, kjer ga je v območni skupnosti na seji zadela srčna kap. Ima veliko odklonevanj in v Ljutomeru so mu podelili častno občanstvo občine.

Milkin sin Smiljan je v Ljubljani končno izvedel, kje je mama zaprta. Prosil je stražarja, naj ga spusti. Tega mu seveda ni dovolil, prinesel pa ji je pozdrave in majhen zavojček z žemljico in jabolkom. Bila je presrečna, kakor da bi dobila kraljevsko kosilo.

Po dolgih treh letih so se zopet videli vsi trije živi, a oslabei.

Ciril Porekar-Humski

Zdenska vas je klonila!

Pred trinštiridesetimi leti so enote 15. in 18. divizije NOVJ izvedle eno zelo pomembnih borb na področju: Grosuplje – Zdenska vas – Velike Lašče – Ribnica – Kočevje. Sovražne postojanke, ki so bile na tem področju in se trdovratno upirale ter tudi prizadevale našim osvobodilnim enotam precej izgub, so končno po sklepu štaba VII. korpusa NOVJ dobile krepak udarec v jedro in morale kloniti posebno v eni najmočnejših in najbolj zagrizenih postojank v Zdenski vasi. Tu je imel sovražnik močne enote SS in domače izdajalce, ki so večkrat udarjali na vse strani proti Kočevju in Illovi gori, ter tudi v bližnjo in daljnjo dobrepoljsko okolico.

Napad je bil dobro načrtovan, pričel se je 27. februarja 1944, končal pa 29. februarja 1944 ob rani uri zjutraj s padcem močno utrjenega sv. Antona na gričku nad Zdensko vasjo in končno tudi s padcem same Zdenske vasi, obdane z številnimi bunkerji in žičnimi ovirami. Artilerijski divizion 15. divizije NOVJ je bil okrepljen s tremi topovi in dvema havbicama, z dobrimi uspehi je zadeval v polno, v obe sovražni postojanki: Sv. Anton in Zdenska vas. Borci I. bataljona 12. SNOUB brigade in borci 15. SNOUB, so z jurišem zavzeli sovražno postojanko Sv. Anton in Zdensko vas.

V sovražni postojanki je bilo 333 mož nemških SS enot in slovenskih domobrancev, ki jim je poveljeval nemški SS poročnik Heinig. Oborožitev, ki so jo imele sovražne enote, je bila precejšnja, zato so se zanašali na svoje močno orožje. Kljub vsemu so morali kloniti in v paničnem begu pustiti skoraj vso opremo in orožje. Izmuznili so se iz partizanskega obroča in pobegnili mimo železniške postaje Dobrepolje proti Velikim Laščam.

Po veliki zmagi, ki smo jo dosegli, smo sovražniku zaplenili veliko orožja in municije. Med drugim smo zaplenili tudi nepoškodovan tank sredi vasi, 3 kamione, 30 pušk, precej municije, opreme, sanitetnega materiala, hrane in drugo. Imeli smo sicer 7 ranjenih in 4 mrtve zaradi juriša v neugodnem položaju, saj je megla zakrivala samo cerkev Sv. Antona in Zdensko vas samo. Snega je bilo kar precej in vreme ni bilo najbolj ugodno. Z bolj usklajeno akcijo vseh enot NOV, ki so se sodelovale v tej borbi in napadale obe sovražni postojanki; bi partizanski uspeh bil še boljši in verjetno se sovražnik ne bi tako lahko izmuznil iz postojanke. Dejstvo pa je, da do osvoboditve sovražniki niso več upali obnoviti te utrjene postojanke, ki smo jo po zavzetju uničili.

Borci vseh enot, ki so sodelovale pri napadu na sovražno postojanko Sv. Anton in Zdensko vas, se vsako leto v mesecu februarju, na obletnico naše zmage, zberemo v Osnovni šoli Tone Tomšič v Dobrepolju in obujamo spomine skupno z mladimi te šole na te dogodke iz časov NOB. Ob tej priliki je tudi vsako leto spominska svečanost, združena z izbranim kulturnim programom ob Gasilskem domu v Zdenski vasi, kjer je na stavbi tega doma vzdana spominska plošča.

Lojze Šonc-Toni

Franjo Marošek

Obisk pri enem redkih preživelih ranjencev-pohodnikov Štirinajste

Pri prijatelju iz vojnih let

Šerčerjeva brigada je zavzela položaje na vzhodnem delu položaja divizije proti Stranicam na Mali gori. Tomšičeva brigada pa je desno od nje položaj skoncentrirala na Lindeški grad. Nemci so ga ves dan 15. februarja 1944 napadali in ga hoteli na vsak način zavzeti. Tomšičevci pa so ga srdito branili, saj so s tem varovali položaje celotne divizije. Ves dan so sledili krvavi juriši za jurišem in razvaline so nekajkrat menjale gospodarja. Ker se je boj razširil vse bolj tudi proti zahodu, so Tomšičevcem poslali v pomoč kmalu popoldne še 1. četo 2. bataljona Šerčerjeve brigade. Komandir Vinko in politkomisar Marjan Založnik – Marko sta urejeno vodila borce na položaje k Lindeškemu gradu. Komandir je določil Marjanu in skupini borcev položaj ob neki s snegom pokriti skali in zidu na severovzhodnem delu, komandir pa je s preostali mi borci odšel naprej proti južni strani gradu. Trenutno je vladalo na položaju delno zatišje. Verjetno so se tudi Nemci preurejali, saj poprej niso dosegli željenega cilja. Komisar Marko še ni stal dolgo ob tisti skali, ko je nanjo padla mina, izstreljena iz minometa. Razpočila se je s peklenskim pokom.

Marka je pritisk vrgel kakih osem ali deset metrov stran, da je tam nemočen obležal. Drobec granate mu je ranil desno uho, od koder mu je kri tekla po licu; a ta rana je bila neznatna. Pritisk ga je tako močno poškodoval, da je prišlo do notranje krvavitve in iz ust in nosu mu je lila kri. Izgubljal je zavest. Bledo se spominja, kako sta ga dva borca prijela, eden za noge, drug pod rame in ga ritensko vlekla s položaja v zavetje. Spominja se silno neprijetnega občutka, da se mu je plašč zavilal po hrbtu proti glavi, mu zajel polno snega, da ga je zmrznilo po životu. Nato je izgubil zavest in za dolgo zaspal. Izgubil je mnogo krvi.

Borci so ga položili na nosila in ga tako pripravili za pohod v negotovost. Nosili so ga s seboj in bolničarke so skrbele zanj.

Pritisk te eksplozije je Marjanu močno prizadel živce na desni strani lica. To je še danes videti. Ko nagrbanci čelo, naguba samo levo stran. Desna ne reagira.

Brigade 14. divizije so se to popoldne pripravljale, da se v noči od 15. na 16. februar prebijejo z Lindeka preko Hudinje na Paški Kozjak. Preboj so izvršili pri Senegačnikovem mlinu dober kilometer nad Socko. Politkomisar Marko je bil v globoki nezavesti, v komi. Njegovi soborci so ga nosili, kar je predstavljalo za vse nepopisno trpljenje, da si kaj takega danes težko predstavljamo. Poleg meter visokega snega je nanje pritiskal še hud mraz. In nezavesten je bil Marko ves čas pohoda 17. in 18. februarja preko Paškega Kozjaka proti Doliču. Divizija se je namreč v noči 18. februarja poskušala prebiti pri Zgornjem Doliču na Pohorje. Vse ranjence je nosila s seboj. In ko so se bataljoni pripravljali na preboj zapore pri Sv. Marjeti, so ranjenci ležali na nosilih kakšen streljaj od nemške zapore v bližini Lopana v kolovozu Hrastnikovega hriba. Zdravniki in bolničarji so jih tam še zadnjič pregledovali in ugotavljali, kdo bi še lahko hodil, sem sam pognal čez cesto, ko bo zopet premagana, koga pa bo še treba nositi. Prišli so tudi do komisarja Marka. Megleno je od daleč slišal komentar tiste večerne vizite: »Ta pa itak ne bo dolgo«, kar se mu je nekako smešno zdelo. Počasi se je prebujal iz dolgega sna.

Kot je znano, se tu diviziji ni posrečilo izveliči se na Pohorje. Prebili so se le štirje bataljoni, ki so bili odslej na pohodu odrezani od divizije, kajti njena glavnina z ranjenci se je zjutraj vračala proti Basališču na strmine Paškega Kozjaka. S seboj nazaj je nosila vse ranjence, tudi Marka. Med tem časom pa so vrhove Basališča že zasedli Nemci in nezaščiteno kolono izmučenih in sestranih borcev napadli na najbolj neugodnem mestu. Nosačem so pohajale zadnje moči, a ranjencev niso pustili. Marko se tega dogodka takole spominja: Ob tistem silovitem napadu Nemcev se je ob koloni ranjencev znašel osedlan konj. Bil je brez gospodarja. Nosači so Marka vprašali, ali bi se mogel obdržati na njem, če bi ga posadili nanj. Pritrdil jim je. Kako so ga spravili na konja, se ne spominja. Ve pa, da se je z vsemi svojimi močmi držal, en borec je konja vodil spredaj za uzdo, drugi pa ga je od

Spomenik padlim NOV na Dobrni. Svečanost ob krajevnem prazniku 16. februarju, posvečen dnevu, ko je na področje Dobrne prišla 14. divizija.

zadaj priganjal. Krogle pa so neusmiljeno žvižgale okrog njih.

Tako je Marko na konju prijahal na vrh Basališča, od koder so borci na juriš, z bojem prsa ob prsa, pregnali Nemce. Divizija se je ta dan skupaj z ranjenci utaborila kar sredi zasneženega gozda. Tu Marku obudi spomin na strašanski in pekoči mraz, ki je neusmiljeno pritiskal na vse, posebno pa ga je čutil on, ki je izgubil veliko krvi. Ta bi ga sedaj grela, ko bi se pretakala po žilah. Pogreti ali stisniti v zavetje se nihče ni imel kje, kajti daleč naokoli ni bilo nobene kmetije. Bili pa so tudi lačni, kaj lačni, bili so sestradi. Tudi kuriti niso smeli, da se ne bi izdali, kajti Nemci so že bili vsepovsod po vrhovih na preži.

Tu je vodstvo pohoda divizije sprejelo verjetno najtežjo odločitev, da spodaj pri kmetih pustijo in poskrijejo težke ranjence, ozeble in bolne, ki sami niso mogli več hoditi. Zavedali so se, da jih puščajo negotovi usodi. To so spoznali že prejšnje dni, zato so jih vzeli s seboj, ko so šli na preboj k Sv. Marjeti. Pretresljivo je bilo posiljevanje ranjencev in bolnih od svojih bojnih tovarišev. Ločitev je bila bolj boleča od bolečin, ki so jim jih povzročale rane. Borci so ranjencem obljubljali, da bodo kmalu prišli po nje, za kar so jih ranjenci vroče prosili.

Zbrali so kmetije in raznosili ranjence. Še predno pa so jih dali v varstvo, so kmetom politični delavci zabičali, da morajo ranjence obvarovati pred Nemci. Zdravniki in bolničarji pa so domačine poučili, kako je

ranjencem ta čas oskrbovati rane in jim v ta namen dali tudi kakšno najnujnejšo zdravilo.

Politkomisarja čete Marjana Založnika-Marka in še mladega fanta, spremljevalca komandanta Šerčerjeve brigade Miča Došenoviča, kurirja tovariša Branka Raosa, ki se je ponesrečil in poškodoval nogo na Lindeku pod Stenico, so odnesli h kmetu Vrhovniku. Kmetija stoji na samem pod gozdom, nad katerim so Maršnjaki, desno Pappeži in spodaj Okrožniki. Odločili so se za skrivališče v hlevu v kupu gnoja, ki so ga Mešnovi čez zimo, da jim ni bilo treba odpirati vrat in hladiti hleva, pobirali izpod živine ter odlagali kar tja ob zid, zraven svinjaka. V ogradi tega svinjaka je ravno tedaj imela svinja mladiče. Odkidali so gnoj, da so napravili dovolj veliko jamo za dva ranjenca. Na dnu v jamo so dali nekaj slame, čez njo položili oddejo in nanjo položili ranjenca. Branko je ležal ob zidu, Marko pa ob žlebu, po katerem se je otekala gnojica. Verjetno so se za skrivališče v gnoju odločili prav zato, ker nobeden od ranjencev ni imel odprte rane. Branko je imel nogo imobilizirano in povito v navadno desko. Ulegla sta se tako, da sta imela glave ob deskah svinjaka. Pokrili so ju s šotorskim krilom, nanj natrosili stelje in ju na to zakidali z gnojem vse do vratu. Glavi pa so jima zopet pokrili s steljo, s suhim listjem, da se ni ločilo od gnoja. Tako sta čakala v negotovosti.

(se bo nadaljevalo)

V jeseniško-zgornjesavskem bazenu

Ivan Kozelj, letnik 1911 iz Radomelj, **Lovro Jerman**, letnik 1906 iz Radomelj, **Vinko Žibert**, letnik 1931 iz Radomelj, **Albin Kosak**, letnik 1910 iz Nožic, **Katarina Humar**, rojena 1904. leta iz Nožic, **Zlatko Repnik**, letnik 1922 iz Homca, **Jože Šraj**, letnik 1921 iz Homca, **Stane Tomšič**, letnik 1920 iz Rova, **Alojzij Capuder**, letnik 1929 iz Preserij in **Peter Rojc**, letnik 1918 s Hudega.

Silvo Grgič-Šimen

Druga noč napada na zafarsko trdnjavo

(nadaljevanje)

Drugi dan napada v nedeljo 25. julija 1943, je bilo zgodaj zjutraj še sveže, vendar je postajalo iz ure v uro bolj vroče, pa ne samo zaradi sence. Lahi so nas iz Zafare obstreljevali z minami in rafali, pridružili pa so se jim še njihovi topničarji iz več kot 10 kilometrov oddaljenega Trebnjega. Na srečo so njihove granate letele prek Krke.

Počasi je mineval dan in sledila mu je druga noč napada.

Zopet lezemo od kolikor toliko varnih zaklonov, ko so nam jih čez dan nudile hiše in gospodarska poslopja v Zgornji Zafari proti obzidju okoli župnišča, bunkerjem in žičnim oviram pred njimi.

Naš ponovni napad ni uspešen: prehud je ogenj sovražne obrambe. Italijani in belčki se verjetno zavedajo, da je samo od srčnosti njihovega obrambnega ognja odvisno, ali nas bodo odbili. Nebo je kar naprej razsvetljeno s številnimi raketa, ki jih izstreljujejo Lahi in belogardisti. Položaji, ki smo jih zasedli, so sedaj razsvetljeni kot sredi belega dne.

Zopet se umikamo za hiše in gospodarska poslopja v Zgornji Zafari. Izvemo, da tudi Gubci niso dosegli popolnega uspeha.

Čez dan se pripravljamo, da bomo ponoči v tretje ponovili napad na Zafaro. Zelo smo lačni. Kuharjem se še ni posrečilo pripraviti obroka, verjetno bo to šele pred napadom. Nekaj malega so nam pripravili domači.

To nedeljo si bomo vsi zapomnili. Fantje iz bataljona pravijo, da bo žetev danes ali jutri po vsej Dolenjski že končana in se bo začela mlačev. Ko bi le bilo več mlačev. Doma so samo mlečnozobci in starci. Mislimo si, ali bo po taki mlačvi kaj kruha in močnika tudi za nas. No, za nas je zdaj

najpomembnejša tista »mlačev«, ki smo jo začeli včeraj, tu na Zafari, zoper belogardistično in fašistično golaznijo.

Ranjeni kurir Hinko pripoveduje

Strašno počasi, tako se nam je dozdevalo, se je ta nedelja nagibala h koncu. Šele kasno popoldne zvem, da je ranjen tudi Hinko Bajuk-Hinko, ki je bataljonski kurir našega I. bataljona. S Hinkom sva skupaj v istem vozu in četi že od prvih dni decembra 1942, ko je po zdravljenju rane, ki jo je skupil še v Tomšičevi, prišel v naš I. bataljon Cankarjeve.

Bil je med prvimi Belokranjci, ki so prišli v našo četo, saj so večinoma sicer bili v 3. bataljonu. Od tedaj deliva vse dobre in slabe strani partizanskega življenja, zlasti tiste druge, ki jih je znatno več. Zelo pogosto sva namreč skupaj določena za bojno ali izvidniško patruljo, za izločene stražarske trojke, lupljenje krompirja, nošenje kotličev ali intendantovih vreč s hrano na pohodih in za zelo redke trenutke počitka.

Tedaj se je Hinko rad, tako se ga spominjam, kot da bi bilo danes, name razjezil in ves jezen zavpil v svojem lepem belokranjskem narečju: »Šimen, ak'si ne boš trebil vaške, te bom vile hitil u dragu!«

V začetku sem ga samo začuden ogledoval in se nato nasmel. Kmalu pa sem spoznal, da misli čisto zares in sem ga po njegovih »strokovnih« navodilih in ob praktičnem čiščenju njegove obleke in perila od nadležnega mrčesa, ga je sam izvajal, poskušal posnemati in metati uši v ogenj skupaj z gnidami. Podobno so se »razuševali« tudi drugi. Ko je bil v zimi 1942 na 1943 in spomladi 1943 mraz, smo se tedaj bolj stiskali okoli ognjev. Zato so bili naši vojaški plašči

(kolikor smo jih imeli) in tudi hlače v višini kolen rjavo osmojeni ali do črnega ožgani. Ti osmojeni sledovi so bili tudi pri nas, partizanih, eden neuradnih razpoznavnih znakov četnih borcev v brigadah. Prav tako so bili znak krvaveče dlesni, žulji na nogah in opekline od vročih kovinskih menaž na rokah. Tudi po teh zunanjih znakih smo se razlikovali od večine štabovcev in terenskih aktivistov.

Tako sem razmišljal čepeč pri odprtih kletnih vratih, obrnjenih od zafarske postojanke v eni od hiš Gornje Zafare.

V resnici mi je Hinko večkrat pripovedoval, kako je bil ranjen in kaj se je potem dogajalo z njim. Prvič mi je pripovedoval nekaj pred kapitulacijo Italije, ko se je iz bolnice vrnil v bataljon, kasneje pa tudi razne podrobnosti. Vendar sem šele v letošnjem avgustu zabeležil o tem nekaj več.

Tako mi je povedal Hinko Bajuk-Hinko, ob napadu na Žužemberk julija 1943, kurir 1. bataljona Cankarjeve.

»Bataljonski poveljnik Dule me je poslal do Edota Miheva-Doreta. Povedati bi mu moral, da je luknja v žičnih ovirah pred bunkerjem na Zafari že napravljena. To mi ni bilo prvič to noč, da sem odhajal od Duleta do čet in nazaj.

Ko sem se vračal od bližine te odprtine v žični oviri proti križišču v zaseku Dolnja Zafara, kjer so bili v eni od hiš naši minerci, sem šel po cesti pod bregom. Ponekod sem se moral vleči po vseh starih in plaziti po trebuhu, da me ne bi zadeli iz Zafare, saj so zlasti iz zvonikov kar naprej obstreljevali posamezne odseke.

Vendar od minomentskih izstrelkov ni pravega kritja. Zaminska drobca sta me zadela: eden v zgornji desni del hrbta in drugi v desno roko. Na srečo sem bil še toliko pri močeh, da

sem kljub izgubi krvi še lahko hodil. Skoraj privlekel sem se do hiše, v kateri me je našel bataljonski komisar Janez Viptnik. Vprašal me je, kako je z menoj. Kmalu je sam spoznal, da me pošilja Dule. Kako naj tak še hodim in povem Doretu, da so žične ovire na dveh mestih odprte in da naj takoj pride tja z minerci? Janez me je pomiril in poslal v bataljonsko previjalnice, ki je bilo le malo stran v hiši pod cesto. V tej hiši je kmalu nato le malo manjkalo, da je nisem skupil še enkrat – usodno.

Iz Trebnjega so s topovi obstreljevali naše položaje, da bi tudi na ta način poskušali razbremeniti obkoljeno žužemberško posadko. Ena topovskih granat je padla tako blizu, da se je sesulo vse steklo iz okenskih okvirjev dobesedno v drobce in stekleni prah. Srečo sem imel, da sem imel kapo na glavi, saj me je ta obvarovala novih raz, ki bi jih dobil od steklenih drobcev.

Na Mačkin hribu v bližini Žužemberka se je zbral transport ranjencev Cankarjeve in Gubčeve brigade. Od tod so nas odpeljali v Stavčo vas na drugo, to je desno obalo Krke, kjer je bila divizijska ambulanta. Tukaj so me, kakor tudi ostale, šele bolj temeljito obvezali in pripravili za transport do ene od roških partizanskih bolnišnic.

V Stavči vasi nas je bila polna hiša ranjencev. Nisem se ravno dobro počutil, najbrž sem bil polzavesten in sem le od časa do časa prihajal k sebi.

Strašno sem bil žejan, kar je razumljivo iz dveh razlogov: izgubil sem dosti krvi, obenem pa je tudi ta dan (kot sicer vse dni bojev okoli Žužemberka) vladala prava julijska vročina. Nekako sem se spravil pokonci in odtaval na dvorišče. Tukaj sem se približal vodnjaku, h kapnici, da bi se iz čebra napil vode. Pri tem se nisem menil na ostru opozorila stražarja, ki je bil postavljen ob vodnjaku. Šele ko je le-ta repetiral puško in jo naperil vame, sem se zavedal, da je pač dobil po-

velje, da nobenemu ranjencu ni smel dovoliti, da bi pil vodo, ker je to prepeval zdravnik. Iz Stavče vasi proti Rogu smo se nad Jamo peljali po cesti do Lašče, kjer smo počivali. Bila je cela kolona voz, prav gotovo jih je bilo več kot dvajset. Z menoj na vozu se je vozil zelo težki ranjenec, bil je ranjen v želodec.

Bil je zelo slab, ker je njegovo stanje povezano s tistim, kar bom šele povedal.

Šimen, ti se spominjaš, da v bataljonu nisem veljal za prijatelja alkohola. Tu pa se mi je zgodilo nekaj, kar je s tem v nasprotju. K našemu vozu je, ko smo v vasi Lašče počivali, pristopila kmetica, verjetno gospodinja hiše, pred katero smo se ustavili. S skrbjo na obrazu naju je oba ranjenca na vozu vprašala: »Fanta, sta lačna ali žejna?« Na to vprašanje je moj ubogi sosed le nekaj nerazložnega zamrmral, sam pa sem jo poprosil, da mi prinese kaj za piti, ker sem zelo žejan. Ženica je takoj prinesla polno lončeno posodo, v kateri je bilo približno tri decilitra domačega vina. Tista šmarnica, ki sem jo tedaj popil naenkrat sam, saj je tovariš odklonil oziroma le nekaj zavjaval na moje ponujanje pijače, se mi je zdela najboljša pijača, ki sem jo do tedaj sploh popil. Takoj zatem mi je ženica prinesla pijačo še enkrat in odšla v hišo. Kmalu zatem se je pojavil možki, ki je bil verjetno hišni gospodar. Tudi on naju je po lepi kmečki navadi pobral, ali sva kaj žejna ali lačna. Ni bilo treba nič odgovoriti, takoj nama je prinesla še enkrat, ko je videl, kako sem popil njegovo vino tudi to pot z velikim užitkom, je zopet ponovil.

Vsa ta pijača me je tako okrepila, da sem na tistih slabih roških poteh, po katerih smo se vozili, lahko kar korakal za vozom in se le podpiral z levo roko, saj sem desno stran z roko vred imel vso v povojih. Kmalu potem sem bil operiran. Operacijo je opravil dr. Ivan Pintarič in to je opravil kot vidiš, res dobro.

Čez dobre štiri tedne se je nas, kakšnih 15 okrevancev, zbralo za vrnitev v enote. Večinoma smo bili Cankarjevci. Med njimi pa sva imela le dva puške: poleg mene jo je imel le še Ferči-Zdravko Firm, ki je bil tedaj komandir čete v našem bataljonu. On je bil določen za vodjo naše skupine. Od Jurčetovega bataljona, ki je kasneje postal okostje Levstikovke brigade, smo se po raznih peripetijah vendar prebili nazaj do naše Cankarjeve brigade.

Sedaj pa bi rad povedal še nekaj o italijanskih težkih minometih na Zafari. Takoj po italijanski kapitulaciji sem imel priložnost, da sem si na Zafari od blizu ogledal italijanske minometne ognjene položaje, ki so bili globoko vkopani in tako nedosegljivi za neposredno topniško ali eventualno mitralješko obstreljevanje. Sicer pa so bili dodatno nedosegljivi, ker so bili izza zafarske cerkve in so po naših položajih streljali prek cerkvene ladje. Vsi ognjeni položaji za težke minomete so bili pripravljeni za nočno streljanje. Za vse smeri so imeli točno izmerjena in napisana odstopanja od osnovne smeri; podobno so imeli ugotovljene tudi razdalje do nekaterih najpomembnejših točk. Zato ni bil prav velik problem hitro prenašati minometni ogenj iz enega na drugi cilj – ki so jih na našo, tudi mojo žalost, dokaj točno zadevali.

Hinko je svoje spomine sklenil takole: »Mi Cankarjevi minometalci, smo bili prepričani, da lahko dosežemo in celo presežemo tako slavljeno mojstrovstvo italijanskih minometalcev.«

Menim, da so naši minometalci iz Cankarjeve dejansko to tudi dosegli in presegli točnost streljanja italijanskih. O tem bom predvidoma pisal v zapisu o napadu na nemško-ustaški postojanki Bosiljevo junija 1944 na Hrvaškem.

(se bo nadaljevalo)

Jože Česnik

V vasi Zagorje pri Pivki smo se decembra lani poslovili od prijatelja in tovariša Jožeta Česnika. Nenadoma smo zgubili veterana revolucije, rezervnega kapetana, člana sveta občine Postojna in aktivnega družbenopolitičnega delavca, nosilca partizanske spomenice 1941 in mnogih drugih številnih vojaških in državnih odlikovanj in priznanj. Revščina, socialne in narodnostne krivice so že v mladosti vzbudile, da se je že pred drugo svetovno vojno pridružil naprednim vrstnikom, nato pa se je vključil v organizacijo TIGR, v kateri je deloval vse do 1941. leta. Nato je med prvimi postal aktivist OF, ki je deloval v ilegali vse do vstopa v NOV. Po kapitulaciji Italije je bil po nalogu okrožnega odbora OF določen za delo na terenu v gospodarski komisiji, poleg tega pa je opravljal tudi druge

odgovorne vojaške in politične naloge v okrožju. Po demobilizaciji decembra 1945 se je kot prekaljen revolucionar in izkušen bорец vključil v obnovo domovine. Leta 1947 je bil med ustanovitelji Gozdnega gospodarstva na Notranjskem in prevzel funkcijo gradbenega referenta. To delo je opravljal vse do upokojitve. Lahko rečemo, da je bil vsa po vojna leta vsestranska gonilna sila tako v krajevni skupnosti kot tudi v številnih organizacijah in društvih.

Jože Hren

Konec decembra lani smo se na pokopališču v Hrovači pri Ribnici poslovili od Jožeta Hrena, rojenega 1916. leta v Podgorici v Dobropolju. Mladost je preživel v rojstnem kraju, ko so ga 1942. leta Italijani aretirali in internirali v Padovo, kjer je bil do 1943. Po vojni se je zaposlil pri lesni industriji v Ribnici. Bil je član raznih organizacij.

Lojze Kolar-Mirko

Na pokopališču v Slovenskih Konjicah smo se lanskega novembra poslovili od Lojzeta Kolarja, rojenega 1913. leta v Gabrovljah. Pred drugo svetovno vojno se je ukvarjal s kmečkim delom na posestvu svojega očeta. Ob napadu sovražnika v našo deželo je bil vodja baterijskega oddelka v bližini Maribora. Po padcu 1. pohorskega bataljona je poiskal zvezo s prvimi partizanskimi aktivisti. Ko so se ustanovili okrožni odbori, je postal član slovenskobistriškega in konjskega okrožja in opravljal dolžnost načelnika gospodarske komisije, kasneje je bil načelnik za oskrbo in trgovino okraja Slovenske Konjice. Vseskozi je bil aktiven član okrajnega komiteja KPS, pozneje občinskega komiteja ZKS in večkratni odbornik okraja in občine. Leta 1948 je postal upravnik kmetijske obdelovalne zadruge in kmetijske zadruge v Slo-

venskih Konjicah. Od 1954. leta pa do svoje smrti je kmetoval na svojem posestvu in se predvsem posvečal sadjarstvu in vinogradništvu. Za svoje aktivno družbenopolitično delo je prejel več priznanj in pet državnih odlikovanj.

Janez Pahulje

Na pokopališču v Prigorici smo se zadnje dni decembra lani poslovili od Janeza Pahulje. Rodil se je 1903. leta v Prigorici, nazadnje pa je stanoval v Dolenji vasi. Izšolal se je za zidarskega delovodjo in že pred vojno je mnogim občanom zgradil stanovanjske hiše s svojo delovno skupino. Vsa družina Pahulje je bila povezana z OF, zato so tudi njega konfinirali v Lašče in nato v Ljubljano, kjer je bil do osvoboditve. Po vojni je organiziral zidarske skupine, bil je tudi direktor gradbenega podjetja Zidar v Kočevju ter okrajni in občinski inšpektor za gradbeništvo.

Ana Matevžič

V Viševku smo se lani poslovili od nekdanje mladinke in skojevke-aktivistke Ane Matevžič. Rodila se je pred šestimi desetletji v Vrhniki v Loški dolini. Med prvimi se je jeseni 1941. leta priključila NOB in kot mladinska organizirano delovala. Maja 1942. je bila sprejeta v SKOJ. Bila je dobra obveščevalka. Po vojni je pomagala predvsem vdovam padlih partizanov in osirotelim otrokom.

Jože Hrovat-Maks

Na starega leta dan smo se Vitanju poslovili od Žicmanovega Pepeka-Jožeta Horvata. Od Vitanjčanov je Maks med prvimi odšel v partizane. Rojen je bil v Spodnjem Doliču pri Vitanjah. Po odsluženju vojaškega roka se je izučil za tesarja. Nemci so mu preko Arbeitsamta določili delo. Ker mu ni bilo všeč, ga je pustil. To pa je razjezilo takratnega vitanjskega župana. Poslal ga je na tečaj za policiste v Radmirje v Zgornjo

Savinjsko dolino. Tu je Jože sredi avgusta 1943. navezal stike z NOG, osebno s komandirjem »Kokrškega odreda«. Zaradi tega sodelovanja je bila septembra 1943. likvidirana nemška postojanka v Radmirju. Prav takrat pa je od tam odhajala skupina partizanov na Pohorje. Pepek se jim je priključil in tako prispeval v drugi Pohorski bataljon. V njem je sodeloval v vseh akcijah od začetka 1944. tudi pri znani likvidaciji žandarmerijske postaje v Zrečah. Februarja istega leta je bil dodeljen postaji TV 33-S na Stranichah. Od septembra 1944 pa do konca vojne je bil komandir na postaji TV-7 S na Tolstem vrhu nad Špitaličem. Prejel je več odlikovanj, med njimi tudi red za slug za narod s srebrno zvezdo.

Herman Hvala

Po dolgotrajni bolezni je umrl borec 4. prekomorske brigade Herman Hvala. Od njega smo se poslovili na volčanskem pokopališču. Skromnega in dobrega tovariša bomo ohranili v lepe spominu.

Partizanski pevski zbor Ljubljana

Kritično o minulem delu, z dobrimi mislimi za naprej

Prejšnji teden, 23. februarja, je imel Partizanski pevski zbor iz Ljubljane letno konferenco, na kateri so razpravljali in ocenili delo minulega leta. Razprava, ki je sledila po poročilih; organizacijskem, umetniškem in finančnem, je bila enotna v oceni, da je zbor umetniško napredoval. Uspeh in napredek je tudi osvojitve srebrne plakete na tekmovanju moških pevskih zborov Slovenije v Mariboru. Uspešno so izvedli več drugih koncertov in nastopov, bilo jih je 29, z zaključnim v Cankarjevem domu v okviru Festivala revolucija in glasba.

Minulo obdobje je zbor pestil velik osip, skoraj 20 odstotno se je zmanjšalo število nastopajočih. Ugotovili so, da je pri tako številčnem članstvu skoraj nujen pojav. Med temi so pevci, ki so prenehali z aktivnostjo v zboru zaradi bolezni, nekaj zaradi premestitev, nekaj pa tudi zaradi vse večjih naporov in zahtev študija in uresničevanja umetniškega programa. V zboru je trenutno 56 aktivnih glasov. Po obsegu je najbolj kritična skupina drugih basov, ki se mora številčno povečati, da bi v skupni se-

stavi z ostalimi glasovnimi skupinami prepričljiveje zaokrožila harmonijo celotnega ansambla.

V razpravi o tem problemu so menili, da je v Ljubljani veliko pevcev, ki bi vrste PPZ lahko obogatili. Vsi pevci želijo, da bi se jim vsi tisti, ki imajo veselje in po-

goje do petja v moškem pevskem zboru pridružili in da bi predvideni kratko in daljnoročni program študija in nastopov izvedli tako, kakor si ga je zamislilo umetniško vodstvo. Dosedanji načrtovani nastopi niso bili v celoti izpopolnjeni. Gostovanje zbora v LR Makedoniji še vedno ni opravljeno. Neures-

ničena so ostala srečanja s pobratimskimi zbori v Celovcu in Trstu in še nekateri po ožji domovini. Ugotovili so, da je največji krivec premajhna vsota denarja, prevoznih in drugi stroški gostiteljev, in izvajalcev – pevcev.

V zaključku razprave je izzvenelo, da se zboru morajo zagotoviti materialna in finančna sredstva za normalno delo in izvedbo načrtovanih nastopov.

Komaj eno leto je minilo od izvolitve predsednika zbora Tončka Turnherja. Delovno mesto in službena dolžnost sta mu kmalu po izvolitvi onemogočila njegovo normalno delovanje v zboru. Službene zahteve v organih federacije so ga bolj vezale na Beograd. Odsotnost iz Ljubljane je postala vsakdanost. Zavedajoč se odgovornosti je zaprosil za razrešitev. Članstvo je njegovi proš-

nji ugodilo, se mu za delo zahvalilo in ga še naprej obdržalo v svojih vrstah, kot častnega člana.

Z odhodom tovariša Tončka je prekinjena zveza predsednikovanja Partizanskega pevskemu zboru iz partizanske generacije. Za novega predsednika je bil predlagan in izvoljen znan politični in gospodarski delavec tovariš Zdravko Krvina.

Jože Jenič

Novo pri založbi Borec

Franček Bohanec – troje daljših novel (ljubezenski triptih) s skupnim naslovom Ilovica

Znani literarni publicist se je po več kot tridesetletnem premoru znova vrnil k lep slovniku pisanju.

Na zavihku nam knjigo predstavi Rado Bordon. O Bohančevih junakih pravi, da so »četudi tu in tam odeti v plašč lepote, dokaj zveste podobe nas samih«. Odlike tega pisanja so – povzemamo – berljivost pripovedi, prefinjen humor, privlačne in sveže tematske sestavine.

Valentin Tratnik – Danes jaz, jutri ti

Druga knjiga pričevanj o začetkih narodnoosvobodilnega boja na Primorskem.

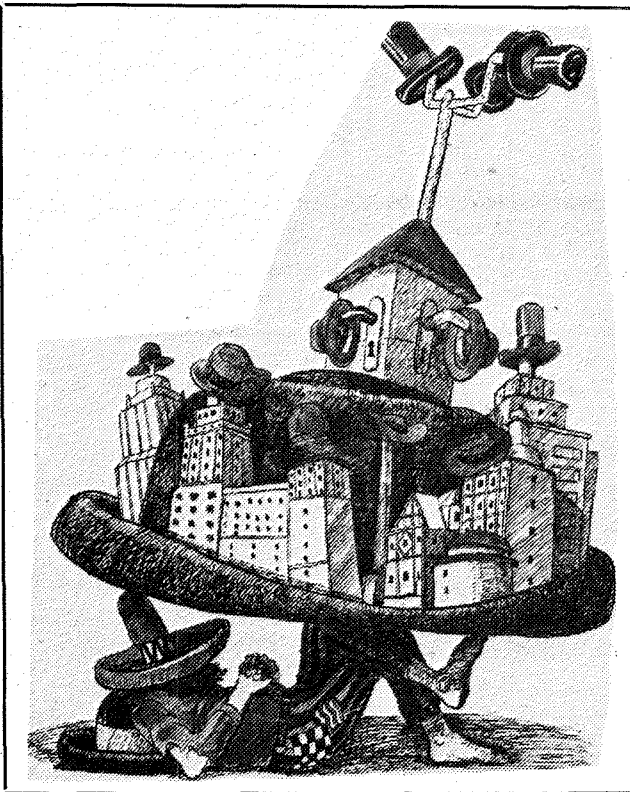
Na zavihku preberemo: »Druga knjiga nadaljuje opis partizanske poti in usode morda malce romansirane (ne čisto avtobiografskega) Rajka Hribarja... Razvoj, ki ga kot mlad kurir, borec in sploh do kraja predan in požrtvovalen mladenič doživlja v zadnjih vojnih letih ter po osvoboditvi, je po silovitosti

vtisov, odkritosrčnosti zapazanj ter stopnji človeške prizadetosti kratkoma osupljiv.«

Borec 2/3

Revija objavlja na uvodnem mestu esej Emila Cesarja O Klinarjevem Mrtvem bataljonu – prvi pesniški zbirki, nastali med NOB na Koroškem, nato, v ponazoritev povedanih štirinajst Klinarjevih pesmi, pa – v rubriki Prispevek k zgodovini narodnoosvobodilnega boja – zanimivo poročilo, ki ga je o delovanju jugoslovanskih partizanov »na ozemlju Velikega Reicha« v letu 1944 spomladi oziroma poleti napisal britanski major McNeff po svojem trimesečnem bivanju na območju IV. partizanske cone. Poročilo je opremljeno s kratkim uvodom izpod peresa dr. Bibra ter z izčrpnimi spremnimi opombami izpod peresa dr. Ferencja.

Spominska pričevanja – zelo živa, z literarno erudicijo – je tokrat z naslovom Moja partizansčina prispevala slikarka Alenka Grlovič. Kar za nekaj avtorskih pol zanimivega branja.

Kurirček 7 – marec

Lepa prisrčna številka, z dobrimi verzmi, z živahnimi pisanimi ilustracijami, z duhovitimi in igrivimi domisljicami. Naj nam njenega duha predstavi uvodna pesmica Ferija Lainščka o tem, kje prebivajo klobuki: V tisti ulici, / kjer imajo hiše

čarobne klobuke. / Zato pa nimajo ne oken ne vrat, / ampak le kljuge.

V tisti ulici / navadni ljudje vidimo klobuke, / obešene na kljuge – / in pod njimi predstavi uvodna pesmica

Risbo k pesmici se je domislil Milan Erič.

V. K.

Knjižna recenzija

Isaac Singer: Rodovina Muškat

Gre za knjigo, ki je leta 1981 dobila Nobelovo nagrado za književnost. Knjiga govori o izumrli civilizaciji vzhodnoevropskih Judov. Že od začetka 20. stoletja so bili ti Judje bogata, včasih pa tudi ubožna in pisana družba, polna slovitih mož. V tej družbi je bila tudi Rodovina Muškat in njeno varšavsko potomstvo, ki je opisano do konca prve svetovne vojne. Kritiki so že govorili o tej Singerjevi knjigi kot o sijajni, bujni, velikanski kroniki v obliki romana. Pridružujemo se jim tudi mi. Še posebej moramo pohvaliti slovenski prevod Bogdana Gradišnika.

V tej knjigi se v valovih vrstijo dogodki iz življenja, ki niti samo ne ve več, kod in kam, iz življenja, ki je brez obzorja viharjev in ljubezni.

Na začetku knjige so v skicah narisani rodovniki družin Muškat, Bannet in Rezman. Veliko je imen staršev, sester in

bratov, otrok, vnukov itd. Opisano je tudi bogastvo nekaterih družin. Tudi zato so Nemci tako napadali Jude, saj so jim v drugi svetovni vojni še mrtvim pulili iz ust zlate zobe. Knjiga je tudi polna raznih ljubezenskih doživetij, dobrih in skaljenih ljubezni, pa mladih ljudi, o katerih patriarhalno odločajo starši. Dvogovori so živi in neizumetničeni. Singer opisuje Varšavo, v kateri se drena vse mogoče, dalje opisuje galicijsko fronto v prvi svetovni vojni; nemške, avstrijske in ruske vojake vzdolž vse ruske, avstrijske in nemške bojne črte in tudi narodnostna nasprotja, ki so znana predvsem iz časov poljskega Polsudskega. Ta je strupeno sovražil boljševike pa tudi Jude. Glavnega junaka v tej knjigi skoraj ni; delujejo razni ljudje in značaji, zdaj lahkoverni ljudje, pa spet osebe hude krvi, držijo pa trdno vsi skupaj, ker po svetu razkropljenih Judov drugače ne bi bilo. Ti možje in žene, strici in tete, spreobrnjeni v krščanstvo, vnuki, dedje in izseljenci v Ameriko so ljudje dejanja in kljub razlikam v mišljenju ljudje v smislu zgoraj povedanega: držati skupaj! Seveda pa opisuje roman tudi Jude kot večno romajoče in nemirno ljudstvo, ki govori mešanico jidiša, nemščine,

poljščine, angleščine in ruščine (seveda v slovenskem prevodu).

Zadnji stavek te knjige se glasi: »Mesija je smrt. To je vsa resnica.« Res je bil judovski Mesija smrt. Smrt... šestih milijonov Judov v drugi svetovni vojni. Največ so jih bili nacisti ubili in požgali v peklu Auschwitza.

Za konec pa še tole, čeprav ne sodi v okvir te knjige, bi pa sodilo, če bi se nadaljevala zgodba rodovine Muškat do druge svetovne vojne. Človeku, ki sam ni doživljal pošastnosti nacističnih koncentracijskih taborišč, se zdijo vsi ti dogodki le blodne sanje. Mislim na dobrodušne ljudi. Nemškim esesovcem pa se ta resničnost zdi laž! Nekoč sem v nekem nemškem lističu za nacistične veterane z naslovom Soldatenzeitung (Vojaški časopis) prebral debelo tiskani naslov na prvi strani: »Auschwitz ni bilo, vse to si je izmislila boljševiška in jenkijevska propaganda... Resnično: podpišem.

Lojze Krakar

Na oni strani Soče in Nadiže

Kratek pogovor z avtorjem knjige Na zahodnih mejah

Tovariš Črnugelj, kako je nanese, da ste se lotili pisanja te obsežne knjige? Vemo, da je za monografije posameznih enot NOV in POS ter o delovanju OF vse težje pritegniti nove avtorje iz vrst borcev, ki bi bili pripravljeni žrtvovati veliko časa za zbiranje gradiva, za urejanje zbranega in nato – za pisanje. Vam je delo gladko teklo?

Sebi te naloge v začetku sploh nisem postavil. Menil sem, da je to delo profesionalnega zgodovinarja. Ko pa smo v odborih Briško-beneškega odreda pa v odboru tretje-Soške (Beneške) brigade videli, da leta tečejo in, da do monografije nikakor ne pride, je nastajalo med borci vse večje nezadovoljstvo. Tudi tovariši v Beneški Sloveniji so menili, da bi prikaz prave podobe njihovih krajev in ljudi v času NOB pomagal k njihovim današnjim prizadevanjem za slovenske pravice...

Takorekoč določili so me... torej sem prevzel obveznost in se lotil dela. Začel sem z obdobjem po kapitulaciji Italije in končal s 15. majem 1945.

V začetnem konceptu je kazalo, da bosta nastali dve knjigi, ob neposrednem delu pa se je izkazalo, da tako ne bo šlo in da je gradiva za tri polne knjige. Tako je poleg mene sprejel nalogo za še eno knjigo Franjo Bavec-Branko. Tako bo tudi druga knjiga še moja naloga, tretja pa Brankova.

Vam je pisanje delalo težave

ker sem že prej precej pisal s področja vojaških strokovnih vprašanj za potrebe JLA, ji delo za knjigo v bistvu ni delalo posebnih preglavic. Poleg tega sem že prej zbiral gradivo o NOB v teh krajih, kjer sem se tudi sam bojeval. Z domačini sem ostajal v stikih tudi ves povojni čas; zgodovinarjem sem dal na voljo tudi nekaj svojih rokopisov:

o bitki za Belvedere, o partizanskem pohodu v Rezijo, o bojih na Plazeh pri Breginju... Nenazadnje so moja čustvene vezi povezane s temi kraji, saj imam tam še danes številne prijatelje, tudi iz mlajših generacij. Vsako leto se vračam tja.

Knjigo, ki sem jo napisal, so doslej predstavili v Ljubljani, Kopru, v Tolminu in v Gorici. Pri teh predstavitvah pa me je še posebno veselilo, da se je med številnimi zbranimi ljudmi znašlo veliko mladih in tudi prosvetnih delavcev, ki so menili, da jim bo knjiga dobrodošel učni pripomoček.

Prišli so tudi tovariši iz ANPI-VZ in Beneški Slovenci, ki so menili, da je izšla knjiga ravno ob pravem času, ko se v Benečiji Slovenci borijo za priznanje manjšinskih pravic. S to knjigo želimo pokazati navsezadnje tudi to, kaj je prispeval v boju proti fašizmu beneški in rezijanski človek. B. Ž. J

Klic daljnih svetov

(ali, kako so Slovenci merili korake v širni svet)

Zmago Šmitek, letošnji Kajuhovo nagrado ste prejeli za svojo knjigo Klic daljnih svetov (izšla je pri založbi Borec), ki obravnava vprašanje stikov (odnosa) Slovencev z (do) neevropski(mi)h kultur (ami). Kakšen pogled se vam je izoblikoval ob zbiranju množice podatkov, virov? Vemo, da ste etnolog in je najbrž etnološki pogled osnova?

Delo je v bistvu moja doktorska disertacija in je zato tudi polno podatkov. Moj namen, ki se je ob teh podatkih izoblikoval, pa je bil poskusiti porušiti mit o Slovencih kot malo pomembnem in vase zaprtem narodu (o tem lahko večkrat slišimo v govorih naših govornikov). Mislim, da smo pri nas doslej vse preveč prikazovali le znani »svetobolni« tok narodove biti, malo ali skoraj nič pa nismo raziskovali njegove svetovljanske plati. Na celo vrsto slovenskih mož, ki so odšli v svet, smo pozabili. O izseljenstvu smo vedno govorili le kot o posledici revščine in kapitalističnega izkoriščanja. Pri natančnejšem pregledu pa se izkaže, da so odhajali v svet tudi Slovenci, ki so imeli večje ambicije, podjetniške načrte, da so odhajali intelektualci.

Res pa je, da je večina Slovencev v še ne tako davni preteklosti potovala predvsem »v duhu«, skozi branje najrazličnejših potopisov o daljnih deželah in njihovih posebnostih. Prve opise potovanj na skrajne robove Evrope so nam zapustili slovenski od-

poslanci, ki so v avstrijski diplomatski službi potovali na ruski in turški dvor. Etnološko so izredno zanimivi tudi slovenski misionarji, ki so marsikdaj prvi vir podatkov o daljnih deželah, kamor so odhajali v misijone. Ob tem je zanimivo vprašanje tudi, kakšen je bil civilizacijski vpliv teh misionarjev na domačine; V Ljubljani pravkar vrtijo film, ki govori o tej tematiki, o misionarjih v Paragvaju. Prav v ta avtentični okvir bi lahko postavili tudi dva slovenska misionarja.

Skratka, Zmago šmitek je, ko je pregledal celo kopico gradiva, naletel na množico podatkov, ki nam zanesljivo govorijo, da so Slovenci vendarle že v prejšnjih stoletjih prodirali v svet, ga raziskovali ter svoja spoznanja, opažanja in vtise posredovali v domovino.

Ker Slovenci v preteklih obdobjih zgodovine nikoli nismo imeli svoje države in vsega, kar k temu sodi, denar, da je še tem bolj vredno vse, kar je v širšem svetu uspelo številnim posameznikom, ki so odriili s kranjske dežele v svet.

K tej knjigi, ki nam odpira nove poglede in nas v začudenju vodi daleč v svet, pripravlja avtor še eno knjigo, v kateri bo zbral odlomke pisanja številnih slovenskih potoptnikov, od najstarejših zapisov sem, o katerih nam zdaj ponuja osnovno informacijo; v novi knjigi se bodo predstavili sami. B. Ž. J.

Frane Črnugelj-Zorko

Oblikovanje Soške brigade in Briško - beneškega odreda

V razmerah, ko so nemške vojaške sile v Slovenskem primorju naraščale in se z vsakim dnem ofenzivneje obnašale, je operativni štab NOV in POS za zahodno Slovenijo že 23. septembra 1943 izdal povelje o oblikovanju novih brigad in jim določil tudi operativna področja in naloge. Z oblikovanjem brigad v Slovenskem primorju so hoteli NOV organizirati tako, da bi bila sposobna izvajati operativne in manevrske naloge. Lado Ambrožič-Novljan, takratni komandant operativnega štaba za zahodno Slovenijo, je dejal, da so tedaj ocenjevali, da se NOV v Slovenskem primorju ne bo mogla frontalno upirati nemški vojski; frontalno vojskovanje bi morala opustiti in se bojevati s partizansko taktiko, pri tem pa kar najbolj upoštevati izkušnje iz časa pred kapitulacijo Italije.

Omenjeni operativni štab je s svojim poveljem preoblikoval partizanske enote v Slovenskem primorju, od enot zahodno od Soče pa je preoblikoval samo enote v Goriških Brdih. Na tem območju je oblikoval Soško brigado in Briški odred. Za brigado je določil komandanta in namestnika komandanta; vodstva odreda ta štab ni imenoval. Očitno je, da operativni štab NOV in POS za zahodno Slovenijo še ni bil dovolj seznanjen s stanjem NOB na območju zahodnega dela Primorske, pa tudi ne z razvojem partizanskih enot in z razpoložljivim kadrom na tem območju.

O oblikovanju enot NOV na področju severnega Posočja in v Beneški Sloveniji v tem povelju ni govora. Z razmerami na tem področju se je poveljstvo NOV Slovenije seznanilo šele v začetku oktobra 1943.

Dan po izdanem ukazu je

Operativni štab NOV in POS za zahodno Slovenijo poslal v Goriška Brda Vladimirja Kneževića-Volodjo. Naročil mu je, naj oblikuje brigado NOV – »Soško«. Knežević je prišel v Brda v času, ko so tudi v štabu Zapadnoprimskega odreda že resno razmišljali in se celo pripravljali za preureditev njegovih enot v brigado, ki naj bi operativno delovala tudi zunaj Goriških Brd. V Brdih naj bi delovale čete, ki bi jih organizirali kot partizanski odred.

Knežević je prispel v Goriška Brda 25. 9. 1943, in sicer v štab Zapadnoprimskega odreda. Prav tedaj pa se je začela velika nemška ofenziva v Vipavsko dolino in na Kras. Knežević je štab odreda seznanil z ukazom operativnega štaba NOV in POS za zahodno Slovenijo o oblikovanju soške brigade in Briškega odreda. Še istega dne se je, verjetno v Vedrijanu, sestala večina vodstvenega kadra iz bataljonov in odreda ter briškega okrožja. Dogovorili naj bi se o tem, kako reorganizirati partizansko vojsko, ki je bila v Goriških Brdih, in katere naloge naj bi imela v bližnji in daljni bodočnosti. Na sestanku so se dogovorili o organizacijski sestavi Soške brigade, o tem, da bo poleg brigade še naprej obstajal odred, ki se bo poslej imenoval Briško-beneški. Za operativno območje so namreč odredu poleg goriških Brd dodelili tudi področje Beneške Slovenije, kajti briško okrožje je segalo tudi na to ozemlje in je imelo tam svoje aktiviste. Na sestanku so izbrali borce za opravljanje poveljniških dolžnosti.

Za štab brigade: komandanta Vladimirja Kneževića-Volodjo, za njegovega namestnika Antona Bavca-Ceñeta, dotedanjega komandanta Zapadnopri-

morskega odreda. Politični komisar brigade je postal dr. Slavko Zore-Griša, ki je to dolžnost opravljal v Zapadnoprimskega odredu, namestnik političnega komisarja brigade pa Mirko Zlatnar, ki je bil tudi prej namestnik političnega komisarja; načelnik štaba brigade je postal Milutin Dapčević (to dolžnost je imel že v Zapadnoprimskega odredu). Na sestanku so določili tudi sestavo štaba Briškobeneškega odreda: za komandanta so določili Zvonka Zvodarja, za političnega komisarja Jožeta Koširja, za načelnika štaba

Šmitkovo knjigo Klic daljnih svetov bomo z objavo izbranega odlomka predstavili v številki, ki izide danes teden.

naprej ostal v glavnem nespremenjen, dobil je le novo ime in povečalo se mu je operativno območje. Potemtakem je bila nova enota v Goriških Brdih od 25. 9. 1943 samo Soška brigada.

Kako so fašistični politiki in kvestura iz Gorice ocenjevali čas po kapitulaciji Italije

Goriška kvestura poroča Ministrstvu za notranje zadeve Savojske Mussolinijeve vlade v Valdagno, da so v njihovih krajih že pred 9. septembrom 1943 obstajali tako imenovani partizani, ki so »... po premirju – Bado glijevi kapitulaciji zavzeli tak obseg, ki se ne more primerjati z uporniški

ničitev starih nacionalnih teženj in hotenj, ter navaja tudi »... udejanjenje svobodne in neodvisne Slovenije...«, ker, po njihovem mnenju, med partizani in prebivalstvom Slovenske Primorske prevladuje narodna zavest nad komunističnimi idejami.

Iz njihovih izjavanj je razvidno, da so se začeli zavedati, da Italija v 25 letih ni zmogla zatreti nacionalnih čustev »drugorodcev«, kot imenujejo Slovence. Smatrajo, da imajo partizani in OF enake poglede le na protiitalijanska čustva in separatistične težnje, v vsem drugem so njihovi pogledi heterogeni. Fašistična nesposobnost za trezno in realno razmišlja-

voriti v njegovem materinem jeziku.

Za čas po kapitulaciji Italije je značilno, v čem so fašisti videli svojo prednost in svoje možnosti. S svojo fašistično miselnostjo so ocenjevali, da primorsko ljudstvo ni enotno in da bodo zato zaradi te idejne neenotnosti morebiti le prišli na svoj račun. Pojavi belogardizma, domobranstva in četništva so jih veselili, saj so bile te skupine drugačnih pogledov kot OF in so imele drugačne cilje kot partizanski boj, zato naj bi delovale samo njim v prid.

Goriška italijanska republikanska policija, policijski vice brigadir Lucchesi je ob koncu poročila napisal:

Z desne proti levi: Meri Šabec, borka bataljona A. Manfreda, kurir bataljona A. Manfreda in Olga Benedetič-Zmaga, borka Briškobeneškega odreda

pa Franca Ogrina. Odred je bil podrejen štabu Soške brigade.

Zapadnoprimski odred je torej pred tem časom (pred 25. septembrom 1943) deloval v Goriških Brdih le okrog deset dni, to je od 14. 9. 1943. Pravilnejša ocena takratne preureditve partizanskih enot v Goriških Brdih bi verjetno bila: iz enot Zapadnoprimskega odreda se je oblikoval v Briškobeneški odred. To pa zato, ker je odred še

pojavi v drugih pokrajinah Italije... Zanimiva je tudi ugotovitev »... Slovenski partizani so podpihovani in podpirani iz Moskve, v začetku so kazali, da bodo sprejeli komunistične ideje, toda poznavalci političnega mišljenja, čustvovanja, ... da lahko izključimo njihovo popolno sprejetje komunistične ideologije...« Končno, fašistični ideolog iz kvesture je bil mnenja, da je glavna težnja primorskega ljudstva ures-

nje in razsojanje se je pokazala tudi ob kapitulaciji Italije, kajti zaslepljeni s svojo iredentistično in imperialistično miselnostjo niso videli (verjetno tudi prej niso hoteli videti) humanega ravnanja in obnašanja prebivalstva in partizanov do italijanske vojske ter iz tega tudi niso izpeljali nikakršnih sklepov. Kljub temu zdaj ocenjujejo, da Nemci niso pridobili nobenih simpatij, čeravno so prebivalstvu dovolili go-

»... Glede na sedanje stanje bi morali torej počakati, če bo med mihailovičevimi in stalinističnimi tokovi prišlo do kakega konflikta, za katerega je še preuranjeno trditi. Kako bodo to dejanje sprejeli klerikalci in domobranci?... Ob tej priložnosti vam zaupno sporočamo, da so bili vsi letaki, ki so jih nedavno domobranci trosili po mestu in okolici, tiskani v tukajšnji tiskarni Lucchesi v ulici Carducci...«

S seje sveta za ohranjanje in razvijanje revolucionarnih tradicij in spomeniškega varstva pri OK SZDL v Novi Gorici

Številne naloge in dolžnosti

Pred kratkim je bila v Novi Gorici seja sveta za ohranjanje in razvijanje revolucionarnih tradicij in za spomeniško varstvo pri predsedstvu Občinske konference SZDL Nova Gorica, na kateri so obravnavali dejavnost v preteklem letu in predlog akcijskega programa dela za letošnje leto.

V preteklem letu dni je občinski svet za tradicije poglobljeno obravnaval pobude in predloge baze za poimenovanje Centra za glasbeno vzgojo po Radu Simonitiju, osnovno šolo na Ledinah po Srečku Vilharju in po partizanskih učiteljih Primorske, postavitev spomenika padlim slovenskim vojakom v 1. svetovni vojni na Soški fronti, postavitev spomeniškega obeležja – Okroglica 1953. Svet si je prizadeval za večjo družbeno podporo Goriškega muzeja pri zbiranju, urejanju in pisanju zgodovine NOB, za ustanovitev raziskovalnega oddelka pri tej ustanovi, za ustanavljanje koordinacijskih odborov za razvijanje revolucionarnih tradicij pri KK SZDL in za to, da se s KS in DO sklenejo samoupravni sporazumi za varstvo spomenikov.

Na seji Sveta, ki je bila 14. marca lani, je bilo sprejeto stališče, da se Center za glasbeno vzgojo poimenuje po Radu Simonitiju, tako kot sta predlagala Skupnost 1. Prekomorske brigade in ko-

misija za ohranjanje in razvijanje revolucionarnih tradicij pri Občinskem odboru ZB NOV Nova Gorica in tako kot je soglašal predstavnik Zveze kulturnih organizacij Klavdij Koloini. Center za glasbeno vzgojo priznava Rada Simonitija kot zaslužnega kulturnega delavca, glasbenika, dirigenta in skladatelja na področju vokalne glasbe, njihova ustanova pa je usmerjena v instrumentalno glasbo in zato odklanja to poimenovanje ter predlaga, naj se po Simonitiju poimenuje kakšna kvalitetna vokalna skupina na Goriškem, ki naj bi ji družba zagotovila kontinuirano kvalitetno delovanje. Zaradi tega predlog za Rada Simonitija še vedno miruje.

Iz programa izhajajo številne naloge in dolžnosti, zlasti pa:

Svet bo pripravil seminar za mlade učitelje osnovnih in srednjih šol o temi razvijanja revolucionarnih tradicij NOB, spremembah političnega in ustavnega sistema SFRJ; na seminarju bodo predlagali, da se preveri realizacija učnih ur NOB v šolskem letu 1986/87; da se organizirajo ekskurzije s strokovno razlago po tipičnih krajih NOB in da se opozori RK SZDL na upoštevanje takih strokovnih ekskurzij. Ob upoštevanju vseh dosedanjih razprav in že sprejetih stališč bo svet spremljal stanje na področju domovinske

vzgoje, ki naj bo prisotna v celotnem vzgojno-izobraževalnem procesu.

Že februarja in marca bodo na tem svetu obravnavali oceno reševanja spomeniškovarstvene problematike z vidika podružbljanja. Hkrati bodo podpisali samoupravne sporazume o vzdrževanju spomenikov NOB. Aprila in maja je predviden posvet predstavnikov DPO in društev o njihovi vlogi pri podružbljanju revolucionarnih tradicij NOB s predstavniki zgodovinskega društva Goriškega muzeja in arhiva, kjer bodo skušali zajeti osnovno problematiko zgodovinskega raziskav, pisanja in urejanja krajevnih kronik s tega področja. Razen tega je v tem letu predvidena trajna naloga – sodelovanje tega sveta z Zvezo prijateljev mladine pri organiziranju Kurirčkove pošte, sprejemu cicibanov v Zvezo pionirjev Jugoslavije, pridobivanju znakov partizanskih enot, urejanju spomeniških obeležij NOB, praznovanju Dneva mladosti, republiškem tekmovanju mladih zgodovinarjev, organizaciji srečanja mladine na Ljubelju v spomin taboriščnikov...

Svet si bo prizadeval vnašati revolucionarne vrednote v celoten vzgojno-izobraževalni proces v osnovnih in srednjih šolah. Na podlagi ocene, ki jo bo pripravil Zavod za šolstvo – izpostava Nova Gorica, se bodo vklju-

čili v občinski posvet s prostovoljnimi delavci.

Skupaj z Zvezo telesno kulturnih organizacij bodo organizirali množični pohod mladine in občanov po poteh Goriške fronte z vodenjem in razlago.

Svet bo po potrebi usklajeval in spremljal tudi druge akcije, ki jih bodo vodili frontni deli SZDL, družbenopolitične in družbene organizacije ter društva. Krepil bo sodelovanje s krajevnimi koordinacijskimi odbori za ohranjanje in razvijanje revolucionarnih tradicij in jim pomagal pri utrjevanju njihove vloge v krajevni skupnosti. Skušal bo tudi realizirati pobude, ki mu jih bo posredovala baza in delegati v svetu. Nadaljevali bodo z akcijo podružbljanja skrbi za vzdrževanje, ohranjanje in postavljanje spomenikov in spomeniških obeležij NOB in socialistične revolucije. V ta namen bodo sklicali posvet s predsedniki krajevnih koordinacijskih odborov in se skupno dogovorili za konkretne aktivnosti v letošnjem letu.

Letos praznujemo štiridesetletnico priključitve slovenskega Primorja k Jugoslaviji, zato bo svet oblikoval smernice za podeljevanje različnih nagrad za učence in dijake. Predlagatelj naj bi bolj upošteval vidike ohranjanja in razvijanja revolucionarnih tradicij NOB.

V Novi Gorici, dne 9. 2. 1987

Mile Gojković

Predavanje dr. Pavle Jerina-Lah

V okviru Muzejskih večerov, ki jih organizira Mestni muzej v Idriji, pod pokroviteljstvom tovarne Kolektor v Idriji, je v torek, 24. februarja 1987 predavala dr. Pavla Jerina-Lah.

Dr. Pavla je s svojim predavanjem, ki je bilo spremljano z diapozitivi, osvetlila marsikaj, kar Idrijčanom še ni bilo poznano. Svoje predavanje je naslovlila: Sprejemanje ranjencev v partizansko bolnišnico Pavlo. Vendar je to temo razširila na splošno dejavnost bolnišnice Pavle visoko nad dolino Bele v Trnovskem gozdu. V tem malem naselju se je med prepadnimi stenami in gostim rastjem med NOB zdravilo okrog 1000 ranjencev.

Dr. Pavla Jerina-Lah je ohranila večino dokumentov o zdravljenju ranjencev. Le o zadnjih mesecih tj. od januarja do maja 1945, ni več zmogla podrobne opisa. V času zadnje velike nemške ofenzive na Primorskem so v to bolnišnico prinašali veliko število ranjencev. Natančno je opisala, iz katerih enot so bili ranjenci in v kolikšnem času so ranjence prinesli v bolnišnico, ko je bil ranjen. Opisala je, kako so pozimi zakrivali poti od ceste do bolnišnice. Posebno je poudarila veliko požrtvovalnost prebivalcev okoliških domačij, brez katerih bolnišnica ne bi mogla opravljati svojega poslanstva.

Povedala je, da oseba v bolnišnici niso obvestili o veliki ofenzivi pomladi 1945. O razsežnosti te ofenzive so bili seznanjeni šele potem, ko so pričeli prinašati ranjence v bolnišnico. Nemci so sicer hodili v bližini bolnišnice, vendar so požgali le barake, ki so jih že prej zapustili.

Bolnišnica Pavla ni bila tako strnjena kot Franja. Zato je vedno nejevoljna, ko nekdo objavi eno od teh barak, češ, da je to bolnišnica Pavla oz. da je bila.

Poslušalci, med njimi veliko mladih, ki so napolnili veliko predavalnico v Osnovni šoli Jožeta Mihevc v Idriji, so ugotovili, da bi tudi drugi, še živeči sodelavci, morali pomagati pri zbiranju in ugotavljanju delovanja partizanske bolnišnice Pavla.

Janez Jeram

Kulturni dogodek ob prazniku v Ilirski Bistrici

V ilirskobistriškem Domu armade so v organizaciji Doma in ob pomoči aktivna žena iz Krajevne skupnosti Ilirska Bistrica odprli razstavo slik umetnika Josipa Marčenića iz Lovrana. Razstava je posvečena prazniku žena te krajevske skupnosti. O likovni ustvarjalnosti Marčenića, ki je v minulih tridesetih letih samostojno razstavljal tridesetkrat, skupinsko pa tristočrtno, je spregovoril Ivanko Jovanović, načelnik Doma armade. Razstava njegovih krajin in umetniške keramike je izzvala veliko zanimanje med prebivalci krajevske skupnosti, pa tudi med pripadniki JLA, ki se nasploh radi udeležujejo kulturnih dogodkov tega kraja. Na otvoritvi so nastopali učenci tukajšnje glasbene šole.

Besedilo in posnetek: Petar Nikolić

Enotno urejanje spomenikov in obeležij

Na območju Koroške (občine: Radlje ob Dravi, Dravograd, Ravne na Koroškem in Slovenj Gradec) je več spomenikov in obeležij narodnoosvobodilne vojne. Nekaj takih, ki opozarjajo na pomembne revolucionarne dogodke, je celo iz predvojnih dni. Eni in drugi so bili doslej kolikor toliko vzdrževani in to največkrat zaradi prizadevnosti posameznih družbenopolitičnih in delovnih organizacij, šol ter posameznikov. Njihov pravni status pa doslej še ni bil rešen. Pojavljale so se težave, kdo naj za to da denar. Kljub temu, da so posamezniki brezplačno odstopali svoja zemljišča ali pa prispevali še kaj drugega, so nastajali določeni problemi.

Tovrstni problematiki so posvetili na ravni medobčinskega odbora ZB NOV za Koroško regijo (ki mu predseduje Franc Blatnik, sicer predsednik dravogrskih borcev), osrednjo pozornost in to pa zaradi tega, da bi jo na tem območju rešili sistemsko in na enoten način. Tako so se dogovorili, da bodo poskrbeli za to, da bodo prečiščeni pristojni upravni organov pri vsaki o štirih koroških občin, vsak spomenik in obeležje (razen tistih na hišah ali pa objektih) vrisali v katastrsko mapo. Istočasno bo zemljišče, na katerem je postavljeno obeležje ali spomenik, tudi geodetsko odmerjeno. Razen tega bo treba z lastniki teh zemljišč urediti premoženskokopravna razmerja, priporočajo, da bi namesto sedanjega kartotečnega sistema pri pristojnem upravnem organu ali pa na občinskem odboru ZB NOV vodili posebno evidenco v obliki knjige.

Iz razprave je bilo moč izluščiti, da imajo v občini Radlje ob Dravi tovrstno zemljiškoknjižne zadeve v glavnem urejene, podobno je v Ravnah na Koroškem. V občini Dravograd sicer imajo evidenco o vseh spomenikih in obeležjih, nimajo pa urejenih zemljiškoknjižnih zadev.

Občinski upravni organ je sicer po zakonu dolžan ta vprašanja že zdavnaj urediti in istočasno za te namene zagotavljati denarna sredstva. Tega seveda doslej ni storil oziroma vsaj ne v celoti. Zaradi tega so na to opozorili prav borci na Koroškem.

Drago Miklavc

RVS občine Maribor–Tabor vedno sredi življenja in akcije

V domu JLA v Mariboru je bila programska konferenca OK ZRVS Maribor–Tabor, na kateri je predsednik Franc Ošljak spregovoril o doseženih uspehih in rezultatih v zadnjem letu. Dejal je, da so rezervni vojaške starešine vključeni v raznih organih družbenopolitičnih organizacij, v delegatskem sistemu in v organih, ki se ukvarjajo s SLO in DS. Po njegovih besedah je usposabljanje članov ZRVS in drugih subjektov doseglo v zadnjih dveh letih bistvene kvalitativne premike z organiziranjem aktivna predavateljev. Kupili so tudi vrsto učnih pripomočkov, ki jih uporabljajo za dinamično, pestrejšo in kvalitetnejše posredovanje posameznih gradiv. Seveda pa z doseženimi rezultati niso zadovoljni, saj so še marsikje pripombe zaradi slabo pripravljenih predavanj. Slabosti se kažejo tudi v preverjanju znanj, saj so v glavnem dostavljali vprašalnike krajevnim organizacijam. Vprašanja pa so bila mnogokrat oblikovana tako, da so zavaljala in zahtevala izredno visoko stopnjo poznavanja obravnavanega gradiva. Lani niso organizirali preverjanja znanja rezervnih starešin, kar so prepoznali pri pripravi gradiva od mestne konference ZRVS. Letos bodo več kot doslej storili tudi na področju informiranja svojih članov in bodo v ta namen izdali posebno glasilo, v katerem bodo objavili najbolj zanimive probleme iz posameznih krajevnih organizacij ZRVS in iz življenja v njih. Večjo skrb bodo posvetili tudi razširjanju obrambnega tiska, kar velja posebej

za Našo obrambo in TV-15, saj v obeh časopisih najdejo prispevke, ki jim koristijo pri strokovnem in idejnopolitičnem delu v organizaciji.

V razpravi so poudarili, da bodo tudi letos organizirali množične pohode s tematiko SLO in DS in v te pohode poleg rezervnih vojaških starešin vključili tudi pripadnike CZ, NZ, borce, mladino in druge občane. Rezervni vojaški starešine bodo sodelovali tudi pri pripravi obrambnih dni v šolah in krajevnih skupnostih, kjer so bili že doslej aktivni in so bili v marsikateri delovni sredini nosilci akcije. V razpravi so tudi menili, da bi morali v prihodnje posvetiti večjo skrb preverjanju znanja. Vprašali so se, ali je sedanj način testiranja resnično najbolj primeren in privlačen za večino rezervnih starešin. Vsekakor bi morali razmisliti o teh testih in o njihovi vsebini ter o možnosti razvijanja znanja. Kritično so spregovorili tudi o pripravi teh testov na republiški konferenci ZRVS Slovenije in menili, da bi morala biti ta priprava boljša in učinkovitejša. V posameznih organizacijah ZRVS bo treba več kot doslej storiti za zblizevanje članov, za organiziranje tovariških srečanj, kjer bi se člani med seboj spoznali, saj bi to pozitivno vplivalo na strokovno in idejnopolitično delo. Pozitivno so v razpravi ocenili tudi sodelovanje z JLA, Teritorialno obrambo in z organi, ki se v občini in mestu ukvarjajo s problematiko SLO in DS. Posebej so poudarili, da je zelo po-

membno delovanje ZRVS znotraj SZDL. Predlagali so, naj bi sklicali predsednike KK SZDL in KK ZRVS in se dogovorili o skupnih nalogah in ciljih. Predsednik OK ZKS Maribor–Tabor Jože Antolinc in predsednica SO Maribor–Tabor Erna Ritlop sta na konferenci spregovorila o pomenu delovanja RVS v delegatskem sistemu in družbenopolitičnem življenju občine in mesta.

Poudarila sta, da je organizacija ZRVS v občini in v krajevnih skupnostih odigrala pomembno vlogo ne samo na področju SLO in DS, temveč v celotnem družbenopolitičnem življenju. V imenu predsedstva republiške konference ZRVS Slovenije je udeležence konference pozdravil Franc Krebs in dejal, da so rezervni starešine v občini dosegli pomembne uspehe in premike pri svojem delu. Kljub temu pa bo treba še marsikaj storiti za mlade oficirje, ki pridejo iz JLA, pa jih nihče ne vključuje v delo ZRVS. Nikogar ni, ki bi se z njimi pogovoril in jih seznanil z nalogami, ki so pred njimi. Vsekakor bi bilo prav, če bi tem mladim starešinam posvetili kar največjo možno skrb in jih povabili tudi na kakšen pogovor ali tovariško srečanje. Podpredsednik mestne konference ZRVS Maribor Ivan Jerman je opozoril, da so rezervni starešine v občini in mestu dosegli dobre rezultate. Kljub temu pa opazajo, da se ponekod zmanjšuje aktivnost rezervnih starešin. Za to je več vzrokov, ki jih bo treba v sleherni sredini preveriti. Dogaja se, da vča-

si višji organi ZRVS predpisujejo posamezne teme in pri tem ne upoštevajo specifičnosti za posamezne republike ali regije. Tako se zgodi, da predpišejo včasih teme, ki so jih v posamezni republiki ali regiji že obravnavali. Večjo skrb bo treba posvetiti programom usposabljanja, ki so včasih zastareli, ki ponavljajo zadeve, ki so rezervnim oficirjem že znane. Govorec o vključevanju mladih v vojaške poklice je dejal, da se mladi zanje ne bodo odločali, če bodo osebni dohodki v teh poklicih dosti nižji kot v civilnem življenju.

Na konferenci so izročili plaketo ZRVS Jugoslavije brigadi Teritorialne obrambe Milka Kerin in Petru Marčiču. Zlato značko ZRVS Jugoslavije sta prejela Jože Antolinc in Janez Horvat, plaketo ZRVS Slovenije KO ZRVS Franc Zalaznik-Leon in DO Varnost – TOZD Tabor in znak ZRVS Slovenije Miloš Ledišek, Franc Bratuša, Adolf Šoštar in Franc Šumrada.

Občinska priznanja ZRVS so prejeli: Izobraževalni center za SLO in DS Pekre, OO ZSMS Slavko Slander, OŠ Rado Robič, Limbuš, KO ZRVS Heroja Šercerja, KO ZRVS Pohorski bataljon, KO ZRVS Pekre, Stefan Zelko, Stane Rak, Vjekoslav Benčič, Pero Milčević, Ernest Remich, Branko Grujičić, Tone Kebe, Stanislav Koler, Marjan Hernec, Iztok Fajfar, Djordje Vučinić, Janez Vidmar, Franc Zokalj, Teodor Sabo, Rade Svenšak, Jože Okoren in Ferdo Vtič.

M. Kos

Delo medobčinskega društva civilnih invalidov vojne Gorenjske v letu 1986 zaključeno uspešno

Pred kratkim je medobčinsko društvo CIV Gorenjske s sedežem v Kranju imelo svojo letno konferenco. Ugotovljeno je bilo, da je delo društva v letu 1986 zaključeno uspešno. Aktivnost društva je usmerjena predvsem na koordinacijo dela z ZD CIV SRS na športno rekreativno dejavnost, na socialno dejavnost, dejavnost v okviru ohranjanja tradicij NOB in mirovnih gibanj ter informativno dejavnost. Koordinacija z zvezo je zelo dobra. Društvo je sproti obveščeno o vseh novostih s področja zakonske zaščite CIV in važnejših tekočih zadevah z okrožnicami o vsaki spremembi. Letnih sej Zveze se redno udeležuje pet delegatov in predsednik, ki je hkrati tudi član ZD CIV Slovenije. Naši člani so se udeležili vseh lanskih republiških prvenstev v plavanju, kegljanju in namiznem tenisu. V večjem številu se člani redno udeležujejo tradicionalnih republiških pohodov, tako Ob žici okupirane Ljubljane, pohoda II. grupe odredov v Ivančni Gorici in pohoda Po poteh partizanske Jelovice v Dražgošah. Zveza je bila lansko leto organizator VI. športnih iger CIV Jugoslavi-

je, ki so se jih udeležili tudi štirje naši člani športniki kot tekmovalci. Invalidom je šport in rekreacija zelo potrebna panoga, zato je naše MD bilo organizator republiškega prvenstva v atletiki v Kranju. Medobčinsko tekmovalstvo v streljanju, kegljanju, plavanju in namiznem tenisu pa je bilo v Železnikih. Najboljše rezultate dosegajo kegljači in atleti, ki so osvojili prva mesta in tudi pokale. Šahisti pa se redno udeležujejo republiških turnirjev in medobčinskih priateljskih tekmovanj, ki jih sami organizirajo. Socialna zdravstvena dejavnost pa je usmerjena predvsem na klimatsko zdravljenje, letovanja, obiske nepokretnih in ostarelih na domu in reševanju težjih socialnih problemov. Članom, ki so se zdravili v toplicah in Strunjanu je društvo krilo 1/3 stroškov zdravljenja. Socialno ogroženim, ki so letovali, pa je društvo prispevalo 350-dnevno. Obiskanih je bilo tudi osemnajst ostarelih, nepokretnih in bolnih članov z skromno obdaritvijo. Obiskani pa so bili tudi osemdesetletniki. Program za ohranjanje tradicij NOB in mirovnih gibanj pa je bil tudi uspešno

izveden. Organizirali smo izlete v kraje, znane po spomenikih iz NOB, sodelujemo na republiških in društvenih pohodih, obiskujemo komemorativne slovesnosti, praznovanje Dneva CIV in vzdržujemo ter urejamo spomenik žrtvam fašističnega nasilja v Slatni nad Begunjami. Izvedeno je bilo tovariško srečanje CIV SRS v Celju, pohod CIV od Begunj do Slatne, udeležba na komemorativni slovesnosti pri Jami na Okoglem, pohod po poteh Kokrškega odreda - Udemboršt, udeležba naših članov na pohodu na Porezen, Stol in Blegoš ter izvedba jesenskega izleta za naše člane »Pomniki NOB« po zgornji Savinjski dolini. Od leta 1981 naše MD za Gorenjsko lepo ureja in vzdržuje spomenik žrtvam fašističnega nasilja v Slatni nad Begunjami, kjer ima tudi ZD CIV SRS svojo domicilno ploščo. Pred dvema letoma je bil ta spomenik temeljito prenovljen. Lansko leto pa je bil podpisan tudi samoupravni sporazum o vzdrževanju spomenika v Slatni s komitejem za družbeno dejavnost Radovljica, ki nam bo pri ohranitvi spomenika veliko pomagal. Okolica spo-

menika je hortikulturno urejena in vzdrževana. Ob tem spomeniku se trikrat letno sestane posebna delegacija, položi žalni venec in se pokloni spominu padlim žrtvam nasilja. Ker vojne v svetu še zmeraj trajajo, pri tem pa je največ žrtev prav med civilnim prebivalstvom; smo tudi mi vključeni v mirovna gibanja doma in v svetu. Še vedno se dogajajo nesreče z opuščenim vojnim materialom, kar je prikazano v filmu o CIV »VOJNE ŠE NISO KONČANE«. Na tem področju je potrebna preventiva nas vseh, posebno pa še mladine. Ta film je bil že predvajan na kranjskih srednjih šolah. Želimo pa, da se bi film predvajal na vseh šolah po Gorenjski. Po predvajanju filma pa bodo med mladino razdeljeni tudi protivojni posterji. Informativna dejavnost tudi poteka v redu. Člani smo redno obveščeni o raznih zakonskih spremembah in tekočih zadevah. Ob koncu koledarskega leta MD izda Informativni list, ki vsebuje obvestila iz zakonodaje, zdravstvenega varstva ter ostale oblike varstva CIV in tudi ostale novice. V letu 1986 je bil program dela uspešno izveden, člani CIV pa upamo, da bomo v tem letu tudi v redu izpeljali svoj delovni program.

Jože Mrovlje

Voli Ina skupščina vojaških zavarovancev

Pred kratkim je bila v Novi Gorici seja garnizijske Skupščine vojaških zavarovancev - aktivnih vojaških in civilnih oseb v službi v JLA ter upokojenih vojaških oseb, na kateri so poslušali informacijo o družbeno-politični in varnostni situaciji, obravnavali poročilo Predsedstva o štiriletnem delu Skupščine in njenih organov ter izvolili nove organe Garnizona skupščine za naslednje štiriletno obdobje.

Sekretar medobčinskega komiteja ZK Severnoprimske regije Stanislav Bačar je vojaške zavarovance informiral o družbenopolitični in varnostni situaciji v Jugoslaviji, Sloveniji in Severnoprimerjski regiji. Spregovoril je o zelo resni ekopnomski in družbenopolitični krizi, o problemih in odnosih v Srbiji in med republikami, o memorandumu, o razmerah v pokrajini Kosovo, o vplivu mednarodnih odnosov na stanje pri nas, o prenovi ZK, o civilni družbi, civilnem (drugačnem) služanju vojaškega roka, o stafeti mladosti, o bratstvu in enot-

nosti, o neodgovornem in spolitiziranem pisanju delatiska in posameznikov v tisku, o seji CK SKS skupaj s Predsedstvom RK SZMS, o alternativnih gibanjih, o ne-disciplini in reizvajanju dogovorjenega na vseh ravneh, o potrebi družbene delovne, posamične in tudi partijske discipline. Govoril je tudi o incidentu v Tržaškem zalivu in naši odločnosti, da ponosa ne bomo prodajali in da bomo trdno stali na naših pozicijah. Na koncu je opozoril na vse bolj odkrit napad meščanskih in sovražnih elementov na temeljne nosilce našega družbenega sistema, posebej pa na JLA, ONZ in ZKJ.

V razpravi po predavanju Vitomir Lakoš meni, da posamezni sedanjci in bivši politični funkcionarji neodgovorno pišejo in javno nastopajo na televiziji, spodbijajo resnico o NOB, vnašajo dezinformacije, izzivajo nezadovoljstvo in nas navajajo, da se ukvarjamo s postranskimi in nepomembnimi vprašanji. Informacije, ki jih

prejemamo, so pozne, spolitizirane in sramežljive. Postavil je tudi vprašanje odgovornosti...

Iz poročila in razprave izhajajo, da so vojaški zavarovanci - zlasti upokojeni vojaške starešine - tesno sodelovali s krajevnimi in družbenopolitičnimi organizacijami in se zavzemali za reševanje številnih političnih ter gospodarskih vprašanj kraja, kjer živijo in delajo.

Izmed 115 upokojenih vojaških starešin je 110 borcev NOB, 88 članov ZK, med katerimi jih ima 53 volilne funkcije v organih SZDL, ZK in ZB NOV, 24 v organih raznih društev zunaj ZRVS, 25 v organih za SLO in DS, 14 delegatov v DPS in 24 v SIS. Če bi ne bilo 11 upokojencev, ki se po prenehanju službe v JLA niso povezali z ZK na terenu in če jih 27 ne bi izstopilo ali bilo črtano iz ZK, bi bila ocena politične dejavnosti zares odlična. Obenem so ugotovili, da je v zadnjih štirih letih umrlo 9 vojaških zavarovancev - borcev NOV in štirje nosilci spomenice 1941, ki so bili

pokopani z vojaškimi častmi.

Na seji so med drugim sklenili, da se na Ajševici odpre splošna ambulanta, ki bi vsak ponedeljek delala za upokojene zavarovance in njihove družinske člane; da se v garnizijski ambulanti Ajdovščina vsak dan, razen torka, zagotovi čas od 12. do 15. ure za upokojene zavarovance; da člani te skupščine lahko dobijo napotnico za specialistične preglede tudi v GA Ljubljana; da se v dispanzerju za borce v Novi Gorici še naprej opravljajo sistematski pregledi tudi za vojaške zavarovance - borce NOV.

Na koncu so izvolili petčlansko predsedstvo s predsednikom Gligom Peškirjem in namestnikom Ramizom Durakovićem, tričlansko komisijo za informiranje, zdravstveno zaščito, stanovalniška vprašanja in petčlansko komisijo za pogrebe in komemoracije ter delegata za medgarnizijsko skupščino socialnega zavarovanja vojaških zavarovancev Ljubljana.

Mile Gojković

»Slovincite vo NOB na Makedonija« - Slovenci v NOB Makedonije

V knjižnici Nepozabnik (Nazaboravnik) založbe »Komunist« v Skopju, je v koncu leta 1986 izšla knjižica (104 strani) z naslovom Slovenci v NOB Makedonije, v kateri so objavljena poglavja: »Slovenska četa 3. bataljona 1. makedonsko-kosovske udarne brigade« (avtor Bruno Čermelj) in »Primorski Slovenci iz makedonske vasi Bistrenice med NOB« (avtor Alojz Pipan), ki sta bila objavljena v zborniku BOJ POD OLIMPOM (Slovinci v NOB Makedonije, Grčije in Albanije 1941-1945), ki je izšla leta 1984 pri založbi Borec v Ljubljani in založbi Lipa v Kopru v nakladi 4000 izvodov. Prevod je opravila Lidija Simovska, ki je diplomirala na fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo Univerze Edvard Kardelj v Ljubljani.

Uvod h knjižici je napisal generalpolkovnik v pokoj Mihajlo Apostolski, medvojni komandant glavnega štaba NOV in POM, zdaj član akademije znanosti in umetnosti SR Makedonije, ki ga v celoti objavljamo:

»Govoriti o slovenski četi pomeni oživeti spomine ljudi, ki so se borili: uporno, dosledno, pogumno, pomeni govoriti o junaštvih. Pogosto sem se že med NOV in revolucijo spraševal, od kod ta pogum in junaški podvigi, posebej pri ljudeh, ki so se borili na drugem ozemlju. Borci slovenske čete so bili mobilizirani v različnih enotah italijanske armade, ki je bila okupator Jugoslavije, Albanije in Grčije. V času, ko so živeli v Italiji, odrezani od svoje matične Slovenije, so zelo dobro občutili državni režim fašistične Italije pod vodstvom Mussolinija. Prav tu je torej vir njihovega poguma, njihovih junaštev. Zelo dobro so poznali tudi denacionalizatorsko politiko Mussolinijeve diktature, oblasti, ki se je vzdrževala z nasiljem in terorjem.

Mobilizirani v italijanski armadi kot pripadniki okupatorske armade v Jugoslaviji, Grčiji in Albaniji so nekateri izmed njih bili člani in simpatizerji Komunistične partije Italije, drugi pripadniki organizacije »TIGR« (Trst, Istra, Gorica, Reka). Ti so že v prvih dneh poskušali navezati stike z ljudstvom in z revolucionarnimi gibanji v Albaniji, Jugoslaviji in Grčiji. Tako so se pripadniki slovenske čete postopno vključevali v revolucionarna gibanja omenjenih držav. V začetku so delali v obveščevalni službi, nato so iz vojašnic jemali orožje in strelivo in ga izročali revolucionarnim gibanjem zasedenih držav.

Ko so se seznanili s cilji revolucionarnih gibanj narodov, ki so se borili proti fašističnim agresorjem, so Slovenci postopoma začeli zapuščati enote, v katere so bili mobilizirani in se priključevati partizanskim enotam v Makedoniji, Grčiji in Albaniji. Podobnost jezika in dejstvo, da sta Makedonija in Slovenija, skupaj z drugimi narodi Jugoslavije vodile skupni boj pod enotnim vodstvom KPJ, sta bila vzrok, da so Slovenci iz Grčije in Albanije (s pristankom vodstev partizanskih enot, v katerih so bili vključeni) začeli postopoma prihajati na območje vardarskega dela Makedonije. Iz Slovincem, ki so prišli iz Grčije in Albanije ter iz italijanskih enot, ki so nadzirale zahodni del Makedonije, je bila ustanovljena Slovenska četa. Po ustanovitvi 1. makedonsko-kosovske udarne brigade, je slovenska četa prišla v njeno sestavo.

Slovenska četa je v Makedoniji sodelovala v mnogih pomembnih bojih - v obrambi svobodnega ozemlja v zahodni Makedoniji, v bojih v Tikvešji in na območju Kožuf planine. Posebno je potrebno poudariti sodelovanje Slovenske čete v februarjemskem pohodu in v pomladanski ofenzivi. V teh ofenzivah je pokazala izreden pogum in bojovniško lastnosti. Pomembno je tudi njeno sodelovanje v sklepnih bojih za osvoboditev Makedonije z bolgarskimi in nemškimi okupatorji.

V pričujočem Nepozabniku so razvrščena nekatera poglavja, ki so bila objavljena v knjigi »Boj pod Olimpom« (založba Borec, Ljubljana in založba Lipa, Koper).

Torej gre za besedilo o spominih in vtisih preživelih borcev Slovenske čete - tako, kot so si jih zapomnili in jih zapisali. Pričujoči Nepozabnik je posvečen bojni poti, požrtvovalnosti, nadčloveškemu naporom in junaštvu borcev te čete, hkrati pa je tudi Nepozabnik bratstva in enotnosti skupnosti naših narodov in narodnosti.

Naj na koncu dodamo, da je knjižica izšla v 1.000 izvodih in da je predvsem namenjena mladini, ki neguje in prenaša tradicije NOB.

Albert Klun

Velenjčani na pohodu po poteh 14. divizije

MLADI iz velenjske občine so se letos že devetnajstič podali na zahtevni pohod Po poteh 14. divizije. Na Titovem trgu se je zbralo okrog 80 mladincev, preko 40 pionirjev in 10 vojakov iz Postojne, poleg njih je odšlo na pot tudi nekaj rezervnih starešin. Pri zbiranju pohodnikov in na prvi svečanosti pred odhodom pohodnikov je kljub slabemu vremenu sodelovalo še drugo občinstvo, med katerimi je bilo tudi nekaj članov ZB NOV. Prvi dan so pohodniki morali prehoditi pot od Titovega Velenja do partizanske vasi-ce Plešivec, kjer so se pred prvo nočitvijo v osnovni šoli srečali z nekdanjimi pohodniki, opravili predavanje na

temo SLO in DS, predvajali film, po končani analizi pohoda prvega dne pa se še pogovarjali s člani ZB NOV domačega kraja in izvedli kratek kulturni program. Drugi dan so nadaljevali pot iz Plešivca do osnovne šole v Ravnah pri Šoštanju, preko Graške Gore; po naporni poti so zvečer po večerji zopet imeli proslavo s kulturnim programom in srečanje z domačini. Tretji dan so pot nadaljevali iz Raven do prijazne kmečke partizanske vasi-ce Zavodnje, kjer so imeli kulturni program, predali so prapor 4. pohodni enoti, ki je prišla iz mozirske občine v Zavodnje. Pot so zaključili v soboto, 15. februarja na Ljubnem ob Savinji. Med

pohodniki so sodelovali tudi mladi iz žalske občine. Med naporno potjo so se srečevali in med počivanjem pogovarjali z mnogimi po kmetijah, ki so v hudih časih s hrano in drugim materialom pomagali pravim pohodnikom 14. divizije. Pohodniki so med pohodom pri vsakem pomniku - spomeniku, mimo katerega jih je peljala pohodna pot, polagali vence in se poklonili spominu preminulim v tej hudi zimi.

Posvet mentorjev obrambnih krožkov

V petek, 20. februarja 1987, je bil v dopoldanskih urah v prostorih doma BORCEV IN MLADINE v Titovem Vele-

nju na pobudo republiške konference ZRVS Slovenije POSVET MENTORJEV OBRAMBNIH KROŽKOV na srednjih in osnovnih šolah v velenjski občini. Na posvetu so poleg mentorjev šol sodelovali predstavniki RK ZRVS Slovenije tovariš IVAN TOVŠAK, predstavniki OK ZRVS in predstavniki upravnega organa za ljudsko obrambo.

Udeleženci so najprej spregovorili o dosedanjih izkušnjah in težavah, s katerimi se srečujejo, saj pri vzgoji velikokrat botruje še neizkuščenost. Po temeljiti obravnavi, razpravi so navzoči predlagali, naj bi bili v prihodnje programi obrambnih krož-

kov poenoteni za vse šole v Sloveniji, vsaj do 70%, ostalih 30% pa naj izpolnijo sami.

Srečanje na Golteh

Zopet je leto dni naokrog in že so predstavniki - delavci OŠ TO Velenje pričeli razmišljati in pripravljati TRETJE SREČANJE pripadnikov JLA, TERITORI-ALNE OBRAMBE, BORCEV NARODNO OSVOBODILNE BORBE in REZERVNIH VOJAŠKIH STAREŠIN na GOLTEH nad Mozirjem. Poleg pripadnikov iz velenjske občine so v zimskih razmerah povabljene ekipe tudi iz sosednjih občin in vojaških garnizij.

Na tem tretjem tradicionalnem zimskem srečanju se bodo udeleženci pomerili v SLALOMU in VELESLO-LOMU, oziroma v smuku in streljanju. Namen tega srečanja je preverjanje kondicije, prevsem pa poglabljanje vezi, poznanecv, izmenjava medsebojnih izkušenj. Srečanje bo 7. marca, organizatorji pa si želijo, da bi bilo prijavljenih ekip in tudi posameznikov čimveč. Za dosežene rezultate bodo najboljši udeleženci prejeli prehodni pokal, ostali pa priznanja. Za prehrano in za ugoden prevoz je deloma poskrbel organizator.

Martin Slatinšek

Počutimo se izdani

V zgodovini oblikovanja slovenske narodne skupnosti so nemški oblastniki tudi s ponemčevanjem naših imen skušali nasilno zatreti misli in čustva naših ljudi. Potujčevanje imen, poniževanje in sramotenje slovenskega rodu kajpada izvira iz časov druge svetovne vojne. Že mnogo prej so v naši zgodovini vse to počeli oblastniki cesarsko kraljeve Avstroogrske. V drugi svetovni vojni, v času strahotnega pobijanja slovenskega življa na naših tleh, so okupatorji povzeli ponemčena imena in jih vsilili našim ljudem.

Ponemčena imena pomenijo v naši zgodovini že dolgo **simbole zatiranja slovenske zavesti** in sodijo med genocidne stopke, proti katerim so se borci NOB borili zato, da bi slovenstvo na naših tleh preživel.

Zgodovinske izkušnje evropskih narodov kažejo, da so danes vsi narodi Evrope občutljivi za svoj jezik, za kulturno bogstvo in samobitnost. Tem bolj je potrebno, da smo tudi Slovenci kot majhen in ničlikokrat ogrožen narod življenjsko zavzeti za svojo kulturo in identiteto. Nikakor ni mogoče dopustiti nemarnosti in žalitve, če gre za naš jezik. Tu morajo veljati ustrezne, javne in družbene norme, tako kot v vsem kulturnem svetu.

Nad pojavom »Neue slowenische Kunst«, »Laibach« in podobnih smo izražali sicer začudenje, vendar smo menili, da je to prehodni pojav in predvsem protiutež bohotenju potujčevanja glasbenega izraza in načina podajanja v Sloveniji. Že v začetku nas je motila uporaba nemških imen in naslovov. Ko pa zadeva ni prenehala in ko se je, nasprotno, razmahnila, smo se lani obrnili na pristojne organizacije z odprtim pismom. Menili smo, da nemška imena, obleke, način nastopanja in uporabljeni simboli samo zaradi nebudnosti slovenskih družbenopolitičnih in kulturnih organizacij niso bili ustrezno obravnavani ter s političnim in javnim delovanjem primerno spremenjeni.

Naš protest ni ostal brez odziva pri več organizacijah zveze borcev in nekaterih kulturnikih. Žal pa odprto pismo ni izzvalo ustrege niti pisnega poziva kogarkoli od pristojnih v družbenopolitičnih organizacijah in družbenopolitičnih skupnostih. Ta molk je bil po naši oceni zelo zgovoren. V časnikih pa smo lahko prebrali, da je bilo med tem v predsedstvu MK SZDL Ljubljana dvakrat sprejeto stališče, da ime »Laibach« ne ustreza. Kljub temu pa Ljubljana ni zaščitila svojega imena pa tudi Slovenija svoje kulture ne pred vsiljevanjem nemških imen, kot je npr. »Neue slowenische Kunst«.

Letošnje praznovanje slovenskega dneva kulture je sovpadalo s prizadevanji koroških Slovencev skupaj z avstrijskimi demokrati za pravico slovenščine v šoli in javni rabi. Hkrati potekajo tudi prizadevanja primorskih Slovencev za narodnostne pravice in »slovenski« hram kulture v Trstu.

V takem, za Slovence in slovenščino usodnem času, se je pojavila napoved dveh celovečernih koncertov skupine »Laibach« in nastopov »Neue slowenische Kunst«. Ti pojavi oz. napadi na slovenščino od zunaj in od znotraj so istočasni in vemo, da nadvse porazno učinkujejo ne le v mejah Slovenije, ampak tudi prek nje. Pri vsem tem pa je Ljubljana Mesto – narodni heroj, ki je prva v Jugoslaviji dobila to visoko priznanje.

Članek Jožeta Ostermana v Komunistu 6. 2. 1987, torej ob kulturnem prazniku, pa nam dopoveduje »...da smo vendarle narod s spoštovanjem vredno kulturno tradicijo, nekatere široke predstavitve umetnostnih in zgodovinskih obdobij, ki so med Slovenci žele pomembne dosežke (doba reformacije oz. 16. stol., ekspresionizem na Slovenskem), pa navsezadnje tudi nenavadno uspešna pot naše najmlajše in najbolj »oporečne« avantgarde (Laibach, Scipioni, Irwin) po Evropi, so zagotovo dosežki, ki zbujajo veselje in ponos, dosežki, ki jih že leta nazaj ni bilo.«

Poudarjamo, da niti ne skušamo podcenjevati glasbene ali gledališke vrednosti »Neue slowenische Kunst« ali skupine »Laibach«. Naše pripombe gredo izključno na nemška imena in nacistične simbole. Počutimo se izdani in sram nas je pred Slovenci na Koroškem in Primorskem. Groza nas je ob ugotovitvi Ostermanovega mnenja, da celi naši rodovi niso v kulturi

ustvarili nič drugega, niti približno podobnega kot »Laibach« in »Neue slowenische Kunst« v dveh letih. Kakorkoli že čutimo, smo globoko prizadeti kot Slovenci in Ljubljanci ter zato ne moremo deliti veselja in ponosa z Ostermanom. Toda vse le ni povsem črno. Pozdravljamo odločno stališče predsedstva MK SZDL Ljubljana, ki je ponovno odklonilo rabo imena »Laibach«, in tudi registracijo kulturne skupine pod tem imenom pri kulturni skupnosti mesta Ljubljane. Takim stališčem pa bi morala nujno slediti ustrezna pravna določila.

Tudi RTV Ljubljana je imela npr. veliko nadvse zgovornih poročil o boju Slovencev v Avstriji in Italiji v zadnjem času. Marjan Žnidaršič v Komunistu in Vladimir Kavčič v Delu in (morda smo nehoti še koga prezrili), kažejo, da se ne strinjajo s potujčevanjem naše kulture in Slovenije.

Te ugotovitve in stališča smo sprejeli koroški partizani ljubljanskega območja na svoji redni letni skupščini v Ljubljani 13. februarja 1987 v soglasju s predstavniki Koroškega in Gorenjskega odreda.

Skupnost koroških partizanov Slovenije

Prezir – najboljše zdravilo

Komu koristi in koga zabava tako pisanje, kot je bilo natisnjeno pod naslovom Bolje kadarkoli kot nikoli v TV-15 št. 8 z dne 26. februarja 1987 na str. 11? Kljub pretkanim neresnicam in mistifikacijam je več kakor očitno, da v tej dozdevni in razvlečeni polemiki ne gre za obračun s kakimi netočnostmi v knjigi Tomšičeve brigade 1942–1943, temveč za napad na dostojanstvo njegovega avtorja Strleta. Dogodilo se je ravno tisto, čemur naj bi uredništvo naredilo konec: že po petih tednih od objave programskih načel je list postal posrednik za ničev osebni spor. Da bi bil absurd še večji, so bile klevete in žalitve, izvirajoče iz te ničevosti ali jeze, objavljene prav v listu TV-15, ki sem mu jaz, Franci Strle, kot novinar požrtvovalno in pošteno služil pet let; poleg tega pa moram spomniti, da TV-15 spada v okvir Založbe Borec, ki sem ji za enkratni natis odstopil svoje avtorske pravice, to oboje pa kaže na stanovsko neloyalnost brez primere.

Klančarjeva ihta je razkrila zvitni namen: oba njegova sestavka sta bila namreč preračunana na to, da bi izzvala nasprotje med menoj in Ladom Ambrožičem-Novljanom, ki je moj mentor ter po značaju in znanju velik človek. Novljan je bil tudi velik in razumen vojskovodja. Le kako naj bi se primerjal in enačil z njim, saj takrat nisem bil star niti šestnajst let, ko je bil on že komandant Dolenjske operativne cone, kmalu zatem pa je postal celo komandant 9. korpusa NOV in POJ! V veliko zadoščenje mi je, da moje knjige visoko ceni in da z mano ravna, kakor da bi mu bil po letih popolnoma enak.

O Mirku Klančarju-Sandiju ne mislim tritati besed. Njegov članek Veličastna partizanska zmaga v Jelenovem žlebu, objavljen v TV-15 z dne 24. marca 1983, je očiten in nespreten plagiat, ki ne spoštuje niti Novljanovih moralnih avtorskih pravic. V tem malovrednem izdelku je Sandi povzel prav iste (in tudi druge) netočnosti, ki jih je v TV-15 št. 49 z dne 4. decembra 1986 očitil meni (pri tem je zagrešil celo nekatere nove, ki jih v izvirnikih ni bilo). Tako početje je gotovo več kot neresno, ako ne še kaj bolj bednega. Da pa ne bo gojil kakšnih pobožnih utvar, mu moram sporočiti: če si domišlja, da bo njegovo ime prišlo skozi zadnja vrata v katero izmed mojih knjig, se hudo moti. Za domišljave ljudi je prezir najboljše zdravilo...

FRANCI STRLE

Zlonamerna obtožba. Čemu?

Tednik Mladina je 16. januarja v rubriki Izjava tedna pod naslovom Streljanih ni škoda objavil fragment iz knjige, ki jo je na temo Dachauski procesi sestavil in pri beograjskizaložbi Prosveta ter Partizanska knjiga lani – z letnico 1986 izdal Bora Krivokapić. Namen izbranega fragmenta ni bil

predstaviti knjigo, temveč opozoriti na »zlovešča« stališča ljudi, ki so »še vedno med nami«, ne da bi to eksplicitno navedli, kajti »dejstva govorijo sama«.

Izbrani fragment je namreč v Krivokapićevi knjigi natisnjeno pismo, ki ga je napisal publicist Jože Vidic lani 14. aprila, ga poslal Cirilu Ribičiču in v njem navedel izjavo, ki da mu jo je med pogovorom o obsojencih na dachauskih procesih izrekel Janez Učakar, narodni heroj, predsednik ZZB v ljubljanski občini Center. Ta izjava je Vidica očitno tako zelo zbolela in zbolela, da ob njej ni mogel molčati. Učakar naj bi mu bil namreč dejal, da »niti enega od streljanih (obsojencev na dachauskih procesih) ni škoda...« On sam »bi pobil še nekaj tistih, ki so še živi.«

Cirilu Ribičiču je Vidic pisal pod vtisom njegovega predavanja, ki se ga je udeležil in je začutil potrebo, da svojo zgroženost nad izjavo, ki jo je bil slišal nekaj mesecev poprej, izpove vsaj po tej poti.

Vidićevo pismo, poslano Ribičiču, se je znašlo v Krivokapićevi knjigi – in prek nje na straneh Mladine, ki je po tej poti opozorila javnost na »likvidatorske strasti« Janeza Učakarja.

Opozorilo je slovensko javnost kajpak razburilo.

V njenem imenu je reagiral Taboriščni odbor Dachau pri republiški komisiji za nekdanje politične zapornike, internirance in izgnance, in sicer s stališčem, v katerem pravi, da je Učakarjeva izjava »po sodnih rehabilitacijah obsojenih z dachauskih procesov... in politični rehabilitaciji za vse nekdanje politične zapornike in jetnike za časa NOB nerazumljiva in žaljiva.« Izjavo Janeza Učakarja so najostreje obsodili ter se vprašali, ali je po takšni izjavi – kljub nespornim zaslugam v NOB – »še lahko na čelu organizacije ZZB NOV«. Od pristojnih organov ZZB NOV in ZKS so zahtevali »obsodbo in ustrezno ukrepanje«.

Stališče s to zahtevo so poslali v republiški odbor ZZB NOV, v CK ZKS, v RK SZDL, v RK ZSMS, v občinski komite ZKS Ljubljana Center ter v občinski odbor ZZB NOV, katerega predsednik je »inkriminirani« Janez Učakar.

Učakar je napisal Izjavo, ki jo je poslal obema ljubljanskima dnevnikom in sta jo oba – hkrati s stališčem Taboriščnega odbora tudi objavila: Dnevnik 28. in Delo 31. januarja. V svoji izjavi je svoje navedbe Jožeta Vidica o besedah, ki naj bi jih bil izrekel o preživelih obsojencih na dachauskih procesih, v celoti demantiral. Z Vidićem sta se res pogovarjala lani januarja, potem ko se mu je Učakar odzval na poizvedbo, objavljeno v Primorskih novicah, glede morebitnih podatkov v zvezi s partizansko bolnišnico, ki jo je na Kambreškem vodil dr. Berke, saj je kot nekdanji »šef« Vosa za severnoprimorsko območje tamkajšnje razmere dobro poznal. Pogovor pa je nanesel tudi na Vidićevo pisanje o vojnih zločincih in na še živeče vojne zločince, katerih delovanje in svobodno gibanje države, kamor so se zatekli, tolerirajo. V zvezi z njimi – in ne v zvezi – z obsojenci na dachauskih procesih, o katerih nista govorila – je Učakar menil, da so jih »vse premalo zajeli, dobili nazaj in obsodili«.

Kar zadeva rehabilitirane žrtve dachauskih procesov, je za njihovo rehabilitacijo glasoval kot delegat na 10. kongresu ZKS in nima nikakršnih razlogov, da bi njihovo rehabilitacijo obžaloval ali jo obsojal.

Po objavi Učakarjeve Izjave je sklenilo predsedstvo občinskega odbora ZZB NOV Ljubljana Center zadevo razčistiti neposredno z Vidićem in Ribičičem. Ciril Ribičič je sporočil, da je Vidićevo zadevno pismo res prejel, vendar ga je spravlil v svojo zasebno korespondenco, ne da bi se bil o njem s komerkoli pogovarjal. Jože Vidic se je 10. februarja ob obisku v pisarni občinskega odbora zveze borcev »pokesal«, češ da je pismo Ribičiču napisal tri mesece po pogovoru z Učakarjem, pa je »kaj zamešal«: tistega o »pobijanju preživelih z dachauskih procesov« mu ni govoril Učakar, ampak najbrž kdo drug. »Opravičilo« v tem smislu je nato (20. februarja) objavil v Mladini, potem ko je – en teden prej – lahko prebral Izjavo predsedstva občinskega odbora ZZB NOV Ljubljana-Center, ki je svojemu predsedniku Janezu Učakarju izrazilo popolno zaupanje, da očitanih mu besed ni izrekel, ter mu izreklo priznanje za dolgoletno uspešno vodenje organizacije Zveze združenj borcev v občini Ljubljana Center.

Seveda pa je predsedstvo napovedalo tudi preiskavo o tem, kako in po čigavi krivdi je prišlo do neutemeljenega javnega napa-

da na osebnost in delo Janeza Učakarja, s čimer je bila prizadeta tudi celotna organizacija Zveze borcev.

V svojem 20. februarja v Mladini objavljenem pismu se Jože Vidic čudi, kako je moglo njegovo pismo, napisano v enem samem izvodu in poslano Cirilu Ribičiču, priti v roke Bori Krivokapiću, ki ga je »zlora-bil«. Pismo je poleg njega in Ribičiča videl en sam človek, ta pa je zdaj v bolnišnici in ga ne kaže imenovati (sic!).

Skratka: Janez Učakar je – s svojo lastno izjavo ter z Izjavama občinskega odbora ZZB in občinskega komiteja ZKS, pa tudi z Vidićevim priznanjem, da je osebo, ki meni, da je »škoda, ker jih niso postrelili«, zamenjal – opran krivde; anatomia, ki so mu jo izrekli ogorčeni člani Taboriščnega odbora Dachau, je spoznana za brezpredmetno. Toda komu se je zdelo vendarle potrebno vzburjati hudo kri za objavo zlonamernih obtožb zoper uglednega borčevskega funkcionarja... in na neki način zoper vse borce, zoper vso borčevsko organizacijo? Kdor je Vidićevo pismo uporabil kot take vrste »dokument« in ga poslal v objavo Bori Krivokapiću, je nemara vedel – ali pa bi bil lahko vsaj slutil, da ga bo slejkoprej kdo izbrskal in ga uporabil za svojo apostrofirano Izjavo tedna, češ: pogledjte jih.

Odgovor na zastavljena vprašanja za zdaj še ne poznamo, videti pa je, da so ozadja in okoliščine teh »pomešanih« izjav in »naključnih« ter nepojasnjenih objav »bolj daljnosežna, kot se vidijo na prvi pogled.

V. K.

Moje misli ob 8. marcu

Nekatere ženske še ne vedo, kaj pomeni 8. marec v svetu in tudi pri nas. Mislijo, da je to materinski dan, ko starejši na svojo mater mislijo s posebno nežnostjo in priznanjem. Praznik 8. marec žensk pa je tudi borbeni praznik žensk, ki so se borile v svetu za mir, svobodo in enakopravnost.

Za te pravice so se borile tudi naše partizanske borke v strahotnih letih druge svetovne vojne. Ob 8. marcu se spominjamo naših partizanskih bork, bolničark, zdravnic, aktivistk, obveščevalk in vojaških kurirk. Spominjamo se interniranih žensk in otrok v nemških in italijanskih koncentracijskih taboriščih. V krematorijskih peči na primer v Rižarni pri Trstu je zgorelo štiri do pet tisoč naših ljudi.

Ne smemo pozabiti tudi na naše kmečke ženske; tudi one so veliko pretrpele. Fašisti so jim požgali domove, streljali talce, očete, može in sinove. Množično so vozili ljudi v internacijo, od koder se jih veliko ni vrnilo. Kako grozljiva resničnost je bilo to divjanje fašističnih tolpa in krvavega nasilja! A kljub fašističnemu terorju zavedne žene niso klonile. Prizadevno sodelovanje kmečkih žena v zaledju je bilo velikega pomena za naše borce.

Zemlja je temelj vsega življenja. Brez zemlje ni kruha. V letih NOB so bile zelo dobre letine. Če te obilne hrane ne bi bilo, le kako bi preživeli! Spoštujmo jo, izkoristimo vsak košček zemlje. Ženske-kmetice so za borce skrbele z vso svojo dobroto. Te ženske so bile ob napronem obdelovanju zemlje še aktivistke, obveščevalke, kurirke. Zbirale so sanitetni material, pletle volnene nogavice za borce. Partizanstvo je uživalo trdno podporo zaledja in je bilo s tisočimi vezmi povezano z NOB. Delo milijonov žena je temelj vseh naših uspehov, kot je večkrat poudaril naš maršal Tito. K osvoboditvi Slovenije in Jugoslavije so prispevale velik delež. V NOB so se z ramo ob rami bojevale tudi ženske. Pokazale so bojno sposobnost in požrtvovalnost. Prenašale so vse trpljenje in muke fašističnih zločincev in njihovih sodelavcev.

Naj omenim, kako so se pripravljale ženske za mednarodni praznik 8. marec leta 1944 na Kočevskem. Takrat so dekleta in starejše ženske pesnile verze za recitacije, se učile igre, ki so jih same napisale, da so za naš praznik nastopile in vodile pevski zbor partizanskih pesmi.

Ob dnevu mednarodnega praznika žensk 8. marca se je trlo borcev in ljudi iz bližnje okolice. Vsi zbrani so nestrno pričakovali, da bi videli, kaj so žene pripravile. Nenadoma je ženska z jeklenim glasom začela govoriti. Govorila je o boju za svobodo o delu žena in pomenu mednarodnega praznika žensk. Nato so sledile partizanske pesmi,

recitacije in igra. Po končani proslavi smo se žene in borci razšli z velikim zadovoljstvom.

V moderni družbi se je odnos do žene spremenil. Med ženami samimi pa je žal še mnogo takih, ki se ne morejo otresti predsodkov tradicije.

Moževi junaški veličini so se v dekelski ponižnosti klanjali prejšnji ženski rodovi – tudi v stari jugoslovanski dobi.

Tudi danes niso enakomerno zastopane v samoupravnih organih, v delegacijah, v vodstvih, družbenopolitičnih organizacijah. To naj daje misliti, da kadrovske politike ne izvajam dovolj dosledno. Drug problem je, da mnogim postajajo dobrine vse. Ni več pravega odnosa do družbene lastnine.

Prav nič mi ne ugaja misel, da je danes ženska, ki je toliko prestala med NOB, le na pol enakopravna. Z grenkobo v srcu ugotavljamo, da prenekatera, v vojni visoko cenjena in živa, vrednota danes izginja. Danes tudi mednarodni praznik žensk 8. marec ni več to, kar je bil. Socialistična zveza se premalo zanima, njihovo delo je premalo organizirano. Tudi žene samoupravljalke si

morajo prizadevati, da bomo imeli dobre in pridne samoupravljalce in tovariške medsebojne odnose. Izbojevali smo svobodo in socialistično samoupravljanje, marsikaj pa bomo morali še popraviti in tudi spremeniti. Pokažimo svojo sposobnost po samoupravnih poti in državo razvijamo do višje ravni!

Bolj bi se morali ukvarjati z mladino. Privzgojiti bi jim morali človekoljubnost, odnos do dela in samostojno ustvarjanje. Zavreči moramo malomeščanskost, ki se vrinja v njihove vrste, posvetiti pa se moramo poklicni vzgoji naših kmečkih fantov in deklet, privzgojiti jim moramo gospodarsko znanje in ljubezen do rodne zemlje.

Tudi med seboj moramo negovati sotovariško toplino, drugačen, boljši odnos do sočloveka in družbene imovine. Bodimo vzor naši mladini!

REZKA RAZDRIH

O našem Nacetu

Pravijo, da je človeka hvaliti primerno le ob zadnjem slovesu in ne v času življenja.

saj se dotični lahko prevzame, spremeni, ali, kot pravimo, pokvari. Koliko dragocenih, enkratnih in poštenih tovarišev, gloričiranih na prvih straneh naših časopisov, smo po neznanskih hvalah morali nekega lepšega dne odstaviti ali pa kar postaviti pred sodni tribunal! Torej, čeprav neprijetno, bom tokrat napisal le hvalo našemu nekdanjemu vrlemu komandirju Nacetu, ki je pred kratkim proslavljal svojo osemdesetletnico in o katerem smo pred nedavnim lahko brali v našem slavnem časopisu.

Da se je tovariš Nace, komandir 2. čete 3. Lazarjevega bataljona, Gubčeve brigade pisal Golob, je med borci vedel le malokdo. Vedeli pa smo, da je neke vrste ptič, saj ga sicer ne bi postavili za komandirja čete borcev, ki so namazani z vsemi žabvami. Bil je res med nami najstarejši, a ga nihče ni imenoval za Starega, saj bi se zaradi tega poimenovanja znašel na raportu, ki ga ne bi pozabil do konca življenja. Takrat je naš vrli komandir Nace cvetel v cvetu najlepših let. Tudi romantike je nekaj doživel, čeprav je le-ta ob stalnih bojih mimogrede izpuhtela in padla v pozabo.

Kakšen je bil naš komandir Nace, sem pred leti opisal v knjigi spominov črnogledga humorista. Imeli smo ga bolj za očeta kot za sitnega komandirja, čeprav je po službeni dolžnosti vtaknil nos ravno tam, kjer nisi pričakoval. Nekajkrat smo ga, s težavo sicer, prelisičili, a so se na koncu z dobro voljo poravnali vsi grehi, če ne drugače, pa z nekaj urami stražarjenja ali patuljiranja.

Kakorkoli, za vse je bil dober in pošten komandir – tovariš in zlasti človek. Upam, da se po jubilejni osemdesetletnici ne bo tako spremenil, da bom moral pisati popravke. V obsežni knjigi sem torej že opisal, kaj vse se je pripetilo v Nacetovi četi. Bojevali smo se, obenem pa uganjali norčije, zaradi katerih so Nacetu bolj sivieli lasje kot zaradi pogostih obiskov sovražnikov.

S kapitulacijo sem odšel med kulturnike, komandir Nace pa med tankiste. Veliko let je minilo od takrat, spomini na prijetne skupne doživljaje pa ostanejo. Ravno v imenu le-teh mu Gubčevci prisrčno voščimo.

OLEG KRIŽANOVSKIJ-IGOR

Politkomisar Sime zbira in komentira

Povsem nepotrebna obzirnost

Zelo skrbno sem prebral referat predsednika Zveznega izvršnega sveta Branka Mikulića s skupne seje obeh zborov skupščine SFRJ. V sicer zelo prepričevalnem poročilu pa je bil Branko Mikulić, po mojem mnenju, zlasti v zaključnem delu poročila, premalo dorečen.

Prvi primer:

Mikulić: »Že več let pri nas govorimo o tako imenovani sivi emisiji denarja in ugotavljamo, da jo bo treba onemogočiti. Toda lani smo po najrazličnejših r. zakonitih poteh tiskali veliko denarja, kar je v precejšnji meri spodbujalo povpraševanje na trgu in vplivalo na rast inflacije.«

Ali imamo sedaj v Jugoslaviji dve ustanovi za tiskanje denarja: zakonito in nezakonito? Kdo je ta »sma«? Zakaj ni predsednik ZIS točno označil in opisal »nezakonite tiskanje«? Menim, da imamo državljani SFRJ ustavno pravico zvedeti to!

Drugi primer:

Mikulić: »Lani smo ugotovili, da so dve poslovni banki in ena narodna banka brez poblastila uporabljale devize, ustvarjene s prodajo benčinskih bonov, zamenjavo deviz za dinarje in z odlaganjem prenosa tujih plačilnih sredstev. Namesto da bi vložile devize na račun Narodne banke Jugoslavije oziroma jih prenesle v tujino, so uporabljale devize Narodne banke Jugoslavije, čeprav tega ne bi smele.«

Ne razumem, zakaj predsednik ZIS ni poimensko navedel obeh poslovnih in ene narodne banke, ki so tako grobo kršile predpise in s tem škodovala skupnim interesom SFRJ? S tako, po mojem močno predimenzionirano obzirnostjo, se ne strinjam, ker to, poleg drugega, ne vpliva vzgojno na ostale!

Tretji primer:

Mikulić: »V nasprotju z odlokom zveznega izvršnega sveta in kljub opozorilom, zlasti ob koncu minulega leta, so izdajali dovoljenja za uvoz, za katerega pa niso bila preskrbljena devizna sredstva. Sredstva za ta uvoz je treba kajpada zagotoviti v tem letu.«

Ali so bili omenjeni kršitelji kaznovani in odstavljeni? Če niso, zakaj ne? To bo treba vsekakor še pojasniti in

pri tem točno navesti vse kršitelje, brez izjeme!

Ta vprašanja postavljam zato, ker menim, da bomo le z brezkompromisnim izpolnjevanjem dogovorjene in sprejete politike lahko izplavali iz sedanjega kriznega položaja.

Snažilka naj bo!

V začetku 1985. leta so delavke splitskega Proleterja, delovne organizacije snažilke z značilnim nazivom, protestno obiskale splitskega župana in energično zahtevale kadrovske spremembe v svojem kolektivu. Značilno je, da niso zahtevale višjih plač, temveč le nove šefe. Prvi mož Splita jim je ugodil in od takrat Proleter cveti.

Januarja letos je čistilka Marija Hrga zaslužila 282 ti-sočakov, kar je bil v Splitu rekord rekordov. Toda Marija si je svoj zaslužek pošteno prigarala; čistilke Proleterja so namreč plačane po kvadratnem metru.

Proleter zaposluje 300 čistilk (nobenega čistilca!), ki čistijo vse, od oken do preprog, po vsem Splitu, ima pa le deset administrativnih delavcev. Med snažilkami Proleterja so tudi z visokošolsko izobrazbo. Ker v svoji stroki niso našle dela, so prijele za metlo.

Mnoge delovne organizacije v Splitu sedaj nimajo več lastnih čistilk (slabo plačanih), temveč raje najemajo snažilke Proleterja (ki so odlično plačane), saj je za njih ceneje, delo pa bolje opravljeno.

Marija M., 26 let, pravnica iz Splita: »Delovno mesto snažilke sem sprejela, ker me je bilo sram, da me v mojih letih hranijo starši. Ne zato, ker oni tega ne bi želeli, temveč ker tega ne želim sama. Drugih razlogov ni bilo.«

Nada B., 26 let, inženirka elektronike: »Pri meni je podoben primer. Iskala sem delo prek študentskega servisa, vendar ga nisem dobila. Nekaj časa sem delala v Jugoplastiki pri izdelavi igrač in zaslužila po štiri stotine milijone mesečno. Sedanje delovno mesto je v tem smislu precej ugodnejše.«

Na splitski rivi že govorijo: »Poglej jo, kako je moderno oblečena. Saj ni čudno, ko pa je snažilka pri Proleterju!«

Primerjave

Ljubljanske mlekarne naredijo v letu dni tri milijone

kilogramov sladoleada. Poljo-privredni kombinat iz Beograda ima za to sladico dvakrat večje zmogljivosti. Toda v Ljubljani je v tem oddelku zaposlenih 70 ljudi, v Beogradu pa 500. Ljubljanske mlekarne z izdelavo sladoleada pokrivajo vse izgube pri konzumnem mleku, Beograščani pa imajo samo pri sladoleadu 700 milijonov dinarjev izgube. Njihova tovarna je nova, v ljubljanski pa ne morejo nikamor več postaviti niti najmanjšega strojčka.

To je svojevrsten čudež, ki ga je v hipu lahko konec. Če se namreč sesuje proizvodnja sladoleada, se bodo sesule tudi Ljubljanske mlekarne v celoti, ker ne bodo imeli več s čim pokrivati visokih izgub pri konzumnem programu.

Pa še primerjava z Avstrijo. Predsednik poslovodnega odbora Ljubljanskih mlekar prof. dr. France Kervina je povedal: »Direktor mlekarne na avstrijskem Koroškem, približno pol tako velike, kot je naša, mi je pred kratkim na vprašanje, koliko ljudi mu dela v administraciji, dejal, da enajst. Ker mu je bilo nekolikant nerodno, da jih je toliko, je še pristavil, da jih od enajstih pet dela v laboratoriju.

Na srečo je potem še on mene vprašal, kako je z administrativnim osebjem pri nas. Odgovoril sem mu, da jih je pri nas tudi enajst – ampak enajst nadstropij v poslovnih stavbi, in to brez laboratorija!«

Naša administracija se ne da, kljub številnim sklepom in zaključkom številnih »zgodovinskih« kongresov in konferenc.

Pravočasno opozorilo

Na seji Zveznega izvršnega sveta so sprejeli osnutek odloka o izdaji bankovcev za 10.000, 20.000 in 50.000 dinarjev. Če bodo odlok sprejeli v Skupščini SFRJ, o čemer pa niti najmanj ne dvomim, utegnejo bankovce za 10.000 dinarjev dati v obtok sredi prihodnjega leta, bankovce za 20.000 in 50.000 dinarjev pa šest mesecev oziroma eno leto kasneje.

Tiskanje novih bankovcev je zame spet nov dokaz o neuspešnosti zvezne vlade v boju z inflacijo, kar pa ni samo moja ugotovitev.

Zato Zveznemu izvršnemu svetu svetujem, da ima pri

tiskanju novih bankovcev stalno pred očmi naslednjo zgodovinsko resnico o rekordni rasti inflacije:

V Nemčiji je bil 10. oktobra 1923 dolar vreden 8 milijonov mark, a že 18. oktobra 1923 – osem dni kasneje – pa kar 8 milijard mark!

Trdno sem prepričan, da bi bilo za vso Jugoslavijo veliko boljše, da bi se približevali inflaciji sedanje in ne predvojne Nemčije!

Neverjetno mračnjaštvo

Kak dan pred novim letom je v vasi Bresje na Kosovu umrla starka samohranilka, vdova po že zdavnaj umrlem vaščanu Bresja. Ko človek umre, mu je treba izkopati grob, to vemo že od nekdaj. Pokojnica je želela biti pokopana ob svojem življenjskem sopotniku. Maloštevilni prijatelji so izkopali grob po njeni zadnji želji, vendar pa je niso mogli pokopati! Temu so nasprotovali nekateri od njenih sovaščanov in so grob zasuli.

Pogreb so morali opraviti na pokopališču na Kosovem Polju. Vzrok: pokojnica je bila Hrvatica in katoličanka, pokopališče v Bresju pa srbsko in pravoslavno!

Človek bi upravičeno pričakoval, da bodo stalni pritiski albanskih nacionalistov in iredentistov združili vaščane Bresja v skupnih težavah in da pri tem ne bi bila toliko pomembna narodnost in vera. Toda neverjetno mračnjaštvo je zmagalo.

Pri tem pa ne gre pozabiti, da so bili med več kot dva tisočimi podpisniki peticije občanov Kosovega Polja in okolice tudi vaščani Bresja in da je bilo iz te vasi precej ljudi, ki so se z upravičenimi pritožbami zoper početje albanskih nacionalistov in iredentistov odpravili v Beograd!

YU nogomet

Beograjski zdravnik dr. Aca Obradović ni nikoli opravljal svojega poklica, ker se je ves zapisal nogometu, doma in na tujem. Med drugim je deloval tudi v Ljubljani, še v davnih časih, ko so nogometaši Olimpije še uspešno igrali v prvi zvezni ligi.

Ker dr. Aca Obradović upravičeno velja za dobrega poznavalca razmer v jugoslo-

vanskem nogometu, mu damem besedo: »Ni malo primerov, ko želi kako majhno okolje brez kakršnihkoli ekonomskih računov, tudi za ceno velikih odrekaj in še večjih žrtev, imeti prvoli-gaša. Hočejo ga pravzaprav imeti lokalni politiki ali še huje: samo eden od ambicioznih posameznikov! Prav tako pa ni bilo malo primerov, da je klub propadel, ko je ta človek odšel. Velike izgube je tako kot vselej pokrila družba. V zadnjem času mnogo govorimo o zgrešenih investicijah, vselej omenjamo Fenije in Obrovce, jaz pa trdim, da je profesionalni nogomet porabil več denarja kot vsi Feniji in Obrovci!«

Vsi problemi našega profesionalnega nogometa nastajajo zaradi velikih političnih apetitov. Ko ljudje iz neke regije ali mesta želijo imeti predstavnika v elitni ligi, a nimajo kakovostnih igralcev, morajo ribariti v kalnem da se sploh obdržijo. Prisiljeni so podkupovati sodnike, kupovati tekme in igralce. Za vse to pa so potrebni črni skladi. Vse, kar ni dobro v nogometu, ima korenine v nenasičnih apetitih posameznih politikov in gospodarstvenikov.

Nogomet je največja nepokrita investicija. Gospodarsko zgrešene investicije slej ko prej odkrijejo, v nogometu pa nihče ne odgovarja zaradi svoje bolesne ambicioznosti. Obnašamo se nelo-gično, denar investiramo tja, kjer ni niti odstotka možnosti za zaslužek. Zavestno iz-gubljam, samo da bi zadovoljili neko regionalno ali republiško (politično) nečimrnost.«

Končno se je vendarle našel možak, ki je brez dlake na jeziku povedal vso resnico o jugoslovanskem nogometu. Zato dr. Aca Obradović javno čestitam!

V prvi zvezni ligi igra 18 klubov, od tega jih je točno devet (polovica) iz nerazvitih republik in pokrajine Kosovo.

Čudno samoupravljanje

V prizrenski tovarni Progres so se zares na nenavaden način lotili akcije, katere cilj je bil, da čimveč zaposlenih vpiše posojilo za odpiranje novih delovnih mest v občini. Ker je do polovice oktobra posojilo vpisalo le 70 odstotkov od skupno 2.500 zaposlenih, se je vodstvo družbenopolitičnih organizacij v tovarni odločilo, da bo »pritisnilo« na delavce. Kako? Sprejeli so sklep, da nihče od tistih, ki posojila še niso vpisa-

li, ne more več dobiti kredita za ožimnico, stanovanjskega kredita, njihovi otroci pa ne morejo več dobiti tovarniške štipendije, niti jih ne bodo več zaposlovali. Sklep je hitro obrodil sadove – večina delavcev, ki do takrat tega še ni storila, je vpisala posojilo, četudi so predtem izjavljali, da jim skromni prejemki tega ne dopuščajo.

Nekaj zaposlenih pa se vendarle ni ustrašilo, zaradi česar pa so ostali brez kreditov in drugih ugodnosti.

Obojega preveč!

Česa? Univerz in nepismenih v Jugoslaviji, kajpada! Univerz imamo kar 19, nič manj kot Kitajska, nepismenih pa milijon. Po številu le-teh smo skoraj v samem vrhu (tako kot Portugalsko).

Skoraj 42 let po osvoboditvi ni, če smo pošteni do sebe, prav nobenega opravičila za takšen neugleden »plasma« v Evropi. Ker se nepismeni, namesto, da bi se podpisali, kar pod (pre)križajo, pa obstaja še možnost, da bi jih kakšnem preveč zagnan sociolog religije utegnil šteti med verujoče. Toda šlo na stran.

Grožljiv je javno povedan podatek iz ene izmed naših nerazvitih republik, da manjka njenim šolam najosnovnejših učil (knjig), ker preprosto nimajo denarja zanje!

Potrebna sredstva za odpravo nepismenosti in za preprečitev nastajanja novih analfabetov bo treba vsekakor dobiti.

V staro, zame že izrabljeno fazo, da ni denarja, preprosto ne verjamem več. Menim nemreč, da denar je, samo drugače ga je treba razdeliti. Kako na novo razdeliti denar, pa ni moja naloga, temveč nekoga dobro plačanih funkcionarjev in strokovnjakov, ki jih pri nas prav nič ne primanjkuje.

To bi bil, po mojem mnenju, ob številnih proslavah najlepši prispevek ob 200-letnici rojstva velikega Vuka Karadžića.

Različna sindikata

Šofer novogoriškega Avtoprometa je pred nekaj meseci v Stuttgartu (ZR Nemčija) doživel neljubi dogodek. Zagrešil je prometni prekršek in neusmiljeni policaj mu je naprtil nekaj več kot 300 mark globe. Šofer je globo plačal in odpeljal.

Čez nekaj časa je nevedni šofer doživel novo presenečenje, tokrat ugodno. Dobil je namreč pismo sindikata šoferjev iz Münchna, prestolnice Bavarske, v katerem ga pozivajo, naj jim sporoči, koliko družinskih članov vzdržuje itd. V pismu so še obljubili, da mu bodo skušali pomagati. O kakšni podobni akciji domačega sindikata še ni bilo ničesar slišati...

Vaš Sime.

Se še spominjamo Zofke Kveder?

Ta droben pripis nas je zbodel na nooletnem voščilu, ki smo ga prejeli od Sunčane Škrinjaric, vnukinje pisateljice Zofke Kvedrove. Pohiteli smo iskat podatke o smrti in rojstvu njene babice, ki je s svojimi deli zapustila pomembne sledi v slovenski književnosti, čeprav je svojo ustvarjalno in življenjsko pot končala v Zagrebu. Kaj hitro smo lahko ugotovili, da je že novembra lani minilo šestdeset let, odkar je umrla.

Začeli smo se spraševati: »Ali je mogoče, da so poleg nas tudi drugi pozabili nanjo? Kdo bi v resnici moral širšo slovensko javnost spomniti tudi na to obletnico, čeprav smo slišali za veliko drugih? Ali ji nismo dolžni posvetiti nekaj pozornosti za vse, kar je napisala in tudi zato, ker je bila naša s srcem, čeprav je nazadnje pisala v

srbskohrvatskem jeziku? Saj ni mogoče, da bi jo namerno prezrli! Kaj pa, če »ženske« obletnice niso tako pomembne?»

To in še marsikaj drugega nas je pripeljalo do sklepa, da nas je lahko sram, da nas je nekdo moral opozoriti na to, kar bi morali vedeti sami. Lažje pa nam bo, če bo sram še koga drugega, ne samo nas, ki smo najmlajši in najbolj nevidni obveščevalci slovenske javnosti.

Še posebno se počutimo nelagodno zato, ker še nismo, in tudi nikoli ne bomo pozabili srečanja s Sunčano Škrinjaric, znano hrvaško pisateljico, ki nam je pred leti podelila v šoli Zmajeve bralne značke. O svoji babici je govorila z veliko ljubeznijo, s spoštovanjem in s takim ponosom, da smo ga bili veseli tudi mi. Zofkini potomci nosijo v svojem srcu delček

Zofka Kvedrova (Ljubljana, 22. april 1878 – Zagreb, 21. november 1926)

Slovenije in še danes nekje na tistem obzalujejo, da se je njihova babica odpravila v širni svet. Sunčana celo zatrjuje, da bi Kvedrova vso svo-

jo ustvarjalno moč veliko bolj izkoristila, če bi jo vlivala v ustvarjanje v materinem jeziku. Življenje je ni pestovalo in tudi Zagreb ji ni prinesel sreče. Njena hčerka Mira se še vedno spominja, da je mater pogosto nekam »vleklo«. Skoraj gotovo lahko rečemo, da jo je vleklo tudi tja, kjer je začela in tja, kjer so 60 let po njeni smrti že skoraj pozabili nanjo.

»Vedno sem bila odkritosrčna, vedno je bil moj cilj napredek, vedno sem imela najlepše namene, vedno sem se potegovala za pravico slabih in za svobodo osebnosti!«

Teh Zofkinih besed pri nas v Artičah v prihodnje ne bomo pozabili!

Po pogovoru in premišljanju pri uri novinarskega krožka je zapisala: NATASA ŠTARKL, 8. r. OŠ Artiče

Portret borke

Ko sem lani ob zaključku šolskega leta dobil za nagrado knjigo Stiranaja divizija, sem na eni od fotografij prepoznal tovarišico Rezko Lavrič, ki je bila med NOB borka 14. divizije. Ker jo dobro poznam, sem se spomnil, da bi jo obiskal in se z njo pogovoril o njenem partizanstvu. Takole mi je povedala:

»V začetku vojne sem bila doma v Travniku. Italijani so me zaprli zaradi sodelovanja s partizani sredi julija 1943. leta. Do 5. septembra sem bila zaprta pri Pajničevih na Hribu. Ob kapitulaciji Italije in napadu na Grčarice sem odšla med partizane, saj bi me drugače belogardisti ubili. Prišla sem v Šerčerjevo brigado in v njej ostala do konca vojne. Z njo sem doživljala svojo bojno pot. Prvi boj, v katerem sem sodelovala, je bil na Blokah septembra 1943. Na Pudobu pri Ložu smo se spopadli z belogardisti. Imeli smo miting. Nismo vedeli, da so se domo-

branci skrili v gnojno jamo. Ko smo jih odkrili, je kar precej smrdeło. Med boji za Ilirsko Bistrico smo bili odrezani od ostale enote. Ponovno smo se sešli s pomočjo kurirjev. Udeležila sem se tudi boja za Grahovo in 4. decembra napada na Kočevje. Od tu sem odšla s Šerčerjevo brigado v Belo krajino, kjer smo se pripravljali za pohod na Štajersko.

Šestega januarja 1944. leta smo skupaj z Bračičevo in Tomšičevo brigado krenili s Suhorja na težaven pohod. Naša divizija je krenila na Hrvaško preko Vivodine, Turropolja do Čazme. Ves čas pohoda smo bili na Hrvatskem lepo sprejeti, še posebno v Čazmi. Seveda brez bojev z ustaši ni šlo. Domačini so nas sprejeli za svoje in nam dali vse, kar so imeli. Od tu smo krenili proti Hrvatskemu Zagorju in 6. februarja pri Sedlarjevem prešli Sotlo. Na pohodu sem bila sekretarka SKOJ 3. bata-

ljona Šerčerjeve brigade.

Ko smo prispeli na Štajersko, so se šele začeli najhujši boji, saj je bil to čas nemške ofenzive. Napadli smo Senovo, hude boje pa smo imeli tudi na Bohorju, Rogli in Graški gori. V tem času je zapadlo meter in pol snega, bilo je tudi zelo mrzlo. Mrz in sneg sta bila naša najhujša sovražnika. V času ofenzive smo se pomikali le ponoči, čez dan pa smo ležali v snegu. Večkrat je bilo treba prebresti vodo, kljub temu, da je zunaj zmrzovalo in ko smo stopili na breg, je na nas zmrzovala obleka. Za silo smo se ogreli pri ognju. Borke smo bile zelo vzdržljive. Iz obročev smo se prebijali, kakor je kdo vedel in znal, saj smo bili večkrat obkoljeni. Ves čas nisem bila nič ranjena.

Do osvoboditve sem bila nato na Štajerskem. Jeseni 1945. leta sem odšla s slovensko divizijo v Sento v Banato. Tudi tam smo bili zelo lepo sprejeti. Politično smo delali z ljudmi, jih prepričevali in tako pripravljali na prve svobodne volitve. Ko smo opravili svojo nalogo,

smo se premaknili v Varaždin. Nato sem bila demobilizirana in sem se vrnila domov. Nadaljevala sem z družbenopolitičnim delom. Delala sem na krajevnem ljudskem odboru v Loškem potoku. Marca 1947. leta sem postala sekretarka AFŽ za okraj. Nikoli mi ni bilo žal prostega časa za to delo.

Tudi danes je tovarišica Rezka še vedno aktivna v različnih organizacijah. Je članica občinskega odbora ZZB NOV Kočevje in že 21 let blagajničarka društva upokojencev občine Kočevje. Po naravi je skromna, vendar zgovorna in poštena. Vsakomur pove resnico v obraz. Zelo se veseli vsakoletnega srečanja preživelih borcev 14. divizije, ki je prvo soboto v februarju. Rada se spominja vseh srečanj s svojimi bojnimi tovariši v krajih, kjer se je bojevala. Hrani vse spominke, ki jih je dobila od pokroviteljev srečanj borcev 14. divizije.

Želim ji, da bi bila zdrava in srečna.

TADEJ BRATOŽ, 6. razred OŠ Vas – Fara

Kaj mi pomeni 8. marec

Učenci 4. f razreda osnovne šole Danile Kumar iz Bežigrada so premišljali o dnevu žena – 8. marcu. Kaj mi pomeni, so se spraševali in takole zapisali:

Osmi marec je zame najlepši dan, ker takrat praznujejo vse žene. ANDREJ

To je dan, ko se moja mamica spočije, jaz pa jem sladkarije. NENAD

Zame je osmi marec najlepši dan v letu, ker se tega dne veseli tudi moja mamica. NUŠKA

Dan žena mi pomeni spoštovanje do vsega nežnega spola. GREGOR

Tega dne sem srečen in vesel, ker je vesela tudi moja mamica. SIMON

Osmi marec je dan obdarovanja in poljubljanja naših mamic in babic. NINA B.

Za dan mamic, babic in žena sem zelo srečen, ker so srečne tudi one. TIBOR

Osmi marec je dan spoštovanja materinstva in poslanstva žene v naši družbi. ROBERT

Osmi marec mi daje enkratno priložnost, da mamico še posebej osrečim. POLONA

Tega dne se mamici za vso dobroto še posebej oddolžim. ANAMARIJA

Ob dnevu žena z veseljem vzkliknem: »Mama je vse; hrana, obleka, veselo srce!«

Mama, ki pomaga bolnikom

Moja mama pomaga bolnikom v bolnišnici, zato je ni vedno doma. Je srednje velika in ima rjave lase. Po poklicu je medicinska sestra, v službo pa hodi v Šempeter. Njeno delo je zelo naporno. Paziti mora bolnike in jim lajšati bolečine. Ko pride iz službe, je žalostna ali pa tudi vesela. Doma zelo veliko dela. Dobra je in veliko zna. Nikoli se ne zmrduje in še posebej ima rada otroke.

KRISTINA KRAŠNA, 3. a OŠ Drago Bajc, Vipava

Kaj čutim, ko ugotovim besedo mame:

Beseda mame mi pomeni ljubezen.

Uč čutim mame čutim nadost.

Ču beseda mi pomeni nadost.

Beseda mame ugotovim velikost.

Kadar sem vesel, kalostna, prostovolna, lačna.

Ču ču beseda mi čutim mame in mame. Mama

je mame in mame stoka.

Mama je moj mame.

Mojca

Mojca

Mojca

Mojca

Mojca

Mojca

Mojca

Mojca

Mojca

Mojca

Mojca

Mojca

Mojca

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Naši mladi dopisniki vam poklanjajo za 8. marec

Iskrene čestitke, najlepše želje, najbolj skrite misli, polno cvetja in svoje sestavke na današnji mladinski strani – vse to in še veliko več so vam namenili naši mladi dopisniki, vam, mamice in žene, tovarišice in prijateljice, aktivistke, borce, partizanske mame... Za vas so pisali, na vas so mislili in še mislijo; v teh dneh še posebej. Mame so seveda na prvem mestu. Kako tudi ne bi bile, saj so našim mladim prijateljem najbližje. V sreči in nesreči, v veselju in žalosti, vedno je materino naročje pripravljeno sprejemati in materino srce dajati. »Prav je,« piše učenka Alenka Bokal, »da je en dan v letu samo njihov. Prav pa bi bilo tudi, da ne bi nanje mislili s spoštovanjem samo ta edini dan, naslednji pa že pozabill.«

Življenje ubira vsakdanji tir, vsak dan pa ni praznik. Materinstvo je odgovorna naloga, s svetlimi in temnimi stranmi. Zakaj ne bi, dragi mladi prijatelji, poskrbeli, da bo čimveč svetlobe in čim manj teme. Prav vi lahko veliko naredite. Šopki pomladanskega cvetja, s katerimi boste osmega marca razveselili vaše mame, naj bodo obljuba, da se bo čar tega dne razlil tudi v druge dneve.

Pristavljam še svoj piskrček in se pridružujem čestitkam naših mladih dopisnikov!

Živa

List, ki govori o mami, smo sneli z razstavnega panoja v osnovni šoli Karel Destovnik-Kajuh v Štepanjskem naselju. MOMIRKA JOVANOVIĆ iz 5. e razreda je tale utrinek o mami našla v knjigi Toneta Pavčka: Prave in (neprave) pesmi, ki jo zelo rada prebira.

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

zaželela preživeti starost v domovini. Vrnila se je v Brežice, kjer živi v Domu za ostarele občane. V tujini so ostali njeni otroci in vse, za kar se je v življenju bojevala.

Da, lepoto svoje domovine res ne vidi več dobro. Ugaja pa domače podnebje in zrak, ker ima astmo in bronhitis. Tam, kjer je v tujini živel, je zelo vetrovno in tako je morala biti vedno v stanovanju. Tu pa, pravi, posedla na klopici v parku in s polnimi pljuči vdihuje svež zrak. Ker je Dom za upokojence ob cesti, ki vodi iz Cerkele v mesto, vidi vsako popoldne mlade vojake, ki služijo vojaški rok v tamkajšnjem garnizonu. Z veseljem jih opazuje, saj so vsi mladi, zdravi in postavni fantje, ki s ponosom nosijo vojaško uniformo.

Kar čudno se ji zdi, kako morejo biti tako veseli, ko pa so vendar vojaki. Ko je nekoč imela priložnost, da se je pogovarjala z enim izmed njih, ga je naravnost vprašala o tem. Fant se je veselo nasmejal in ji odgovoril:

»Veste, mi smo Titova vojska, ponosni smo, da lahko čuvamo našo domovino. To me je učil moj oče in jaz bom tako vzgajal svoje sinove, če jih bom imel. Pri nas doma smo cel mesec slavili in se veselili, da gre najstarejši sin v armado.«

Stara gospa je bila srečna, da je lahko poklepotala z nekom, saj se zelo rada pogovarja z ljudmi, ker se v tujini vsa leta ni dobro naučila jezika in se zato raje z nikomer ni pogovarjala.

Meni se je zdela njena zgodba žalostna, vendar njen nasmejani obraz in zagotovilo, da ji ni bilo še nikdar v življenju tako lepo, me je potolažilo.

Zamisli sem se. Ali ni to čudno, kako more nekoga tako vleči v domovino, da pusti vse in se na starost vrne? Ali ni tak človek podoben lastovki, ki se vsako leto vrača v staro gnezdo? Kaj pa domovina? Ta je kakor dobra mati. Vzame ga v naročje, privije k sebi in...

MOJCA MOLAN, 7. b nov. krožek, OŠ Artiče

Andreja Grum – osemdesetletnica

Andreja Grum se je rodila 1. marca 1907 v Tržišču pri Mokronogu v družini šolskega upravitelja. Oče je bil kot učitelj prestavljen v Ljubljano. Andreja se je izšolala za učiteljico. V tistih davnih časih je bilo revnejšim in bistrim mladenkam, ki so se želele izobraziti in se ekonomsko osamosvojiti, ta poklic skoraj edina možnost. Že v času šolanja na učiteljskišči so se prosvetni delavci pričeli vse bolj dosledno in široko organizirano boriti za priznanje šole kot izredno pomembne družbene institucije, hkrati s tem pa tudi za ustrezno družbeno veljavo učiteljskega poklica. V tej zvezi so učitelji na podeželju razvijali izvenšolske dejavnosti, ki so dvigale zapostavljen kmečki življenjski standard. Njen oče ji je bil vzornik, saj je bil ves čas med poborniki za uveljavitev prepotrebnih strokovnih in družbenih sprememb v šolstvu. Čisto mlada učiteljica se je z vso vmeno angažirala za napredek kulturno in gospodarskega zaostalega podeželja. Bila je med prvimi, ki so organizirali gospodinjstvo nadaljevalne šole in tečaje za žensko mladino v krajih, kjer je službovala. Ko je izbruhnila druga svetovna vojna, ji je bilo 33 let, vendar je bila že tedaj 10 let tajnica odbora učiteljske kmetijsko-nadaljevalnih šol. Kot taka je sestavljala učne načrte, skripte in učbenike. Sodelovala je v naprednih ženskih društvih in sekcijah učiteljskega »pokreta«. Svoje strokovne prispevke je objavljala v reviji »Ženski svet«, v listu »Gospodinja« ter list

»Sadjar in vrtnar«. Ta pošolska izobraževalna dejavnost je mladini odpirala nove poglede na družbo, na vlogo ženske sploh in še posebno na njeno vlogo v družini na kmetiji. To pa ni bilo po volji tedanjemu konservativnemu političnemu režimu. Sledile so razne kazenske premetitve na odročna in težka mesta ter različnih kaznovanjanj, nagajanja in preganjanja.

Andreja je bila trmasta in si je začela pridobivati širšo in popolnejšo izobrazbo. Živela je v težkih razmerah, a je vztrajno obiskovala izobraževalne seminarje in tečaje po Sloveniji in si celo pridobila še popolno poklicno izobrazbo za učiteljico gospodinjstva in kmetijsko nadaljevalnih šol ter nadaljevalnih šol za žensko mladino. To je njena osnovna delna napredna opredelitev, ki jo je negovala in razvijala skozi vse življenje in katere rezultati so izredno vidni v njenem publicističnem delu.

Zaradi svoje idejne politične opredeljenosti in konkretne dejavnosti je bila ob vdoru okupatorja v našo državo (tedaj je službovala v Škofji Loki) na seznamu oseb, ki jih je potrebno takoj zapreti in zapleniti stanovanje in premoženje. Zbežala je z malo hčerko v Ljubljano, moža pa so prehiteli z aretacijo in je bil zaprt in izseljen v Srbijo.

Takoj po prihodu v Ljubljano je bila poslana v kolonijo Rdečega križa kot gospodinja v delavsko kolonijo, ki je bila v Iškem vintgarju za pribežnike in izgnance.

To dejavnost je ilegalno usmerjala Osvobodilna fronta. Značilno za Andrejo je bilo, da bi lahko dobila v času vojne dobro službo zaradi svojih sposobnosti in znanja. Ker ni hotela v okupatorjevo službo, je zato živela v pomanjkanju. Italijanski okupator je kolonijo hitro razpustil. Potem je prevzela organizacijo šivalnice RK, ki je skrbela za obleke beguncem in izgnancem in razvijala bogato intendantno dejavnost za OF in pošiljala potrebno partizanskim grupam v Dolomitih.

V tem svojstvu je delala do nasilne likvidacije šivalnice spomladi 1942, ko ji je uspelo rešiti večino vsega blaga v veliki vrednosti za OF.

Po okrevanju je delala po liniji OF in SLP (slovenska ljudska pomoč). Ves čas vojne je povezovala in vodila grupe frontno usmerjenih žensk in bivše zveze gospodinj ženskega društva. Spomladi 1944 je delovala v okrožnem merilu osvobodilnega gibanja v Ljubljani na zelo zaupnem zaporniškem sektorju SLP. To leto je bilo za Andrejo zelo hudo. Družinski člani so bili po zapori. Zato je Andreja vzela ime Potočnik – ilegalno. Okupator je mislil, da je pra-

vo. Živela je v polilegali in se potikala po raznih krajih Ljubljane, vendar pa ves čas do osvoboditve delovala z delom v OF.

Ko so se ljubljanski aktivisti pred osvoboditvijo pripravljali za osvoboditev, je Andreja bila med iniciatorji in tudi vodila širok aktiv za vprašanje preskrbe Ljubljane.

Po osvoboditvi je mreža prostovoljcev delala noč in dan v raznih prehranskih obratih. Gibanje je bilo izredno močno. To delo je vodila Andreja Grum vse do jeseni 1945, ko so ga prevzeli iz rok družbenih organizacij OF in zlasti AFŽ novo nastajajoči oddelki Mestnega ljudskega odbora. S sodelavkami je organizirala upravo Naša žena.

Oktober 1945 so jo pritegnili k delu na Ministrstvu za prosveto, odgovorna je bila za gospodinjstvo šole in domačo obrt ter kmetijske nadaljevalne šole za kmečko mladino. Ko so leta 1947 vse gospodinjstvo in izobraževalne šole ukinili, je Andreja vodila oddelke za otroške in mladinske domove ter vrtnice in nekaj časa tudi odgovarjala za težko vzgojljivo mladino in za njo odprla tri nove domove v Smledniku, Višnji gori in Podsmreki. Vse do odhoda s prosvete je bila načelnica za upravo in preskrbo domov in organizacije počitniških domov in organizacije počitniških kolonij. Leta 1953 v marcu je bila imenovana za strokovnega vodjo na novo ustanovljeni republiški Centralni zavod za napredek gospodinjstva. Njena naloga je bila, da sestavi delovni program zavoda, zavedo notranjo organizacijo in poiskati primerno izobražen in strokovno zagnan kader za to novo ustanovo. Zelo opazen je bil tudi njen pri-

spevek k ustanovitvi Višje gospodinjstvo šole in njenih učnih načrtov. Sodelovala je pri učnih programih za redno izobraževanje otrok in mladine v osnovnih šolah in nižjih gimnazijah, kakor tudi pri kmetijsko gospodarskih šolah. S svojim delom je prispevala k prvemu Priročniku za šolske kuhinje, napisala s soavtorico utemeljen predmetnik in učni načrt za poklic kuharja in tudi učbenik za ta poklic.

Leta 1956 je bila ustanovljena založba Centralnega zavoda za napredek gospodinjstva. Že leta 1954 pa je pripravljala in izdajala posamezne knjige in bila njen glavni in odgovorni urednik do upokojitve 1961. leta. Zavodova založniška dejavnost je prikazovala najbolj družbeno žgoča in aktualna vprašanja, iz tega in minulega obdobja. Zato je bilo povsem razumljivo, da je v skladu s tedanjimi razmerami izredno velik del izdanih knjig in brošur bil posvečen različnim vidikom prehrane poleg raznih drugih tem (zdrava prehrana, dietna prehrana, prehrana otrok in mladine, obrati družbene prehrane, sodobna kuhinja in oprema, ekonomika gospodinjstva, šolske kuhinje, ekspresne kuhinje, preprosta in zdrava prehrana, itd.). Andreja Grum je leto za letom napisala veliko knjig. Koliko truda se skriva za temi knjigami! Koliko prečutih noči!

Samostojno je spisala 12 strokovnih knjig, s soavtorico 5 knjig, prevedla 4 knjige, njena dela so izšla tudi v drugih republikah, sodelovala z obsežnimi strokovnimi temami pri šestih knjigah. Sodelovala je tudi pri drugih založbah in revijah. Številne so knjige, ki jih je izdala. V njenih delih se zrcali temeljitost in odgovornost do stro-

kovne resnice in volja ter ozaveščenost, da je treba posredovati svoje znanje ljudem. Njene knjige doživljajo veliko število naklad, ne samo zaradi opisanih lastnosti, temveč tudi zato, ker je vse kar je zapisano, avtorica dosledno in eksperimentalno preizkusila. Andreja Grum je še danes ustvarjalna in pripravlja knjigo, ki bo izšla l. 1987.

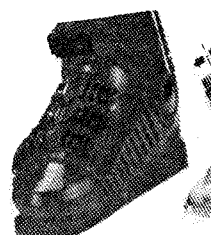
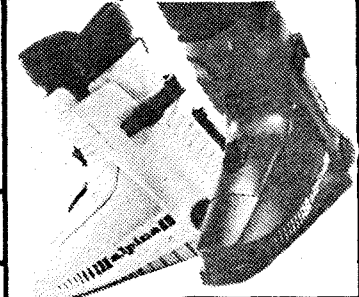
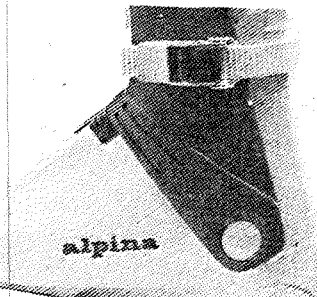
Tudi po vojni je ostala aktivna družbenopolitična delavka v mestnem in republiškem merilu. Sodelovala je z referati na raznih posvetovanjih tudi v zveznem merilu.

Bila je prva predsednica Republiškega društva strokovnih in predmetnih učiteljskih gospodinjstva. To delo je opravljala do upokojitve l. 1961. Ob življenjskem jubileju Andreje Grum poskušamo vsaj v fragmentih prikazati, opisati njeno obsežno in učinkovito publicistično delo in to za napredek na področjih, ki jih tudi še danes premalo negujemo. Andreja Grum je bila pionir strokovne obdelave neštetihih vprašanj pred vojno, med vojno in povojnem času, ki zadevajo gospodinjstvo in to družbeno in privatno. Gospodinjstvo je področje, ki je izredno družbeno in gospodarsko pomembno, saj zadeva vsakega človeka in njegovo vsakdanje življenje. Se danes je zastarelo gledanje prav na ta vprašanja, ne le pri posameznikih, temveč tudi pri določenih družbenih organih.

Ob osemdesetletnici se tako plodni pisateljici na področju zdrave prehrane srčno zahvaljujemo vsi, ki poznamo, ki uporabljamo njene kuharske knjige, ki jo spoštujemo in ji kličemo: Andreja, bodi zdrava in še piši za danes, za jutri!

Cirila Bambič

Križanka za razvedrilo

									
ALPINA CONTROL SYSTEM		BOLJŠI KROMPIR DOMAČE SORTE		MARIBOR. OPERNA PEVKA (ONDINA)		FRANC. TENIŠKI IGRALEC (YANNICK)		SKANDIJ KARAMBOL	
						KROM LOŠČILO			
								HERCEGOVEC MITO TREFALT	
								ODPRAVNIK, POSILJATELJ	
		PISEC, STVARI TELJ		IT. PISATELJ (CURZIO, KOZA)				LETNI GOZDNI POSEK	
		LIST PAPIRJA Z OBVESTILOM		PETAR KRALJ		AM. FILM. IGRALEC LASTNICA BANKE		DIRKAČ ROSBERG SLOVO, LOČITEV	
		EGIPČANSKI BOG		TRGOV. SPORAZUM MED DR. ZAVAMI		NAZIV ZA BOGA VST		ROSSANA PODESTA	
		INDIJ		ENOLETNA POLJŠČINA TURŠČICA		NEKD. DEZELA GERMANOV		PRIHOD V PROSTOR	
		PEVEC KERSHAW		SKALNJAK NEKD. EGIPT. POLITIK				AM. INDIJ. PLEME BRANJE-VEC	
								OSKRBNIK VINSKE KLETI	
		PLAČILO NA RAČUN				DESN. PRITOK VOLGE		OKLEPNO BOJNO VOZILO	
		VELIKA BRITANIJA		PEROCI		DELEŽ, OBROK BIVALISČE UMRlih		ŠKOT. M. KRILO	
						JADRANSKI OTOK		VAROVAL. PLOŠČA OLEG VIDOV	
						BOGOR. KARAJNA ?		KRAJ, KIER VODA ODMAŠA ZEMLJO	
						DAVČNI USLUŽ. BENEČ		KRČEVI-NA, LAZ	
		OBER							

Republiškemu odboru ZZB NOV Slovenije

Na seji predsedstva ZZB NOV Sežana 24. februarja letos smo razpravljali o zgražanju in o skrajno neugodni politični situaciji med nekdanjimi boci NOB in drugimi občani našega območja zaradi neprestane agresije italijanskih ribičev v Jadranu, izsiljevanja nekaterih italijanskih političnih krogov, zlasti pa zaradi našega klečeplazniškega tolerantnega odnosa do teh dogajanj. Se več. Borcem, ki so v krvi osvobajali vsak košček okupirane primorske zemlje, ne more skozi grlo hlapčevsko opravičevanje ob incidentu v Tržaškem zalivu, ki so ga drugi inscinirali. Milo rečeno, neodgovorne so izjave nekaterih naših funkcionarjev ob smrti agresivnega italijanskega ribiča češ, da se kaj takega ne bo zgodilo nikoli več. Kdo si dovoljuje kršitev ustavne pravice do obrambe domovine? Iz podobnih razlogov se tudi ne strinjamo z nekaterimi deli pisma predsednika ZZB NOV Slovenije, ki ga je poslal predsedniku deželnega odbora ANPI za Furlanijo Julijsko krajino.

Protestiramo proti licitiranju z našo teritorialno inte-

griteto. Bili smo v mnogo težjih razmerah, kot je sedanja gospodarska kriza, toda vedno smo znali braniti svoj ponos in dostojanstvo. Zadovoljevanje nasilnih apetitov odpira vedno nove in večje. Ni čudno, da se na drugi strani zaliva že pojavljajo zahteve za daljši, večji četverkotnik. Dovolimo si razmišljanje, da bodo mogoče italijanski ribiči v kratkem potrebovali tudi luke v Istri.

Ob takim razvoju dogodkov zahtevamo:

1. Da Zvezna skupščina Jugoslavije odloži ratifikacijo sporazuma z Italijo o skupnem ribolovu v Tržaškem zalivu, ker dogovarjanje poteka pod pritiski in mimo volje prizadetih ljudi.
2. Pred sklenitvijo kakršnegakoli tozadavnega sporazuma je treba omogočiti prizadetim, da povedo svoje mnenje in da se ga upošteva v največji možni meri.
3. Od italijanskih oblasti je treba odločno zahtevati, da energično ukrepajo zoper nedopustne vdore in rope preko meje.
4. Naši organi naj bolj rigorozno kaznujejo podobne incidente.

OBČINSKI ODBOR
ZZB NOV SEŽANA

Iz zamejstva

Velik shod nekdanjih partizanov v Gorici

Vsredržavno združenje partizanov Italije – VZPI-ANPI – bo 29. marca v Gorici pripravilo velik shod nekdanjih paratizanov v počastitev vrednot odporniškega gibanja na Goriškem.

Tristo sorodnikom padlih borcev bodo podelili spominsko knjigo z imeni padlih med leti 1942–1945. Za to priložnost bodo izdelali tudi spominsko kolajno, posvečeno tudi 40-letnici ustave Republike Italije. Partizanskega slavlja v Gorici se bo udeležil tudi senator Arrigo Boldrini, vsedržavni predsednik VZPI-ANPI.

O pripravah na to pomembno prireditve so govorili tudi na zadnjem sestanku pokrajinskega vodstva VZPI-ANPI, na katerem je poročal njen predsednik senator Silvano Baccicchi. Na seji so sprejeli tudi resolucijo, ki so jo poslali pristojnim oblastem. Z njo nekdanji partizanski borci Goriške protestirajo, ker je tržaška Rižarna precej zapuščena in zanemarjena.

Na sedežu ANMIG v Trzinu pa je bila od 21. februarja do 3. marca dobro obiskana razstava o protifašistični borbi.

Protislovenski izpadi tržaških višješolcev

V tržaški športni palači je bilo pokrajinsko rokometno prvenstvo višjih srednjih šol, ki se ga je tudi udeležila ekipa slovenskega liceja »Dr. France Prešern«. Slovenski dijaki so si z visokima zmagama nad moštvi Nautico in Oberdan zagotovili mesto v finalu z italijansko geometrijsko šolo. Odlični rokometišči slovenskega liceja so v finalni tekmi dve minuti pred koncem vodili kar s štirimi goli razlike, kar bi v normal-

nih pogojih moralo zadostovati za zmago. Toda z izdatno pomočjo obeh sodnikov je zmagalo s tesnim rezultatom moštvo geometrijske šole (vodi ga znani italijanski rokometni strokovnjak prof. Lo Duca), ker je pač »moralo« zmagati!

Ob tem pa je treba omeniti, da so bili slovenski rokometišči na vseh tekmah od začetka do konca izpostavljeni žaljivim nacionalističnim izpadom, tako občinstva kot igralcev. Gesla »sciavi« in »sciavi de merda« so kar deževala in le malo je manj-

kalo, da ni prišlo do fizičnega obračunavanja.

Ob tem ne gre prezreti, da je do navedenih izpadov prišlo iz vrst višješolcev, torej bodočih intelektualcev in bodočega vodilnega italijanskega tržaškega sloja.

Samo ob sebi pa se vsiljuje vprašanje, v kakšnem duhu vzgajajo tržaško višješolsko mladino, ki je – kot jasno kažejo omenjeni izgredi – daleč od duha kulture sožitja med tu živčima narodom.

Jože Oblak

Brez besed

Vabila

Ob 45. obletnici ustanovitve Brkinske čete Skupnost borcev Brkinske čete vabi na tradicionalno srečanje, ki bo v soboto, 14. marca, ob 11. uri na Kozjanah. Borci, aktivisti, mladina, krajin Brkinov, Pivke, Krasa, Istre, pridite!

Skupnost borcev Brkinske čete

Vse borce skupnosti borcev 1. Dolenjskega partizanskega bataljona in posebej povabljeni goste vabimo na slovesnost ob 45. letnici ustanovitve bataljona in srečanju borcev tega bataljona.

Odbor skupnosti borcev 1. Dolenjskega partizanskega bataljona skupaj z družbenopolitičnimi organizacijami in pododbodom za novomeško območje v soboto, dne 14. marca letos v Mirni peči organizirajo srečanje borcev bataljona in proslavo ob 45. letnici ustanovitve bataljona, združeno s slavljem ob krajevnem prazniku KS v Mirni peči.

Slavje bo potekalo po naslednjem programu:

- Ob 9. uri bo zbor borcev bataljona v osnovni šoli Ivana Kavčiča-Efenke, ko bo podeljena Spominska medalja bataljona tistim borcem, ki jo doslej še niso prejeli; enako bo podeljena Zlata značka bataljona in posebna jubilejna značka pripravljena za to svečanost.
- Ob 9.30 bo »letna konferenca« bataljona s kratkim programom.
- Ob 10.45 bo ob prisotnosti vseh borcev bataljona in domačinov polaganje venca pred spomenikom žrtvam vojne mirmopeškega območja in padlim ter umrlih borcev tega območja iz našega bataljona.

Delegacija bataljona bo v tem času položila venec ob spomeniku Alojzu Šprajcju, Savu Gromu in Alojzu Potočarju, prvim trem borcem, ki so padli 27. marca 1942 v Globodolu.

– Ob 11. uri bo proslava krajevnega praznika v domu kulture v Mirni peči. Slavnostni govornik bo Mara Rupena-Osolnik, zatem bo skupno kosilo v menzi tovarne Beti – TOZD Mirna peč.

Vabimo vse borce bataljona in cenjene goste, da se slavja v Mirni peči udeležijo v čimvečjem številu in tako dajo svoj prispevek k dostojni proslavi 45. letnice ustanovitve 1. Dolenjskega partizanskega bataljona, ki je bil ustanovljen 3. marca 1942 na Gornji Topli rebri.

Predsednik odbora
– Dušan Švara-Dule

Naša osnovna organizacija prireja vsako leto tekmovanje v veleslalomu za »Pokal Partizanske tiskarne Slovenije«.

Tekmovanje organiziramo tudi letos in sicer 15. marca 1987 ob 10. uri. Ker so za organizacijo tekmovanja potrebna materialna sredstva (pokali, diplome, medalje) ter finančna sredstva (časopisi, sodniki...) vas prosimo, da nam v okviru danih možnosti priskočite na pomoč.

Obenem pa prisrčno vabimo na tekmovanje vse novinarje, tiskarje in ostale, ki de la te na tem področju.

Obvestilo

Prosimo vse tovariše, ki so se družili ali pa kaj vedo o tovariših, ki so padli na Sremski fronti. V knjigi »BOJNA POT BRIGAD USTANOVLJENIH V ZSSR-u«, so ti tovariši nave-

deni, da so padli na Sremski fronti. Ker pa sedaj, skupaj z Zveznim odborom za postavitev spomenika padlim na Sremski fronti, preverjamo točnost teh podatkov, smo ugotovili, da v brigadni knjigi padlih borcev, ravno tako tudi v knjigi padlih 5 Krajiške Udarne Divizije, teh imen sploh ne najdemo med padlimi. Kako so se ta imena pojavila v knjigi in kdo je dal te podatke?

Zato ponovno prosim vse, ki bi nam pomagali razrešiti to uganko, da nam bi posredovali te podatke: Za tiste, ki v seznamu nimajo navedene očetovega imena: očetovo ime: dan, mesec, leto rojstva; dan mesec leto vstopa v brigado; kraj rojstva, ter naslov najbližnjega sorodnika. Dan, mesec in leto ter kraj, kjer je padel. Navedite točno enoto, v kateri je bil: četo in bataljon. Kraj, kjer je pokopan ter imena dveh prič in njihov naslov bivanja, da bosta potrdila resničnost podatkov, da so omenjeni tovariši res bili v naši brigadi in tudi padli.

1. GROBELSEK Rudolf ANTON padel 9. 4. 1945 Brčko, v brigadni evidenci izginil?
2. BAČOVNIK FRANC padel marca 1945 Šid?
3. ZLATE ŠTEFAN padel 6. 4. 1945 Brčko?
4. KALEB DOMINIK padel februarja 1945 Nijemci?
5. JURIČIĆ Dominik ANTON?
6. KAVČIĆ Marjeta PETER padla 13. 4. 1945 Vin-kovci?
7. KOVAČ Anton MIHA-EL padel 13. 4. 1945 Beravci?
8. KNEZ STANKO padel april 1945 Šid?
9. KRIZAJ JOŽE utopil v reki Bosut?
10. LOKAN STANE padel januarja 1945 Srem?
11. MEDVED BORIS padel 24. 12. 1944 Nijemci?

12. KALMAN ANTON padel 5. 4. 1945 Bijelina?

13. REPINA Ivan JOŽE padel 23. 12. 1944 Otok? (Otok)

14. JAKOLIN MARTIN padel pri Slavonskem Brodu?

Prosimo, da nam čim prej dostavite zaprosene podatke, ker je čas zelo kratek, brez točnih podatkov pa njihova imena ne bodo vklesana v spomenik padlih na Sremski fronti.

OBveščamo vas tudi, da sprejemamo prijave za udeležbo proslave ob otvoritvi spomenika padlim na Sremski fronti, ki bo predvidoma 4. julija 1987 pri Šidu (če bo dsa dela opravljena do takrat).

Če bo dovolj prijav, bomo organizirali poseben vlak. Točen dan odhoda in pa denarni prispevek, ki ga bo moral vsak prispevati, bomo objavili naknadno, ker še ne vemo, koliko bo udeležencev in kakšni bodo prevozni stroški. Prijavite lahko tudi svoje sorodnike.

Podatke omenjenih borcev in pa prijave pošljite na naslov:

Račnik Ivan
Podgora 28, Dol pri Ljubljani

14. in 15. marca na Partizanske smučine

Spominske prireditve Partizanske smučine – Cerkno 45 ni potrebno podrobneje predstavljati. Letos se bodo na smučarskem centru Cerkno v nedeljo, 15. marca, že dvanajstič po vrsti zbrali borci in pomerili svoje moči v veleslalomu in tekih. Takoj za njimi bodo tekmovali cicibani, nato pa še mladinci za pokal partizanske bolnišnice Franja. Eden najpomembnejših ciljev smučin je prav druženje in menjava izkušenj mlajših in starejših generacij, spomin na pomembna sporičila vojnih dni.

Na ta način, ob prizadevnih organizatorjih iz Cerkna in posebnega odbora na čelu z Radom Jakinom, partizanske smučine vrsto let na najboljši način obujajo spomin na prvo malo partizansko olimpiado, ki so jo 20. in 21. januarja 1945. leta pripravili tod. Pravzaprav sredi bojev 9. korpusa in POJ, v neposredni bližini sovražnikovih postojank, so se borci v osvobojenem Cerknem pomerili v patrolnem teku, skokih in veleslalomu.

Letošnje smučine se bodo začele že 14. marca, ko se bodo v veleslalomu pomerili pripadniki JLA, TO in milice z Gorenjske in Primorske, iz enot Vojkove in Prešernove brigade, katerih borci so se pred 42 leti udeležili znamenitih partizanskih smučarskih tekem.

Teden dni pred osrednjo prireditvijo bodo v Cerknem in na tamkajšnjem smučarskem centru potekala športna srečanja osnovnošolcev iz Cerkna in Železnikov. Oboji so se že več kot pred mesecem dni vključili v literarni natečaj »Prečuden cvet je v grapi črni« in ga posvetili spominu na partizanske zdravnike in njihovi skrbi za ranjence.

Nadvse ugodne snežne razmere na črnovrskih smučiščih obetajo prijetno srečanje. Broci z Gorenjske in Primorske so že prejeli razpise na svoje občinske odbore ZZB, seveda pa si v Cerknem obetajo, da se bodo, kot običajno, odzvali borci iz celotne Slovenije. Prijavite se na Organizacijski komite Partizanske smučine – Cerkno 45, Cerkno.

Partizansko Cerkno vas pričakuje!

S.D.

Počitniški dom ZZB NOV Ljubljana–Banjole

Penzionske cene v letu 1987

Na seji Sveta Počitniškega doma Banjole, dne 25. februarja 1987 so bile sprejete naslednje DNEVNE PENZIONSKÉ CENE, ki so različne glede nastanitvenega objekta in časa letovanja:

Nastanitveni objekt	Čas letovanja		
	od 15. 4. do 5. 6. predsezona	od 5. 6. do 25. 6. sezona	od 25. 6. do 15. 9. okvirna cena
Depand. D-2	5.600	6.150	7.280
Depand. D-1, D-3 potpr. D-2	5.400	5.700	7.250
Blok A, B, NR in potpr. D-1	–	5.250	6.450
Počit. hišice	–	–	4.950

Zaradi stalnega spreminjanja tržnih razmer je cena za sezono (od 25. 6. do 15. 9.) določena okvirno in bo naknadno potrjena ali spremenjena. Tudi cene za possezono bodo naknadno določene (od 19. 9. do 25. 10.).

– Člani ZZB NOV iz občin članic PD (soustanoviteljic) imajo na te cene popust 1.000 din, na podlagi predloženega potrdila o članstvu.

– Izmene so 10-dnevne, vsakega 5., 15. in 25. v mesecu.

– Prijave z vplačano akontacijo 25.000 din na osebo sprejema recepcija PD najkasneje 30 dni pred začetkom vsake izmene. Od tega dne dalje prostor v domu ni zagotovljen in z njim razpolaga recepcija doma.

– Prevoz z avtobusom Ljubljana–Banjole–Ljubljana je predvidoma 4.000 din in se plača skupaj z akontacijo ob prijavi. Odhod avtobusa iz Ljubljane (ploščad železniške postaje) je ob 13. uri.

– Glede prijav, vplačil in rezervacij se obrnite na tajništvo občinskega odbora ZZB NOV svoje občine, ki razpolaga s sobami in ležišči.

– Za člane ZZB NOV iz občin, ki niso članice PD Banjole veljajo polne cene brez popusta, za ostale goste iz teh občin je dnevna penzijska cena višja za 300 din. Prijave sprejema in daje informacije recepcija PD Banjole (tel.: 052/73-144, naslov: PD Banjole, 52000 Banjole – Indie 1). Za nakazila je žiro račun: Počitniški dom ZZB NOV Ljubljana – Banjole št. 50101-678-49035.

– Turistična taksa je 360 din dnevno na osebo. Oproščeni so vojaški invalidi I–IV kategorije, narodni heroji, nosilci partizanske spomenice 1941. Otroci od 7.–15. leta starosti plačajo 50%.

Počitniški dom ZZB NOV Banjole

tv-15 naš TOVARIŠ

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – Casopisni svet TV-15 naš tovaris: MIRA SVETINA (predsednica); člani: DUŠAN BENKO, RASTKO BRADAKŠKA, MILAN FILIPIČIĆ, TONE GOŠNIK, FRANC KONOBELJ, MARIJAN LAH, FRANJO MAROŠEK, IVO OREŠNIK, JOŽE OBLAK, ZORKA PERŠIČ, IVAN REPINC, JOŠT ROLC, VANDA SKODNIK in delegati: LOJZE ERBEŽNIK, RK ZRVS SLOVENIJE, VLADIMIR DEJAN, IS SKUPŠČINE SRS, MARINKA LEVIČNIK, SPIZ SRS
Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK; Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR; Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino; BOJAN KUNTARIĆ – notranja politika; MILENKO STRAŠEK – reportaže; BOJANA ZOKALJ-JESIĆ – naša organizacija; Lektorica-redaktorica: MIRANDA MRČELA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Vodja uprave: BOJAN ZVONAR; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelek: Moše Pijade 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 4.400 din, posamezna številka v prosti prodaji 100 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije šte. 421-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov – Korektore in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35